

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİĞORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**BASEL-III KRİTERLERİNİN KATILIM BANKACILIĞINA
ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE GÖDEŞ

İSTANBUL, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**BASEL-III KRİTERLERİNİN KATILIM BANKACILIĞINA
ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE GÖDEŞ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. NECLA TUNAY

İSTANBUL, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : BASEL-III Kriterlerinin Katılım Bankacılığına Etkileri:
Türkiye Örneği

TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Merve GÖDEŞ

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 08.12.2016

JÜRİ ÜYELERİ

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Necla TUNAY

Üye

Prof.Dr. İlyas AKHİSAR

Üye

Doç.Dr. Gülcan ÇAĞIL

ÖZET

Basel kriterleri, dar anlamda, risklere karşı bankacılık sektörünün korunması için denetimi ve uluslararası standartları sağlayan uzlaşıdır. Süre gelen ekonomik gelişmeler ve değişen koşullar ile birlikte ihtiyaçlar ve eksiklikler görülmüş, bunların giderilmesine yönelik Basel I, II ve III olmak üzere ileri aşamalara geçilmiştir. Basel III uygulamasının, özellikle 2008 küresel krizi sonrasında, ekonominin çıkış noktasını oluşturan bankacılık sektörünün krizlere karşı daha sağlam olması bilinen temel amacdır.

Diğer yandan reel ekonomiyi finanse ederek krizlere karşı daha dirençli yapıyı oluşturan katılım bankacılığı (İslami bankacılık) modeli Türkiye’de de hızla gelişmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarını, Basel Uzlaşısı’nın gelişimiyle birlikte Türkiye’de uygulanma dönemlerini ele almak ve katılım bankalarının Basel kriterlerini uygulamada karşılaştığı avantajları ve dezavantajları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bankacılık, Basel, Küresel Kriz, İslami Bankacılık, Katılım Bankacılığı.*

Jel Sınıflaması: G01, G33, E50, E59, E62, F30

THE IMPACTS ON PARTICIPATION BANKING OF BASEL III CRITERIA: TURKEY SAMPLES

ABSTRACT

Basel criteria, in the narrow sense, are an agreement that provides controls (mechanisms) and international standards to protect the banking sector against risks. Basel III agreement, especially after global financial crisis of 2008, aims to robust the banking sector which forms the basis of economy against crisis. Along with continuous economic developments and changing conditions, deficiencies and also new needs of the agreement had been recognized and in order to resolve them other accords of Basel agreement including Basel I, II and III were passed over time.

On the other hand, participation banking models (Islamic banking) which finance the real economy and forms a more resistant structure against crisis has been growing rapidly in Turkey. The aim of this study is to address the Basel agreement's developmental accords and participation banks operating in Turkey and investigate advantages and disadvantages of applying the agreement's criteria for these banks.

Keywords: *Banking, Basel, The Global Crisis, Islamic Banking, Participation Banking.*

Jel Classification: G01, G33, E50, E59, E62, F30

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
İÇİNDEKİLER	i
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	x
 GİRİŞ	 1

I. BÖLÜM

KÜRESEL KRİZ VE BASEL DÜZENLEMELERİ

1.1. Küresel Krizler	3
1.1.1. Dünyadaki Finansal Krizler	3
1.1.1.1. Büyük Buhran (1929)	4
1.1.1.2. Petrol Krizi	5
1.1.1.3. Meksika Krizi (Tekila Krizi)	5
1.1.1.4. Asya Krizi	6
1.1.2. Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizler.....	7
1.1.2.1. 1994 Krizi.....	7
1.1.2.2. 2000-2001 Krizi	8
1.1.3. 2008 Küresel Krizi	11
1.1.4. Dünyada Bankacılık Krizlerinin Sebepleri.....	13
1.2. Basel’ in Doğuşu.....	14
1.2.1. BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası).....	15
1.2.2. Basel Komitesi	15
1.3. Basel I-II-III ‘ün Gelişim Süreci.....	17
1.3.1. Basel- I Uzlaşısı.....	17
1.3.1.1. Basel-I’ in Temel İlkeleri	17

1.3.1.2. Sermaye Yeterliliği Kavramı	18
1.3.1.2.1. Sermaye Bileşenleri	19
1.3.1.3. Risk Ağırlıkları.....	20
1.3.1.4. Standart Oran Kavramı	22
1.3.1.5. Basel-I' e Piyasa Riskinin Dâhil Edilmesi	23
1.3.1.6. Kulüp Kuralı (OECD Clup Rule)	24
1.3.1.7. Türkiye'de Basel-I.....	24
1.3.1.8. Basel-I 'e Yapılan Eleştiriler ve Basel-II' ye Geçiş	25
1.3.2. Basel- II Uzlaşısı.....	26
1.3.2.1. Basel-II' nin Bileşenleri	28
1.3.2.1.1. Birinci Yapısal Blok	29
1.3.2.1.1.1. Kredi Riski.....	32
1.3.2.1.1.2. Piyasa Riski	32
1.3.2.1.1.3. Operasyonel Risk.....	33
1.3.2.1.2. İkinci Yapısal Blok	34
1.3.2.1.3. Üçüncü Yapısal Blok	36
1.3.2.2. Basel-II Çerçevesinde Türkiye'de Yürütülen Çalışmalar	37
1.3.2.3. Türkiye'de Basel-II' nin Etkileri	38
1.3.2.4. Basel-II' nin Basel-I' den Farkları	38
1.3.3. Basel-III Uzlaşısı.....	40
1.3.3.1. Küresel Kriz ve Basel-III İlişkisi.....	42
1.3.3.2. Basel-II 'den Basel-III 'e Geçiş Süreci	43
1.3.3.3. Basel-III' de Yer Alan Amaçlar	46
1.3.3.3.1. Niteliği Arttırılmış Sermaye Amacı	46
1.3.3.3.2. Niceliği Arttırılmış Sermaye Amacı.....	47
1.3.3.3.3. Sermaye Tamponu Oluşturma Amacı	48
1.3.3.3.4. Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı.....	49
1.3.3.3.5. Likidite Düzenlemeleri	50
1.3.3.4. Basel III Uygulamasının Ortaya Koyduğu Yenilikler	50
1.3.3.4.1. Öz Kaynaklar	50
1.3.3.4.2. Karşı Taraf Riskinin Düzelmeleri.....	53

1.3.3.4.3. Kaldıraç Oranı.....	53
1.3.3.4.4. Döngüsel Sermaye	54
1.3.3.4.5. <i>Likidite</i> Karşılama Oranı.....	55
1.3.3.4.6. Net İstikrar Fonlama Oranı	56
1.3.3.5. Türkiye’de Basel-III Uygulaması.....	56

II. BÖLÜM

DÜNYADA VE İSLAM ÜLKELERİNDE BASEL UYGULAMASI

2.1. Avrupa Ülkeleri ve ABD’de Basel Uygulamaları	57
2.2. İslam Ülkelerinde Basel Uygulamaları.....	58
2.2.1. Katar	63
2.2.2. Endonezya	64
2.2.3. Suudi Arabistan	65
2.2.4. Malezya	67
2.2.5. Birleşik Arap Emirlikleri.....	67
2.2.6. Pakistan.....	68
2.2.7. Bahreyn.....	69
2.2.8. Kuveyt	70

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİM SÜRECİ

3.1. Katılım Bankacılığının Gelişimi	72
3.1.1. Katılım Bankacılığı Kavramı	72
3.1.2. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri	74
3.1.2.1. Dini Nedenler	74
3.1.2.1.1. Faiz Yasağı.....	74
3.1.2.2. Ekonomik Nedenler	76
3.1.2.3. Sosyal Nedenler	77
3.1.3. Katılım Bankacılığının Amaçları	78

3.1.4. Dünyada İslami Bankacılık Modeli	79
3.1.5. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi.....	80
3.1.6. Katılım Bankacılığının Prensipleri	81
3.1.7. Katılım Bankacılığının Faaliyetleri.....	84
3.1.8. Fon Toplama Yöntemleri	84
3.1.8.1. Özel Cari Hesaplar	84
3.1.8.2. Katılma Hesapları	85
3.1.9. Nakdi Fon Kullanırma Yöntemleri.....	86
3.1.9.1. Murabaha (Kurumsal Finansman Desteği)	86
3.1.9.2. Mudarebe (Emek- Sermaye Ortaklığı).....	89
3.1.9.3. Müşareke (Kar- Zarar Ortaklığı).....	89
3.1.9.4. İcare (Finansal Kiralama - Leasing).....	90
3.1.9.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı	91
3.1.9.6. Selem (Mal Bedeli Peşin Mal Satımı Vadeli).....	91
3.1.9.7. İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma)	92
3.1.10. Gayri Nakdi Fon Kullanırma Yöntemleri	92
3.1.11. Diğer Katılım Bankacılığı Faaliyetleri.....	93
3.1.11.1. Sukuk (Kira Sertifikası)	93
3.1.11.2. Karz-ı Hasen	95
3.1.11.3. Tavarruz (Uluslararası Murabaha)	96
3.1.11.4. Tekafül	96
3.2. Katılım Bankacılığı Modelinin Geleneksel Bankacılıktan Farkı.....	96
3.2.1. Mevduat Bakımından Farklılıklar	96
3.2.2. Çalışma Esasları Açısından Farklılıklar	97
3.2.3. Ekonomiye Etkileri Bakımından Farklılıklar.....	98
3.3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları.....	99
3.3.1. Albaraka Türk Katılım Bankası	99
3.3.2. Asya Katılım Bankası	100
3.3.3. Kuveyt Türk Katılım Bankası	101
3.3.4. Türkiye Finans Katılım Bankası	101
3.3.5. Ziraat Katılım Bankası	102

3.3.6. Vakıf Katılım Bankası	103
3.4. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Sermaye Yapıları.....	103

IV. BÖLÜM

BASEL III’ÜN TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞINA ETKİSİ

4.1. Basel III’ ün Makroekonomik Göstergeler ve Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	105
4.2. Basel III’ ün Katılım Bankalarının Risk ve Performanslarına Etkisi	108
4.2.1. Basel III’ ün Katılım Bankalarının Risklerine Etkisi.....	108
4.2.2. Basel III’ ün Katılım Bankalarının Sermaye Yapılarına Etkisi	111
4.2.3. Basel III’ ün Katılım Bankalarının Toplam Aktiflerine Etkisi	113
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	125

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1 :	Sermaye Yeterlilik Rasyosu Hesaplama Kalemleri	23
Tablo 2:	Basel II 'nin Temel Bileşenleri	29
Tablo 3:	Basel-II Risk Ölçüm Yöntemleri	31
Tablo 4:	Basel III Uygulama Takvimi.....	45
Tablo 5:	Özkaynak Kalemi.....	51
Tablo 6:	Basel III Sermaye Yeterlilik Oranı Uzlaşısı	52
Tablo 7:	Sermayeye İlişkin Oranlar	52
Tablo 8:	Karşılaştırmalı Sermaye Yeterlilik Oranları	58
Tablo 9:	Basel Komitesinde Üye Olan Ülkelerinin Hukuksal Değerlendirmesi.....	59
Tablo 10:	Sukuk ve Tahvil Ayrımı.....	95
Tablo 11:	Mevduat Bakımından Katılım Bankacılığı ve Ticari Bankacılık Ayrımı	97
Tablo 12:	Çalışma Esaslarıncı Katılım Bankacılığı ve Ticari Bankacılık Ayrımı	98
Tablo 13:	Ekonomiye Etkileri Bakımından Katılım Bankacılığı ve Ticari Bankacılık Ayrımı.....	98
Tablo 14:	Türkiye'deki Basel Uygulama Öncesi ve Sonrası Bazı Makro Ekonomik Değişkenlerinin Durumu	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1: Basel Temel İlkeleri Açısından Basel I ve Basel II Arasındaki İlişki 41

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1:	Ükelere Göre Bankaların Toplam Sermaye Oranı	60
Grafik 2:	Ükelere Göre İslami Bankalarının Basel III Uygulamasında 1. Kademeli Sermaye Oranı	60
Grafik 3:	Orta Doğu Bankalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İslami Bankalarının Özkaynak/ Net Kredi Oranı	61
Grafik 4:	Orta Doğu Bankalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İslami Bankalarının Özkaynaklar/ Yükümlülükler	62
Grafik 5:	Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin İslami Bankalardaki Sermaye Etkisi Örneği	62
Grafik 6:	Türkiye Basel Sürecin ve Banka Sayısı	107
Grafik 7:	Türkiye'de Basel III Öncesi ve Sonrası Şube Sayısı	107
Grafik 8:	Türkiye'de Basel III Öncesi ve Sonrası Katılım Bankalarının Ortalama Kar Payı Oranı	108
Grafik 9:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Kredi Riski İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğü	109
Grafik 10:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Piyasa Riski İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğü	110
Grafik 11:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Operasyon Riski İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğü	111
Grafik 12:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Banka Bazında Özkaynak Durumu	112
Grafik 13:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Özkaynak Oranı	112
Grafik 14:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Alınan Krediler / Toplam Aktifler Oranı	113
Grafik 15:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Alınan Krediler/ Toplam Aktifler Oranı	114

Grafik 16:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Toplam (Krediler ve Alacaklar) / Toplam Aktifler Oranı.....	115
Grafik 17:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Duran Aktifler/ Toplam Aktifler Oranı	115
Grafik 18:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Likit Aktifler / Toplam Aktifler Oranı.....	116
Grafik 19:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Likit Aktifler / Toplam Aktifler Oranı	117
Grafik 20:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler Karlılık Oranı	118
Grafik 21:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı(Zarar)/ Toplam Aktifler Oranı.....	119
Grafik 22:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar Oranı.....	120
Grafik 23:	Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar Oranı	121

KISALTMALAR

a.g.e. :	Adı Geçen Eser
AB :	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BCBS:	Basel Bankacılık Denetim Komitesi
BDDK:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS:	Bank of International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
CAD:	Capital Adequacy Directive (Sermaye Yeterlilik Direktifi)
Çev. :	Çeviren
DEİK:	Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu
DİBS:	Devlet İç Borçlanma Senetleri
FDIC:	Federal Deposit Insurance Corp. (Federal Mevduat Sigorta Kurumu)
G-10:	Gelişmiş 10 Ülke
GSMH:	Gayri Safi Milli Hâsıla
IBRD:	Dünya Bankası
IDB:	Islamic Development Bank
IFRS:	International Financial Reporting Systems (Uluslararası Finansal Raporlama Sistemleri)
IMF:	Intemaional Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IRB:	Internal Rating Based Approach (İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım-İDDY)
IRTI:	Islamic Research and Training Institute
İTO:	İstanbul Ticaret Odası
KOBİ:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

MB:	Merkez Bankaları
OECD:	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OPEC:	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
SPK:	Sermaye Piyasası Kurulu
SYO:	Sermaye Yeterlilik Oram TCMB - Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TBB:	Türk Bankalar Birliği
TCMB:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB:	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF:	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
VDMK:	Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

GİRİŞ

Ekonomik krizlerin ilk hissedildiği yer bankalar olarak bilinir. Bu nedenle bir ülke ekonomisinden söz etmek gerektiğinde, ülke finans kuruluşlarının büyük kısmını oluşturan bankalardan bahsedilir. Yakın geçmişte dünya ekonomisine baktığımızda, yaşanan küresel kriz ilk olarak banka kaynaklıdır. ABD'nin ünlü yatırım bankası, Lehman Brothers'ın çöküşü ile ekonomiye yön veren bankalarda denetleme ve düzenleme standartlarının oluşturulmasına karar verilmiştir.

1970'lerde yaşanan sabit döviz kuruna son verme çabaları ve petrol krizinin etkileriyle uluslararası piyasalardaki dengesizlikleri giderebilmek amacıyla BIS (Bank For International Settlements) bünyesindeki Basel Komitesi tarafından 1997 yılında bazı standartlar oluşturulmuştur. Basel I Uzlaşısı olarak 1997 yılında yayınlanan bu standartlar, ilk etapta faiz oranı riskinin yönetilmesine ilişkin prensipler üzerine kurulmuştur. Özellikle faiz oranı riskinin etkin ve doğru şekilde yönetilmesi için temel kurallar ve bunların yanı sıra denetleyici düzenleyici kurumlara düşen görevler belirlenmiştir. Ancak sektörde görülen aksaklıklar ve karşılaşılan riskler nedeniyle Basel uygulamasında değişikliğe gidilerek, 2004 yılında daha kapsamlı olan Basel II Uzlaşısı yayınlanmıştır. Bu uzlaşısı ile bankaların karşılaştığı risk türleri genişletilmiş, piyasa ve operasyonel risk de dikkate alınmıştır.

2008 küresel krizi domino etkisiyle tüm dünyada hissedilmiştir. Bunun sonucunda bankacılık alanında getirilecek standartların uluslararası düzeyde olmasının önemi bir kez daha vurgulanmış ve Basel III'ün gerekliliği anlaşılmıştır. Basel standartlarının hesaplamalarında büyük değişikliğe gidilmekle birlikte yeni düzenlemeler de eklenmiştir. Özellikle sermaye tanımlarında değişiklikler ve likiditeye dair düzenlemeler söz konusudur. Yenilik olarak ise en göze çarpan, bankaların sermaye ihtiyaçlarını ekonomik dalgalanmalara göre belirli bir bant aralığında destekleyen sermaye tamponudur.

Bankacılık sektörüne baktığımızda, gerek ekonomiyi sağlam temellere dayandırması gerekse faizsizlik prensibi ile dini ve sosyal temellere hitap etmesi katılım bankacılığını öne çıkarmaktadır. Ayrıca katılım bankaları, ekonomik krizlere karşı

dayanıklı olması, sunduğu ürünlerin kapitalizme izin vermemesi ve topladığı fonları reel ekonomiye kazandırma şekli itibariyle de önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın ana amacı, kademeli geçiş sürecinde olduğumuz Basel III kriterlerini inceleyerek, uyulması gereken standartların Türkiye'deki katılım bankacılığı modelinde nasıl uygulandığını, uygulamada yaşanan zorlukların ya da avantajların olup olmadığını ele almaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde Basel Uzlaşısı'nın doğuşuna sebep olan dünya ve ülkemiz krizlerinden bahsedilecektir. Ayrıca sürekli ilerleme gösteren Basel' in I-II ve III evreleri, bu evrelerde yaşanan eksiklikler, üzerinde yapılan değişiklikler ve yeniliklerden söz edilecektir. İkinci bölümde ise, Basel uygulamasını dikkate alan, standartlarını sağlamaya çalışan başlıca İslam ülkelerine ve bu ülkelerin Basel kriterlerine ne derece uyum gösterdiğine değinilecektir. Üçüncü bölümde katılım bankacılığı modelinin doğuşuna ve nedenleriyle birlikte bankacılık faaliyeti adına fon toplama ve kullandırma yöntemlerine, faaliyetleri esnasında gösterdiği faiz hassasiyetine değinilecektir. Ayrıca Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankaları ve bu bankaların 2010-2014 yılları itibariyle finansal rakamlarına dikkat çekilmiştir. Son bölümde ise, Türkiye'de 2010-2014 döneminde faaliyet göstermiş olan 4 katılım bankasının rasyoları grafikler üzerinde gösterilerek bu rasyoların Basel süreci ile ilişkileri değerlendirilecektir.

Kısaca, bu çalışma ile katılım bankacılığı modelinde Basel III' ün uygulanması detaylı olarak ele alınacaktır.

I.BÖLÜM

KÜRESEL KRİZ VE BASEL DÜZENLEMELERİ

Günümüze kadar gelen Basel Uzlaşısı'nın altında yatan sebep yaşanan finansal krizlerdir. Basel uygulamaları ile bu krizlerin meydana gelmesini önlemek ya da zararını minimize etmek amaçlanmıştır. Bu bölümde dünyada ve Türkiye'de yaşanan krizler ele alınacak ve Basel' in krizlerle beraber seyri incelenecektir.

1.1. Küresel Krizler

1973 yılında stagflasyon bunalımıyla yaşanan petrol krizi tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Krizden çıkış ve yeniden yapılanma süreciyle birlikte neoliberalizmin yükselmesi, kapitalizmin finansallaşması ve küreselleşme eğilimleri ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda sermayenin serbest dolaşımı üzerindeki engellerin azalması, teknolojik ilerleme, finansal araçların çeşitlenmesi ve hizmetin yaygınlaşması bankacılık sektörünü daha yeni risklere maruz bırakmıştır.¹ Dolayısıyla kredi, faiz, piyasa, likidite ve operasyonel riskler gibi temel risk unsurlarıyla birlikte birçok riski de dikkate almak gerekmiştir. Bankaların kriz dönemlerinde dirençlerini artırmak, risklere karşı sermaye yapılarını güçlendirmek ve bunları küresel bazda dengeleyebilme ihtiyacı doğmuş, böylece Basel Uzlaşısı yolunda çalışmalar başlamıştır.

1.1.1. Dünyadaki Finansal Krizler

Geçmişten bu yana krizler, hem ortaya çıktığı ülkeyi hem de sıçrayarak diğer ülkeleri etkilemiştir. Ülke krizleri bu şekilde küresel bir boyuta ulaşmıştır. Her kriz sonrası ekonomi politikaları eleştirilmiş, değiştirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. En bilinen örneği ile 1929 Büyük Buhran Krizi'nden yalnızca ABD değil, en başta Almanya ve Avusturya olmak üzere tüm dünya ülkeleri etkilenmiş ve bunu takiben yeni politika ve düzenlemelere geçilmiştir.

¹ Ezgi Aslan KÜLAHI, Göksel TİRYAKİ, Ahmet YILMAZ, , "Türkiye'de Basel I, II ve III Kurallarına Uyum Süreci", **Öneri Dergisi**, C.10, S.40, 2013, <http://edergi.marmara.edu.tr/maruoeneri/article/view/1012000368> (11.12.2015), s.185.

1.1.1.1. Büyük Buhran (1929)

24 Ekim 1929 (Kara Perşembe) günü New York borsasının 4 milyar dolar zararla kapanmasıyla dünya tarihinin en ağır ekonomik krizi olan Büyük Buhran başlamıştır. Ancak her kriz gibi unutulmaz Büyük Buhran Krizi'nin çıkışı da bir güne değil yıllar öncesine, hatta birinci dünya savaşına kadar dayanmaktadır. Birinci dünya savaşının sosyal ve ekonomik açıdan yıkıcı etkileri 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin başlamasına bir zemin oluşturmuştur.

1928 sonundan itibaren bankaların ve diğer finansal kurumların aracı kurumlara verdiği krediler belirli bir marj ile hisse senedi alımında kullanılmaya başlanmıştır. ABD merkez bankası "FED", bankalara %6'dan fon sağlarken ticari bankalar hisse senedi alan aracı kurumlara bunu %12'den veriyorlardı.² 24 Ekim günü, borsanın düşme riski firmaların hisse senetlerini elden çıkarması ile hisselerin ani değer yitirmesine neden oldu. O gün 12.894.650 hisse el değiştirdi ve bazı hisseleri kaçırılabilirse verilsin alıcısı yoktu.³ Kredilerin geri ödenmeme riski gerçeği ortadaydı. Denetimsizlik ve kanun eksiklikleri de bu çöküşün hızlandırmasında da önemli diğer bir sebeptir. Özellikle, bir bankanın kuruluşu için gerekli olan sermaye tutarı, bu tutarının ne oranda rezerv ayrılacağı, ne oranda kredi kullanılacağını söyleyen bir kanun olmamasıyla birlikte bankaların New York borsalarında işlem yapıyor olması krizi kaçınılmaz hale getirmiş, borsada başlayan kriz kısa sürede reel ekonomiyi de içine alarak durgunluk yaşatmaya başlamıştır. ABD ile birlikte İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi birçok ülke de krize girmiştir. Büyük bunalıma en çok giren iki devlet ABD ve Almanya olmuştur. İşsizlik %25 düzeyini görürken hiper enflasyon yaşanmıştır.⁴

1932 de değişen ABD hükümeti ile birlikte ekonomi politikaları da yenilenmiştir. ABD'nin yaptığı ilk düzenleme bankacılık sektörü için "Acil Bankacılık Yasası" nı çıkartmak olmuştur. Bununla birlikte tarımsal reformlar ve istihdam artırma

²Sudi APAK, "1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye Örneği", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, C.41, 2009, <http://journal.mufad.org/attachments/article/258/1.pdf> (15.11.2015), s.7.

³ Melih GÜRSOY, **Ekonomik ve Finansal Krizler**, 1.Baskı, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2009, s.57.

⁴ Hakan AY, Öznur UÇAR, "Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.17, S.1, 2015, <http://dx.doi.org/10.16953/deusbed.83818>, (15.11.2015) s. 12

politikaları izlenmiştir. Devamı olan 2. yapısal reform uygulamalarında sosyal adalet sağlanmaya çalışılmıştır. Dış ticaret alanında gümrük tarifeleri ve kota uygulaması gibi önlemler getirilmiştir. İkinci dünya savaşı için silah üretimi ABD ekonomisini canlandırırken, Almanya'da yönetime geçen Hitlerin ekonomi politikaları da son derece etkili olmuştur.

Krizin nedeninin para arzı olması Büyük Buhranın Klasik ekonomik görüşten vazgeçilerek 1973 e kadar hâkim olacak Keynesyen görüşe geçilmesine sebep olmuştur.

1.1.1.2. Petrol Krizi

1944 yılında Bretton Woods'da yapılan anlaşmaya göre tek para birimi dolar kabul edilmiş, doların değeri ise altın rezervine bağlanmıştır. ABD'nin elindeki altın üretimi yetersiz kalması sonucunda 1960 yılında dolar arzı altın rezerv oranını aşmıştır. 1971 de ABD, Bretton Woods'da yaptığı açıklamaya göre, altın standardından vazgeçip doları dalgalı kura bırakmıştır.⁵ ABD ile birlikte birçok gelişmiş ülke parasını dalgalı kur sistemine geçirmiştir. Ancak petrol fiyatlarının dolar cinsinden işlem görmesi, doların değerinin düştüğü durumda petrol ihraççılarının gelirlerini de azaltmıştır. Bu sebep ile petrol ihraççıları petrol fiyatlarını altına endekslemiş ve OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) tarafından petrol fiyatlarının 4 katına çıkarılması dünyanın yeni bir krize girmesi sebep olmuştur.

1.1.1.3. Meksika Krizi (Tekila Krizi)

1985 yılından sonra dış ticarete serbestleşme yoluna giden Meksika, ekonomik sisteminde yer alan katı uygulamalarını yumuşatmış ve 1991 yılında para birimi olan pezoyu dolara endekslemiştir. Bu yeni gelişmelerin etkisi ile 1990 ve 1994 yılları arasına “Meksika mucizesi” olarak anılmaya başlanmıştır. Pezonun dolara endekslenmesi sıcak para girişlerini artırmış, bu artış ise kısa sürede krediye ve tüketime dönüşmeye başlamıştır. Ancak artan ithal talebine göre ihracatın sınırlı kalması sonucunda 1993 yılında dış ticaret açığının GSYH oranı %8'i görmüştür. Meksika bir

⁵ AY, a.g.e., s.16.

yandan dış ticaret açığını telafi etmek için pezoyu devalüe etmeyi ertelerken diğer yandan yaşadığı bazı iç siyasi şoklar yabancı yatırımların aniden çekilmesine neden olmuştur. Sermaye çıkışını engellemek için art arda yapılan iki devalüasyon sonucunda pezo %50 değer kaybetmiş, enflasyon mücadelesi için faizler %80 oranında artmıştı ve 1994 yılında Meksika krize girmiştir.⁶ Yalnızca Meksika değil, Arjantin ve Latin Amerika'ya kadar sıçrayan bu kriz aslında aşırı tüketim değil sürdürülemeyen bir yatırım patlaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Aslında para krizi olan bu kriz sistemik bir finansal kriz haline gelmiştir.⁷

1.1.1.4. Asya Krizi

Asya krizi, 1997 yılında Tayland'da para birimlerinin uyumsuzluğu sebebi ile başlayan şiddetli bir finans krizidir. 1994 yılında Çin'in yuanı %30 oranında devalüe etmesi sonucunda doların hızla değer kaybetmesi krizi tetikleyen temel sebeptir.⁸ Güneydoğu Asya ülkeleri para birimlerini Amerikan dolarına gayri resmi kur ile bağlamışlardı. Doların istikrarlı seyri nedeni ile bankalar dolar üzerinden borçlanmak ve kendi para birimlerinde borç alarak proje ve gayrimenkullere yatırımlar yaptılar. Ancak 1996'da Çin para biriminin değer kaybetmesi ile doların yen karşısında değer kazanmasına ve ticaret dengelerinin bozulmasına sebebiyet verdi. Ticaret açıkları sermaye girişleri ile telafi edilmeye çalışılırken bir yandan da Tayland parası baht ile Malezya parası ringgit'in açıktan satışları (elde olmayan varlığı gelecek bir zamanda satmak) devam etti. Kurlar düşmeye başlayınca ringgit satın alarak spekülatif kâr elde etmeye çalışan Tayland para otoritesi, 1997 yılında kur takibini bırakıp paralarını dalgalanmaya bıraktı. Ancak bu gelişmelere rağmen kredilerin verilmeye devam etmesi krizin şiddetli bir şekilde meydana gelmesine sebebiyet verdi. Tayland'da doğan kriz Malezya, Endonezya, Filipinler, Güney Kore ve başka ülkelere de yayıldı. Asya ülkesi

⁶Ufuk BAŞOĞLU, Nalân ÖLMEZOĞULLARI, İlker PARASIZ, **Dünya Ekonomisi**, 2. Baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi, 2001, s.109-111.

⁷Güven DELİCE, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, S:20, 2003, http://www.infolla.com/dosyalar/articleextension/635669377756650009_delice.pdf ,(12.11.2015)

⁸BAŞOĞLU, **a.g.e.**, s.112.

olmayan Latin Amerika'dan Doğu Avrupa'ya da sıçramış ve Batı Avrupa ve ABD finans piyasalarını da etkilemiştir.⁹

1.1.2. Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizler

II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye ekonomisi istikrarsız hale dönüşmüş ve 1946’de devalüasyona gidilmiştir. Ekonomideki istikrarsızlıkların konjonktürel etkileri günümüze kadar gelmiştir. 1958, 1970 ve 1980 yıllarındaki ekonomik istikrar kararlar alınması özellikle 1980’de ekonomi krizlerinin daha sık yaşanması ile Türkiye ekonomisine yüksek maliyet yüklenmiştir. Ayrıca kriz sonucunda enflasyonun yükselmesi ekonomi gündeminde yer almaktadır. Bu bölümde 1994 krizi, 2000-2001 krizi ve 2008 krizi ele alınacaktır.

1.1.2.1. 1994 Krizi

1994 yılı başlarında cari açık ve kamu borçları en yüksek seviyede seyretmiş ve makro ekonomik dengenin bozulmasına neden olmuştur. 1993 yılında kriz sinyalleri alınması ve 1994 Nisan ayında krizin daha belirgin hale gelmesiyle bazı ekonomi politikaları uygulanmıştır. Bu dönemde alınan yanlış ekonomi kararları ve uygulamalar krizin ortaya çıkardığı sorunlara eklenmiş ve kriz daha şiddetli hale gelmiştir. Kamuoyunun faizleri ağır yük olarak nitelendirmesi sonucunda faiz düşürme kararı alınmıştır. Ekonomiye yüksek miktarda likidite enjekte olması beklenirken döviz talebinde artış yaşanmıştır. Diğer taraftan yüksek cari açık ülke para biriminin değerini düşürmeyi müsait hale getirmiştir.¹⁰

Kriz öncesi devlet iç borçlanma senetleri ile bütçe açığı finanse edilmiş ve bu esnada temel mali yapıları bozulmasına rağmen enflasyon durağan yükseliş göstermiştir. Diğer bir ifade ile iç borçlanma sadece bütçe açığı ile enflasyon arasında

⁹George SOROS, **Küresel Kapitalizm Krizde (Crisis of Global Capitalizm)**, İstanbul: Sabah Kitapçılık, 1999, s.119,121.

¹⁰Zübeyr TÜRAN, “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2011, C.4, S.1, <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066559> (18.11.2015) s.62

ilişki kurmamış rezervler ve enflasyon arasında gizli bir ilişki kurmasına da sebep olmuştur.¹¹

1994'deki kriz gelişmiş ülkeleri durgunluğa götürmüştür. 1990-1994 yıllarında körfezdeki kriz sonrası gevşeme politikası uygulamaya geçmiştir. Efektif talebini arttırmak için döviz kurlarına baskı yapılmıştır. Bunun yanı sıra terörle mücadele, ücret artışları ve kamu iktisadi teşebbüslerinin açıkları, kamu açıklarını yükseltmiştir. Kurumların alt yapıları ve denetim sistemlerinin yetersiz kalması ülkeye kısa vadede sermaye giriş ve çıkışı ile söz konu krize zemin hazırlanmıştır.¹²

Ekonomide yaşanan bu daralma sonucunda makro ekonomik değişkenler olumsuz etkilenmiştir. Sanayi ve hizmet sektöründe işsizlik oranı aşırı yükselmiş ve fiyatların genel artışı ile ücretler ve maaşlarda artış olmamış dolayısıyla reel olarak düşmüştür. 5 Nisan 1994'te istikrar programında döviz üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar enflasyon mücadelesinde herhangi bir etki yaratmamış hatta ekonominin cari açığına neden olmuştur. Bu dönemin seçimlere denk gelmesinden ötürü çalışmalar durdurulmuş ve 1994 İMF ile StandBy anlaşması da yarıda bırakılmıştır. İstikrar programı kısa dönemde piyasanın oynaklığının azalmasına neden olmuştur. Ancak orta ve uzun vadede alınmış tedbirler uygulanmamış ve gereken yeniden yapılandırmalar gerçekleştirilememiştir.¹³

1.1.2.2. 2000-2001 Krizi

Türkiye'de 1999 sonlarına doğru ekonomik krizi hissetmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkiye dezenflasyon politikaları doğrultusunda ciddi adımlar atarken özellikle İMF ile StandBy programı yapmış olup piyasanın istikrar ve stabilizasyonu sağlamasına çaba göstermiştir. Söz konu program 3 yıl süre ile program edilmiş, ancak 1 yılı dolmadan ülkede tekrar kriz yaşanmış ve bu program iptal edilmek

¹¹Hülya ARDIÇ, **1994 ve 2001 Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**, (Uzmanlık Tezi, TCMB, Muhasebe Genel Müdürlüğü), Ankara, 2004, <http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/hulyaardic.pdf> (19.11.2015) s.146

¹²Ayşe Çelikel DANIŞOĞLU, "Para Krizleri: Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirmesi", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2, 2007, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusosbil/article/viewFile/1023020030/1023018928> (19.11.2015) s. 6

¹³ ARDIÇ, a.g.e., s.159.

mecburiyetinde kalınmıştır. IMF'nin StandBy programının yerine 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı' adında yeni bir program tasarlanmıştır.¹⁴ Söz konusu program siyaset ve ekonominin bağımsız olarak işleyişinin sürdürülmesini amaçlamaktadır. Ayrıca kamu sisteminde sunulacak hizmetlerin denetim, adalet, eğitim ve sağlık gibi konuları sınırlanmasını kapsamaktadır. Programın temel amacı kamu sistemindeki aşırı borçlanma potansiyelini ortadan kaldırmak ve ülkenin aşırı dış borçlara karşı bağıllığını azaltmaktır. Bu programda 2001- 2023 yılları arası uzun vadeli gelişme stratejisi hazırlanmıştır. Bu dönemde ülkedeki tüm kurum ve kuruluşlarca program benimsenmiş, uyumlu ve uygulanabilir makro ekonomik faktörlerinin orta ve uzun dönemli gelişimini sağlanacağı hedeflenmiştir. Ancak bu programının gerçekleşmesi için aşağıdaki faktörlerinin göz önüne alınması gerekmektedir.¹⁵

- Ülke ekonomisinin yeniden yapılandırma programının yürütülmesi doğrultusunda siyasi ve istikrarlı desteğe ihtiyacı bulunmaktadır.
- Kamu bilgilerinin şeffaf olması, eski bozuk sisteminin geri dönüş yapılmayacak şekilde önlenmesi, yolsuzluklarla mücadelenin sürdürülmesi ve piyasalarda güvenli bir ortam yaratılması gerekmektedir.
- Son finansal krizden bankacılık sektörüne kalan sorunların çözülmesi ve özel sektörün yeniden yapılandırma politikasına yönelik rolünü değiştirmesi gerekmektedir.
- Finansal istikrarın sağlanması ve enflasyonla mücadelenin sürdürülmesi eğiliminde olan maliye ve para politikalarının yürütülmesidir.
- Makro ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanması ve alt kesimde yaşayan toplumun ücret ve maaşlarının desteklenmesi gerekmektedir.

Ülkelerde krizin ortaya çıkış nedeni birbirine benzerken Türkiye'de kendine özgü nedenler eklenmiştir. Söz konusu boyutlar genellikle ülkenin istikrar programına

¹⁴Turan YAY, Gülsün Gürkan YAY, Ensar YILMAZ, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: İTO Yayını, No:47, 2001, s.42

¹⁵ Ahmet AY, Zeynep KARAÇOR, " 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006, https://www.researchgate.net/profile/Ahmet_Ay3/publication/26453736_2001_SONRASI_DNEMDE_TRKYE_EKONOMSNDE_KRZDEN_BYMEYE_GE_ZERNE_BR_TARTIMA/links/0fcfd507ee847f2f73000000.pdf (20.11.2015) s.72.

girmeden önce meydana çıkmıştır. Ancak bu programı uygulama sonrası yeni sorunları da ekonomiye eklemiştir. Özetle, bu sorunlar ilk olarak makro ekonomik temelerde birikmiş ve katılaşmış sorunlardır. İkincisi; program öncesi bankacılık sektöründeki var olan sorunların program sonrası ortaya çıkmasıdır. Üçüncü sorun, istikrar programı dâhilinde olan sabit kur rejiminin getirdikleri dışsal risklerdir. Dördüncüsü serbestleşme ve yabancı sermaye girişinin yarattığı sorunlardır. Beşincisi ise siyasi istikrarsızlıklardır.¹⁶ Görüldüğü üzere sorunlar ülkede finansal piyasalarının %80'ini oluşturan bankacılık sektörünü kapsamaktadır. Bu kısımda bankacılık sektörünün sorunları detaylı olarak ele alınacaktır.

➤ Yüksek enflasyon döneminde özellikle, 1980'lerin ortalarında kamuoyunun iç borçlanma senetlerinin arz edilmesi ihtiyacı duyulmuştur. Ancak bu gereksinim reel faiz artışına neden olmuştur. Bu dönemde devlet tarafından yayınlanmış olan borçlanma senetlerinin riskinin düşük olması bu senetleri cazip hale getirmiş ve bankalar bu dönemde önemli kârlar elde etmiştir.

➤ 1989 yılında serbestleşme sürecin bankaların uluslararası borç almasını kolaylaştırmıştır. Bu dönemde bankaların sendikalara kredi vermeleri artmış ve bankalar döviz borçlanarak TL bazında hazine bonusu ihalelerine yüksek teklifler sunmuştur. Bu işlemlerin sonucunda Türkiye'deki bankaların açık pozisyonları artmıştır.

➤ Türkiye'deki kamu bankaları mali disiplini değiştirmemiştir ve bu bankaların bankacılık sektöründe payı çok yüksektir. Ayrıca kamu bankaları işleyiş yapısına göre bazı kesimlere uzun vadeli ve düşük faizle kredi vererek yüksek risk üstlenmiştir.

➤ Bir diğer sorun ise, o dönemde Türkiye'deki bankaların gözetim ve denetiminin çok zayıf olmasıdır. 1990'lı yıllarda banka kurma prosedürünün çok kolay olması bankalarının sayısını artmıştır ve yetersiz sermaye ile faaliyet göstermelerine sebep olmuştur.

➤ Türkiye'deki bankacılık sektörü dezenflasyon programlarını ayarlama sürecinin riskini de üstlenmiştir. Faizin düşmesi bankalar için iyi bir durum değildir. Ancak ellerinde devlet iç borçlanma senetlerinin çoğalmasını fırsata çevirmişlerdir.

¹⁶YAY ve Diğerleri, a.g.e., s.51

Kamu kâğıtlarını yüksek fiyatlandırarak nakit akışlarını yükseltmişlerdir. Orta vadede ise bu bankalar normal bankacılık işleyiş yapısına geçiş yapmıştır. Kredi verme sürecinde kredi risk üstlenerek eskiye nazaran risk yönetimine de ağırlık vermiştir.

Bu dönemde IMF'den ek kredi alınması yüksek maliyetli olmuştur. Her ne kadar döviz üzerine durulmuş ise de istikrar programı güvenilirliğini kaybetmiştir.

1.1.3. 2008 Küresel Kriz

Adından anlaşılacağı üzere 2008 Krizi, dünya krizi olmakla birlikte Türkiye için etkilerinin söz konusu olduğu küresel bir krizdir.

Kriz ABD bankalarının kontrolsüz konut kredisi kullandırmasıyla başlamıştır. Kullandırılan bu krediler tahvile dönüştürülüp birbirlerine ve Avrupa bankalarına satılmıştır. Toplam büyüklüğü 30 trilyon dolar olan zehirli kâğıtlar dünyanın en önemli iki bölgesinde işlem görmeye başlamıştır. ABD konut fiyatlarındaki düşüş bu tahvillerin değeri hakkında tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Nitekim tahvile dönüştürülüp satılan kredilerin teminatı, konutların ipotekleri idi. Ev fiyatlarının düşmesinin direkt etkisi olarak tahvillerin ikinci el piyasa değeri düşmüştür. Gösterilen teminat borcu karşılayamaz duruma gelmesi, Lehman Brother'ın iflasını getirerek piyasaların çökmesine neden olmuştur.¹⁷

Dünya ekonomisini 2008 yılında etkisi altına alan kriz, birçok ülke ile birlikte Türkiye ekonomisinde de sorunlar yaşatmıştır. ABD 'de sub-prime mortgage kredilerinin geri ödeme gücünü yitirmesi sonucunda emlak fiyatlarının düşüşü, finansal kuruluşların ve bankaların ödeme güçlerini olumsuz etkilemiştir. Bu durum krizin başlangıcını göstermiştir. Bu dönemde finansal kuruluşlar aşırı zarar etmiş ve likidite sıkışıklığı ile karşı karşıya gelmiştir. Ülke çapında genel talebin azalması istihdam ve

¹⁷ GÜRSOY, a.g.e., s.191.

işsizlik oranını olumsuz etkilemiş ve finansal sektörün iflası ile kısa sürede dünyaya yayılmıştır.¹⁸

2001 Krizi sonrası Türkiye'deki bankacılık sisteminin işleyişine yönelik önemli adımlar atılırken zayıf bankaların çoğu tasfiye edilmiştir. Böylece 2008'deki krizden çok fazla olumsuz etkilenmemesi atılan adımların sağlıklı olduğunu göstermiştir. Ancak yine de Türkiye'deki bankalar 2008 Krizini 2007 sonlarında hissetmeye başlamıştır. Bu dönemde sermaye yeterlilik oranı ve likidite oranları düşüş trendine girmiş ancak 2010 yılının ilk çeyreğinde göstergeler yükselme trendine geçmiştir. Krizin etkisinin görülmeye başladığı süreçte Türkiye'de bankacılık sisteminde önemli adımlar atılmıştır. Bankaların kâr dağıtımının sınırlandırılması, zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesi, Merkez Bankanın borçlanma vadelerinin uzatılması gibi temel önlemler alınmıştır. Ayrıca Basel uygulamalarına ve özel kesime yönelik kararlar ve tedbirlerde alınmıştır.¹⁹

2008 Krizi etkisiyle Türkiye ekonomisinin dış talebinde yaşanan azalma, dış / iç kredilerinin azalmasına ve ülke ekonomisinde güvensizlik yaşanmasına neden olmuştur. Dünya krizi, Türkiye'nin makro ekonomik değişkenlerini olumsuz etkilemiştir. Özellikle 1994 ve 2001 yıllarındaki krizlere karşı alınan önlemler reel sektör ile sınırlı kalmıştır. 2001 Krizi sonrası kamu maliyesinde ve bankacılık sektöründe gereken düzenlemelerin yapılması sonucunda 2008'deki krizin etkilerine karşı daha az olumsuz etkilenmiş ve artık dayanıklı bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Ancak bu dönemde reel sektörün uluslararası borçlanmasının yüksek seviyede olması ve dış talepte düşüş yaşanması ihracatın azalmasına neden olmuştur. Söz konusu krizde, ekonominin büyüme oranı düşüş trendine girmiş, imalat sanayi üretimi azalmış ve işsizlik oranı yükselmiştir. Krizin etkisiyle döviz kurları ve faizler artmış ve ekonomik durgunluk daha derinleşmiştir. Ancak Merkez Bankası'nın

¹⁸ Osman Nuri ARAS, "Türkiye'ye Makro Ekonomik Etkileri Bakımından 2008 Küresel Krizi", **Finansal Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, C.44, S.550, 2010, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2180794, (18.12.2015) s.6

¹⁹ Ekrem ERDEM, Fatih İLGÜN, Cüneyt DUMRUL, "Finansal İstikrarın Bankacılık Sisteminin Borç Verme Politikaları Üzerindeki Etkisi: 2008 Küresel Kriz Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir İnceleme", BDDK Yayınları, C.5, S.1, 2011, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/BDDK_Dergi/9976makale_1.pdf, (19.1.2.2015) s.14

müdahalesi ile döviz kurları ve faiz oranları düşmüştür. Ayrıca üretimin yapılması ve istihdam sayısının yükseltilmesi için teşvik amacıyla vergilerde indirim yapılmıştır. Kredi maliyetinin düşürülmesine yönelik önlemler alınmıştır. Enflasyon ise hem dış / iç talep neticesinde hem de dünyadaki temel malların fiyatlarının düşmesi sonucunda gerilemiştir.²⁰

1.1.4. Dünyada Bankacılık Krizlerinin Sebepleri

Küresel Kriz (2008) ile finansallaşma eğilimi, özellikle ABD ve İngiltere’de daha çok bireysel gelirlerin finansallaşması yani, borç verenler ile borç alanların finansal küreselleşmenin etkisi altına kalmasıdır. 2001-2007 yılları arasında olan durgunluğun artması neticesinde gevşetici para politikaları uygulamasına gereksinim duyulmuştur. Söz konusu politika sonucunda ABD, faiz oranlarını %1’e kadar düşürmüştür. ABD borsasında 2001-2004 yılları arası teknoloji balonunun ortaya çıkması, bir diğer balonlarla dengelenmesi şart haline gelmiştir. Örneğin; emlak piyasası balonu, İngiltere’de ve ABD’de düşük maaşlı işçilerin maaşları artmasa da ipotek piyasasında borçlanma imkânlarını yükseltmiştir. Ayrıca yatırım bankalarının bu ipotekleri menkul kıymetleştirmesi ile bu piyasanın derinleşmesine neden olmuştur. Bu ipoteklerin değişken faizli özellikleri ile hem faiz oynaklığından hem de menkul kıymetleşmesinde yüksek risk üstlenmektedir. Böylece faiz ve menkul kıymet arasında bir ilişki kurarak yeni bir finansal alan yaratmış olup bankaların canlanmasına neden olmuştur.²¹ Kısaca sebepleri sıralarsak;

1. Ülke ekonomilerinin yaşadığı ani şoklar, faizlerin birden yükselmesi ile sonuçlanırken kısa vadeli borçlar uzun vadeli hale dönüşmektedir. Bankacılık sektörünün negatif etkilendiği izlenebilir.

2. Ekonomi politikalarında görülen serbestleşme aynı zamanda bankaların daha fazla risk üstlenmesine sebep olmaktadır.

²⁰ ARAS, a.g.e., s.15,16

²¹ Mehmet ŞİŞMAN, *Uluslararası Paranın Ekonomi Politikası ve Kriz*, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011, s.117

3. Artan rekabet iki farklı şekilde etkileyebilmektedir. Birincisi, bankaların kendi aralarında yoğunlaşan rekabeti iken, ikincisi diğer finansal kurumlar ile bankalar arasında yoğunlaşan rekabettir.

4. Kötü yönetim; bir diğer bankacılık krizlerinin nedeni bu kritik dönemde bankaların kötü yönetimidir.²²

1.2. Basel'in Doğuşu

Globalleşme ve liberalleşmenin sonucu olarak uluslararası alanda finansal kurumlar ve bankalar birbiriyle sıkı bir rekabet içerisine girmiştir. Rekabetin sonucu olarak, bankalar uygulamada farklılıklar göstermektedir. Bankalar rekabet üstünlüğü ile piyasaya öncelik gösterme çabasıdadır. Ancak uygulamada olan farklılıkların ortadan kaldırılması, uluslararası piyasada güvenilirliğin ve istikrarın sağlanması için uluslararası kurallara gereksinim duyulmuştur. Basel Uzlaşısı, bu ihtiyaçlar doğrultusunda doğmuştur.

Basel uygulaması, I-II ve III aşama ile günümüze kadar ulaşmakta, her geçen gün daha hassas ölçüm ve standartlar ile ilerlemeye devam etmektedir. Basel I çerçeve niteliğinde olup gerekli esaslar Basel II' de belirlenmiştir. Basel uygulaması esasen Basel II 'nin getirdiği yeni kriterler ile doğmuştur denilebilir. İlerleyen bölümlerde detaylı bahsedeceğimiz Basel III, 2008 küresel krizi sonucu ölçülmeye ihtiyaç duyulan risk türleri neticesinde doğmuştur. Tüm krizler gibi 2008 krizi de daha iyi bir ekonomik hayat için öğretici olmuştur. “2008 krizi büyük ölçüde marjinal alanlara, kişi ve kurumlara verilmiş mortgage kredileriyle ucu bucağı belli olmayan türev ürünler birleşiminin yarattığı finansal bir krizdir. Bu sorunlu alanın bu kadar büyümesinin temel nedeni ise, kuralların yetersizliği ve denetimin eksikliğidir.”²³

²² Dina Çakmur YILDIRTAN, **Finansal Krizler; Erken Uyarı Sistemleri**, İstanbul: Nobel Dağıtım, 2006, s.38

²³ Mahfi EĞİLMEZ, Ercan KUMCU, **Ekonomi Politikası**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 17.Baskı, 2012, s.361.

1.2.1. BIS (Uluslararası Ödemeler Bankası)

Dünyanın en eski uluslararası finans kurumu olan Uluslararası Ödemeler Bankası (The Bank for International Settlements - BIS), I. Dünya Savaşı sonrası Versay Anlaşması ile Almanya'ya yüklenen ağır savaş tazminatı borcunu ödemede kolaylık sağlamak adına Young Planı kapsamında 1930 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde kurulmuştur.

BIS, II. Dünya Savaşı sonrası Euro Bölgesi paralarının konvertibilitelerini tekrar sağlamak için Avrupa Ödemeler Birliği (European Payments Union, EPU)'nde ve tek para birimine geçiş öncesi dönemde kur düzenlemeleri için Avrupa Para Sistemi (European Monetary System, EMS)'inde temsilcilik yapmıştır. BIS her ne kadar 1970'lerin başına kadar para politikasını ele almış olsa dahi 1970-80 döneminde petrol ve uluslar arası borç krizleri nedeniyle para akışı yönetimiyle de ilgilenmiştir. Böylece merkez bankaları arasındaki işbirliğini de sağlamıştır.²⁴

Kısaca BIS, parasal ve mali istikrar sağlamak için merkez bankaları ve diğer kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamaktadır. Şu an itibariyle BIS'in her biri oy kullanmaya yetkili, Türkiye'de dâhil olmak üzere 60 tane üye ülkesi bulunmaktadır. Merkezi hâlâ Basel'de bulunur, Meksika ve Hong Kong'da da ofisleri vardır.

1.2.2. Basel Komitesi

1974 yılı sonunda BIS bünyesinde "Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulaması Komitesi" adıyla kurulmuştur. Basel Komitesinin amacı, 1970'li yılların ilk yarısında sona eren sabit döviz kuru sisteminin ve 1974 yılında yaşanan petrol krizinin uluslar arası para ve sermaye piyasalarda yarattığı şok etkiye çözüm getirmek ve döviz piyasalarındaki dalgalanmaların sebeplerini ortadan kaldırmaktır.²⁵

²⁴Emrah KARAARSLAN, **Basel Kriterleri e Basel III' ün Türk Bankacılık Sistemine Muhtemel Etkileri**, (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, 2015), s.5.

²⁵Mehmet BAŞAR, **Basel II Düzenlemeleri ve Kobiler**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1726, 2007, s.5

Basel Komitesi bankalarda risk yönetimi üzerine çalışmaktadır. “BIS (Bank for International Settlements) bünyesinde örgütlenmiş olan Basel Komitesi Eylül 1997’de yayınladığı “Faiz Oranı Riskinin Yönetilmesi için Prensipler” başlıklı dokümanda, söz konusu riskin etkin ve iyi bir şekilde yönetilmesi için uyulması gereken ana kurallarla birlikte, denetleyici otoritelerin bu konuda yürütmesi gereken faaliyetlerin ne olduğunu da ayrıntılı biçimde açıklamaktadır.”²⁶ Komite tarafından bankalarda risk yönetimi bilinci ve kültürü oluşturularak karşılaşılabilecek muhtemel sorunlara karşı etkin risk yönetimiyle hızlı çözüm sağlanacağı, böylece bir krizin önlenmesi için erken uyarı sistemleri oluşturulacağı, düzenleme ve denetimlerin kalitesinin artacağı öngörülmektedir.²⁷ Ayrıca komite uluslararası bankacılık sisteminde standardizasyon ve işbirliği sağlamak adına; uluslararası bilgi alış verişinin arttırılması, sermaye yeterliliğinde minimum standartların getirilmesi, getirilen standartların diğer sektörlere uygulanabilirliğinin araştırılması, uluslararası bankaların denetim ve gözetim tekniklerinin geliştirilmesi konularında detaylı çalışma göstermektedir. Bu amaçlar doğrultusunda 1988 yılında, sermaye yeterliliği standardı oluşturmaya yönelik olarak “Basel Standardını” yayınlamıştır.²⁸

Basel Bankacılık Denetim Komitesi 13 üye ülkeden oluşmaktadır. Bunlar; Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleridir.²⁹

Son olarak, Basel Komitesi resmi açıdan uluslararası bir bankacılık otoritesi değildir. Aldığı kararların veya yaptığı tavsiyelerin herhangi bir bağlayıcılığı da bulunmamaktadır. Ancak uygulamada komite bankacılığın denetimi için uluslararası standartların belirlendiği, yeni standartlar için çalışmaların yürütüldüğü bir odak haline gelmiştir. Banka denetimi için ortaya konulan temel prensipler son derece önemli

²⁶Salih Tanju YAVUZ, “Risk Yönetimi ‘İçeri’ Aktif Pasif Yönetimi ‘Dışarı’ (mı?)”, **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, S.41, 2002 ,<http://www.tbb.org.tr/tr/arastirma-ve-yayinlar/bankacilar-dergisi/detay/34> , (14.11.2015), s.24.

²⁷ Ersin ÖZİNCE, “Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri”, **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, S.53, 2005, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/finansal_istikrar.pdf. (14.11.2015), s.19.

²⁸Teoman MALTUM, **Basel-II Uzlaşısının Finansal Kesim ve Türk Ekonomisine Etkisi**, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2007), s.50.

²⁹Emine ÖZELCİ, **Basel II Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı’nda Risk Yönetimi ve Türkiye’de Kobilere Olan Etkisi**,(Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi SBE, 2009), s.23

olmakla birlikte, Basel Komitesi'nin ülke bankacılık sistemlerini ve banka denetim otoritelerini en derinden etkileyen ve etkileme aday çalışmaları kuşkusuz sermaye yeterliliği uzlaşısıdır.³⁰

1.3. Basel I-II-III Gelişim Süreci

Basel(I) Uzlaşısı ile Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun çerçeve şeklinde oluşması ve birçok eksikliğin tespiti nedeni ile Basel II ye ve beraberinde üçlü yapısal blok oluşmuştur. Basel II' de sermaye yeterliliğinin yanı sıra, denetimi ve piyasa disiplini dikkate alan bir uygulamadır. Basel II' de dönem dönem yapılan değişiklik ve ilavelere rağmen kriz esnasında istenen performansı gösteremeyeceği eleştirileri Basel III hazırlık aşaması ile sonuçlanmıştır. Bu kısımda Basel I-II ve III uzlaşılarının gelişimini, eksikliklerini ve aralarındaki geçiş sürecinden bahsedilecektir.

1.3.1. Basel-I Uzlaşısı

Basel komitesi, G-10 ülkelerinin (Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri) Merkez Bankası başkanlarının talebi üzerine uluslararası alanda faaliyet gösteren bankaların varlıkları ile bulundurdıkları sermaye arasında risk esasına dayalı bir ilişki kurmak, bu konuda asgari bir standart oluşturmak ve bankalar arasındaki rekabet eşitsizliklerini ortadan kaldırılmak üzere 1988 tarihinde Basel-I' i yayımlamıştır.

1.3.1.1. Basel' I in Temel İlkeleri

Dünya çapında bankacılık sektörlerini daha sağlıklı, güvenli ve istikrarlı sürdürülmesi için Basel I' deki temel ilkeler doğrultusunda hareket edilmiştir. Bu ilkeleri özet olarak aşağıda yer almaktadır.³¹

³⁰ M. Ayhan ALTINTAŞ, **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Ankara: Turhan Kitapevi, 2006, s.59.

³¹ Türkiye Bankalar Birliği, "Etkin Bankacılık Denetimi İçin Temel İlkeler", **Bankacılar Dergisi**, S.59, 2006 https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/etkin_bankacilik_denetimi.pdf (12.01.2016), s.127.

1. Bankalar otoritelere karşı sorumluluklara ve amaçlara sahip olmakla birlikte şeffaf ve bağımsız olmalıdır.

2. Denetim otoritesi, bankaların üstendiği riskleri gözeterek uygun sermaye yeterliği belirlemelidir. Uluslararası alanda işlem gören bankaların sermaye yeterliliği Basel I' de belirlenen sermaye yeterlilik oranından az olmaması gerekmektedir.

3. Denetim otoritesi bankaların aldığı riskleri değerlendirerek bunlara uygun risk yönetim yöntemlerini sağlamalı, riski kontrol etmeli ve bu konuda bankaları bilgilendirmelidir.

4. Denetim otoritesi, bankaların kredi risklerine karşı uyguladığı politikaların uygunluğundan emin olmalıdır.

5. Denetim otoritesi, kredi müşterilerine verdikleri krediler ve üstlenilen riskleri tanımalı, ölçmeli ve bu veriler doğrultusunda ihtiyatlı davranmalıdır.

6. Denetim otoritesi, bankanın üstlendiği sıkıntılı işlemler için karşılık ve yedeklerin ayrılmasını sağlamalı ve bulundurduğu bu rezervin yeterliliğinden tatmin olmalıdır.

7. Denetim otoritesi, karşılaşılabilecek piyasa riskini gerektiği kadar sermaye/limitler ile yok etme gücüne sahip olmalıdır.

8. Denetim otoritesi, likidite riskini hesaplayan, gözetten ve etkin bir likidite yönetimine sahip olduğuna inandıran bir yapıya sahip olmalıdır.

9. Denetim otoritesi, üst kurullarca belirlenmiş ve banka yönetimince uygulanan faiz oranından doğabilecek risklere karşı gerekli stratejik önlem alabileceğine inandırılmalıdır.

10. Otorite, bankaların kendi işlem hacimleri doğrultusunda gerekli iç kontrolün sistemine ve alt yapısına sahip olduğuna ikna edilmelidir.

1.3.1.2. Sermaye Yeterliliği Kavramı

“Basel I, bir bankanın batması halinde mevduat sahiplerinin karşılaşılabileceği maliyetleri en aza indirmek için asgari olarak tutulması gereken sermaye üzerinde

odaklanmıştır. Basel I, kredi riskleri için asgari sermaye yeterliliği oranının belirlendiği ve uluslararası boyutta bankacılık sistemine yönelik en ciddi ilk adımdır.”³²

1.3.1.2.1. Sermaye Bileşenleri

Ana sermaye ve katkı sermaye olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Sermaye yeterliliği bu iki sermaye toplam değerinden sermayeden indirilen değerler toplamını düşülmesiyle elde edilen sermaye tabanı ile hesaplanmaktadır.

Ana Sermaye: (1. Kuşak sermaye-Tier 1) Öz kaynaklar (tamamı ödenmiş adi ve imtiyazlı hisse senetleri) ve bilançoda yayınlanmış yedek akçelerdir. Kısaca nakit sermaye unsurlarını temsil etmektedir. Bankanın ödenmiş sermayesi, dönem kârından kanun hükümleri uyarınca veya banka ortaklarının iradesiyle ayrılan ihtiyari yedek akçeleri (dağıtılmayan kârlar) ve dönem karı bu grupta yer almaktadır. “Komite, sermayenin iki kademedede tanımlanması gerektiği sonucuna vardığı için, bu şekilde tanımlı yapılan sermayenin (öz kaynak ve yedek akçeler) dağıtılmayan kârların vergilendirilmesinden sonra 1. kuşak sermaye (Tier 1) tanımlı içinde yer alması gerektiğini, ancak bu sermayenin oranının toplam sermaye içinde en az %50 oranında olmasını hükme bağlamıştır”³³

Katkı Sermaye: (2. Kuşak sermaye-Tier 2) Nakit olmayan özkaynak unsurları ile özkaynak benzeri fonları temsil etmektedir. Muhtelif değerlendirme fonları, serbest kredi karşılıkları ve sermaye benzeri krediler katkı sermayeyi oluşturmaktadır. “Basel standartlarına uygun olarak, katkı sermaye ancak ana sermayenin %100’ü kadar dikkate alınabilecek ve sermaye benzeri kredilerde ana sermayenin %50’sinden fazla olamayacaktır.”³⁴

³² Neşe ÇOBAN ÇELİKDEMİR “Ülkemizde Kobiler ve Finansal Kurumlar Açısından Basel Sürecinin Değerlendirilmesi”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, C.2, S.4, 2011, <http://dSPACE.marmara.edu.tr/handle/11424/705> (15.11.2015) s.6.

³³ Hasan Basri ÖZPEK, **Basel Uzlaşmasının Gelişim Sürecinin Finansal Krizler Paralelinde Değerlendirilmesi**, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), s.81.

³⁴ Belgin GÖKÇEN, **2001- 2010 Basel II Kriterleri ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri**, (Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2012), s.46.

1.3.1.3. Risk Ağırlıkları

Bankacılıkta en önemli risk kalemi kredi riskidir. Finansal ve parasal krizlere karşı bankaların dayanıklılığını arttırmak için banka sermayesinin risk ağırlıklı varlıklara oranı olarak bilinen sermaye yeterliliği rasyosu asgari %8 olma şartı sunulmuştur.³⁵ Paydada yer alan risk ağırlıkları öncelikle kredi riskine dikkat çekmiştir. Kredi riskinin karşılanabilmesi için, katkı sermayenin en fazla ana sermaye miktarı kadar olan kısmı kullanılabilir. Bu sınır üzerinde kalan katkı sermaye miktarı, 3. kuşak sermaye olarak değerlendirilir. Kredi riski için gerekli minimum %8 sermaye seviyesi, limit içinde kalan katkı sermaye ile karşılanamıyorsa, %8 sınırına ulaşabilmek için ana sermayeden gerekli miktar kullanılır.

(Basel I' den Basel II' ye geçişte detaylı anlatılmak üzere) “Basel I’ de maruz kalınan kredi riski, bankanın aktiflerinin ve bilanço dışı kalemlerinin farklı risk grupların ayrılmaktadır. Her sınıfa karşılık gelen risk ağırlıkları olan % 0, % 10, % 20, % 50 ve % 100 katsayılarıyla çarpılarak hesaplanmaktadır. Basel I’de sadece 5 farklı risk ağırlığı kullanılmıştır. Bu nedenle Basel I’ in risk ağırlığının düşük olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Basel I’ de tüm bankalara aynı şekilde uygulandığından “herkese tek beden elbise” (one-size-fits-all) olarak ifade edilen bir sermaye düzenlemesidir.”³⁶

Basel I’e göre sermaye yeterliliğini hesaplariken belirlenmiş risk ağırlıkları kullanılmaktadır. Riskler bazı hesap kalemlerinin üzerine daha çok yüklenmektedir. Düşük risk taşıyan kalemlerin risk ağırlıkları düşük ve fazla risk taşıyan kalemlerin risk ağırlıkları yüksek olacaktır.

BIS komitesi tarafından Basel I’de gruplandırılmış risk ağırlıkları ana başlıklar altında aşağıda yer almaktadır.

³⁵ Cenani AYKUT, “Basel II Standartları”, Ekonomik Sorunlar Dergisi, S.30, 2008, <http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/say30/basel.pdf> , (22.11.2015), s.1.

³⁶ Münir YAYLA, Yasemin TÜRKER KAYA, “Basel-II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”, ARD Çalışma Raporları, **BDDK Araştırma Dergisi**, Yayın no: 2005/3, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/1272calismaraporu_2005_3.pdf, (04.01.2016), s.2.

%0 Risk Taşıyan Kalemler; Nakit değerleri, ulusal para cinsinden merkezi hükümet ve bankalarına verilen ulusal para ile tahsil edilecek borçları, OECD üyesi ülkelerin merkezi hükümetleri ile merkez bankalarına verilen borçları, ayrıca OECD üyesi ülkelerin hükümetlerince garanti altına alınan aktif kalemleri içerir.

%20 Risk Taşıyan Kalemler; Bankaların uluslararası kalkınma bankasında garanti amacı ile verilen aktif kalemleri, bankaların OECD'deki yerleşik bankaların nezdinde garanti amacı ile verilen aktif kalemleri, OECD' ye üye olmayan ülkelere 1 yıl veya kısa dönemli kredileri kapsamaktadır. OECD'deki yerel yönetimlerine verilen borçları, tahsil sürecindeki nakit değerleri içerir.

%50 Risk Taşıyan Kalemler; Teminatlı krediler, tahakkuk etmiş gelirler ve peşin ödemeler.

%100 Risk Taşıyan Kalemler; Özel sektöre verilen krediler, OECD' de üyesi olmayan ülkelere verilen uzun dönemli krediler, kamuya ait olan ticari şirketlere verilen krediler, bankaların kullandığı sabit varlıklar, bina ve arazi gibi bankaların yatırımları, gayri menkul yatırımları gibi, bankaların diğer bankalardan kullanan sermaye araçları, tüm diğer varlıklardır.³⁷

Risk ağırlıkları dikkate alınarak sermaye yeterlilik rasyosu şöyle hesaplanmaktadır;

$$\text{Sermaye Yeterlilik Oranı} = \frac{\text{Özkaynaklar}}{(\text{RAVGNKY} + \text{PRET})} \geq \%8$$

³⁷ Meryem FİLİZ, **Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme**, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, SBE, 2006), s.51-52

Tablo:1 Sermaye Yeterlilik Rasyosu Hesaplama Kalemleri

Ana sermaye	%0 Risk ağırlığına bağlı hesaplar
+	+
Katkı sermaye	%20 Risk ağırlığına bağlı hesaplar
+	+
Üçüncü kuşak sermaye	%50 Risk ağırlığına bağlı hesaplar
-	+
Sermayeden indirilecek değerler	Piyasa riskine esas tutar
=	=
ÖZKAYNAKLAR	Risk ağırlıklı varlıklar, Gayri nakdi krediler ve yükümlülükler(RAVGNKY) +Piyasa riskine esas tutar(PRET)

Kaynak: M. Ayhan ALTINTAŞ, **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Ankara: Turhan Kitapevi,2006,s.60

1.3.1.4. Standart Oran Kavramı

Asgari sermaye yeterliliği için 2 önemli hususa yer verilmiştir. İlk olarak “1977-88 yılları arasında Basel Komitesinin başkanlığını yürüten Mr. W.P. Cooke’a atfen ‘Cooke Rasyosu’ olarak da anılan sermaye yeterliliği standart oranı (SYR=Özkaynak/Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayri nakdi Krediler), 1988-1992 dönemi için öngörülen tedrici bir geçişle 1992’de asgari olarak %8 olarak uygulanmaya başlanmıştır.”³⁸ Cooke Rasyosu’nun payında bulunan özkaynak banka muhasebesi özkaynağından daha farklı belirtilmiştir. Bankaların faaliyetlerini sağlıklı, sürekli sürdürebilmesi, kriz durumlarında direnç gösterebilmesi açısından ve müşterilere güven

³⁸ ALTINTAŞ, a.g.e., s.62.

sağlayabilmesi için gerekli olan kalemdir.³⁹ Bu farklılık sermaye kısmında detaylı anlatılacaktır.

Cooke Rasyosu'na göre, kredi kullandıracak olan banka sermayesinin en fazla 12,5 katı (her 100 birim kaynak tahsisine bulundurulması gereken 8 birim sermaye oranı) kadar risk alabilecektir. Bu durumda kredi tahsis etmek isteyen ve risk katsayısını tamamlamış bir banka kredi kuruluşunun sermaye artırımına gitmesi gerekmektedir. İkinci husus ise bankaların aktif toplamalarının sermayelerinin 20 katını aşmaması gereğidir.

1.3.1.5. Basel I' e Piyasa Riskinin Dâhil Edilmesi

SYR 1989 yılı için % 5, 1990 yılı için % 6 ve 1991 yılı için % 7 olarak belirlenmiş, %8 oranı 1992 ve sonrası için geçerli olmuştur. “Basel-I’ de kredi riski baz alınan bir sermaye yeterlilik hesaplaması gerçekleştirilmiştir. Ancak bu düzenleme birçok ülkede uygulanmakta olan farklı düzenlemeleri tekdüze hale getirmiş, gelen yoğun eleştiriler sonrasında, bu düzenlemeye 1996 yılında *piyasa riski* hesaplaması dâhil edilmiştir.”⁴⁰ Basel- I’ de ilk olarak, üstlenilen kredi riskinin sermaye tabanının %8’inden daha az olmaması şartı öngörülmüş böylece SYO hesaplamasın da paydada sadece kredi riski yer almıştır. Ancak, Meksika kriziyle doğan banka alım- satım işlemlerinin sermaye yeterliliğinde hesaplanması ihtiyacı, içinde faiz ve döviz kuru riskini içeren piyasa riskinin, 1996 yılında yayımlanan “Piyasa Riski Değişikliği” çalışmasıyla SYO paydasına eklenmiştir.⁴¹

$$\text{SYO (sermaye yeterlilik oranı)} = \frac{\text{özkaynak (sermayetabanı)}}{\text{krediriski} + \text{piyasariski}} \geq \%8$$

³⁹ Daesik KİM, Anthony M. SANTOMERO, “Risk in Banking and Capital Regulation”, Hakan GÜÇLÜ(çev.), **The Journal of Finance**, C:43, S.5, 1988, www.hakanguclu.com/calismalar/Bankacilik_ve_Sermaye_Duzenlemelerinde_Risk.pdf , s.8.

⁴⁰ Gülcan ÇAĞIL, Ali KÖSE, Aclan OMAĞ, **Türk Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınlar, Yayın No:783, 2010 s.26.

⁴¹ İhsan Uğur DELİKANLI, **Bankacılıkta Kredi Türevlerinin Hissedar Değerine Katkısı, Etkin Bir Şekilde Kullanımına İmkân Sağlayacak Risk Yönetimi Yapılanması ve Finansal Raporlaması**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 271, 2010, s.33.

1.3.1.6. Kulüp Kuralı (OECD Clup Rule)

OECD'ye üye ülkelerin; hazinlerinden ve merkez bankalarından olan alacaklara uygulanacak risk katsayısı % 0, OECD üye ülkelerde kurulu banka ve finans kuruluşlarının ağırlığı %20 iken, OECD üyesi olmayan ülkelere olan alacaklar için % 100 risk ağırlığı öngörülmesi durumuna OECD Kulüp Kuralı denmektedir. Basel I 'in eleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Zira burada kredi verilen kurumun geri ödeme gücünden ziyade OECD üyeliği dikkate alınmaktadır. Sağlıklı bir risk ölçüm yöntemi değildir.⁴² Bu konudaki eleştiri Basel I' den Basel II' ye geçiş nedenleri kısmında detaylı anlatılacaktır.

1.3.1.7. Türkiye'de Basel-I

Türkiye, Basel-I kriterleri çerçevesinde, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeyi oluşturan ilk ülkelerden biridir. Hazine Müsteşarlığı tarafından Basel- I' in kriterlerini içeren tebliğe göre 1989 yılından 1992'ye kadar kademeli bir geçiş süreci izlenmiştir. Bu süreçte SYR 1989 yılında % 5, 1990 yılında % 6, 1991 yılında % 7 ve nihai olarak 1992 yılında % 8 olarak belirlenmiştir. Günümüzde bu oran %8 resmi oranıyla devam etmekle birlikte BDDK' nın uygulamada ve açıklamalarında %12 olarak bir hedef oran belirlediğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Ülkemizde Basel tam olarak 1992 yılı sonundan itibaren uygulamaya konulmuştur. Türkiye'nin OECD'ye üye olması ve Basel-I' in hükümlerinin kolay uygulanabilir olması uyum sürecini kolaylaştırmıştır.⁴³

“Türkiye’de 2001 yılında yürürlüğe giren ‘Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik’ ile piyasa riski de sermaye yeterliliği ölçümlerinde yer almıştır. Kuruluş amacı tamamen bankacılığın sağlıklı bir yapıya ulaşması olan BDDK, 2001 yılı sonundan itibaren ilgili yönetmeliğin uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir.”⁴⁴

⁴² ALTINTAŞ, a.g.e., s.70.

⁴³ YILMAZ, a.g.e., s.189.

⁴⁴ KÜLAHİ ve Diğerleri, a.g.e., s.189.

Ülkemizin Basel' e uyum süreci kolay olmasına rağmen Basel şartlarına bağlı olarak uygulamada bazı sorunları yaşanmıştır.

1.3.1.8. Basel I' e Yapılan Eleştiriler ve Basel II' ye Geçiş

Basel I, bankaların SYR'sini artırmış olmakla beraber zaman içinde ortaya çıkan gelişmeler, konu uzlaşının yetersiz kaldığı yönünde ortak kanı oluşturmuş ve eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler aşağıdaki gibidir.⁴⁵

➤ SYR, bankalar için iflas etme riski oluşturan kredi kullandırımı yoğunlaşmasını dikkate almamaktadır.

➤ Bütün firma kredilerine, teminata göre yapılan farklılaştırma hariç tutularak, aynı risk ağırlığı öngörüldüğünden bankaların yüksek getirili; ama yüksek riskli alanlara yönelmesi teşvik edilmektedir.

➤ Bankalar SYR sağlayabilmek için sermaye artırımına gitmiş ve bu durum getirisini hesaplamadan faaliyetlerini genişletmelerine sebep olmuştur.

➤ SYR yükseltmek için, duran varlıkların yüksek değerlemesi için her türlü yönteme başvurulmaktadır. Bu varlıkların satışı durumunda gerçek değer ile aradaki fark zarara yol açabilecektir.

➤ Basel I' de klüp kuralı olarak uygulanan OECD' ye üye ülkelere %0, üye ülke bankalarından alacaklara %20, OECD'ye üye olmayan ülkelere %100 risk ağırlığı verilmesi sonucunda OECD üyesi müşterilere kullanılacak fakat riskli bir kredinin OECD üyesi olmayan daha az riskli bir müşteriye tercih edilmesine sebep olmaktadır.⁴⁶

➤ Varlıkların riskleri değerlendirilirken, kredi riskindeki farklılıklar göz önüne alınmadığı için bankalar risk temelli sermaye oranlarını tutturabilmek için arbitraj işlemi yapmaktadır.

➤ Sermaye yükümlülüğü gerçek riskliliği yansıtmamaktadır.⁴⁷ Bu yükümlülük daha çok likidite bazlıdır.

⁴⁵ ALTINTAŞ, a.g.e., s.76.

⁴⁶ DELİKANLI a.g.e., s.33.

⁴⁷ Ayhan YÜKSEL, “Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel-II)” BDDK Araştırma Dairesi, 2004, <https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/1322Pillar-1.pdf>, (15.01.2016), s.8.

➤ Basel I’de belirlenmiş olan %8 SYR’nin neye istinaden belirlendiği bilinmemektedir. Ve neden daha düşük ya da daha yüksek bir rakam olmadığına dair net bir cevap alınamamıştır. Bu bir sorundur, zira SYR’si % 8 in altında olan bir bankanın batacakmış gibi muameleye maruz kalmasına sebep olmaktadır.

➤ Bankacılıkta riski sadece kredi ve piyasa riski olarak ele alınmış, operasyonel risk kavramına dikkat edilmemesiyle birlikte uzlaşıda sadece tek yöntem kullanılmış, farklı şartlar altında ve farklı özelliklerdeki bankalar bu tek yönteme istinaden değerlendirilmiştir.⁴⁸

➤ “İkincil piyasalar, türev piyasalardaki değişimler ve yenilikler öngörülmemiştir. Birçok banka borçlarını, menkul kıymetleştirme yoluyla satarak ya da türev piyasalarda pozisyon alarak gerçekte taşımakta olduğu riskleri düşük gösterebilmişlerdir. Sermayesine oranla çok riskli yatırımlara girişen ve taşıdığı risk düzeyini söz konusu işlemler yoluyla olduğundan daha düşük gösteren birçok banka, daha sonraki yıllarda bankacılık krizlerinin yaşanmasına sebep olmuşlardır.”⁴⁹

➤ Basel –I’ de sadece beş farklı risk ağırlığı kullanılması risk duyarlılığının düşük olduğu yönünde eleştirilerek “herkese tek beden elbise giydirilmesi” (one size fits all) şeklinde tanımlanmıştır.⁵⁰

Bankalarda Basel I uygulamasına nazaran sağlam bir denetim sisteminin oluşması, daha etkin risk ölçmesi ve sermaye yeterliliğini hesaplaması için Basel II’ nin gerekliliği anlaşılmıştır. Bankaların iç ve dış çevreden oluşan risklere karşı yeterli miktarda sermaye rezerv etmesi gerekmektedir. Bu nedenle risklerin gerçekleşmesi durumunda bankaların finansal tablolarında, aktif ve pasif dengelerinde görülen bozulmalar engellenebilir.

1.3.2. Basel-II Uzlaşısı

Teknoloji ve ekonominin gelişimine paralel olarak bankacılığın gelişimi, bünyesinde barındırdığı bankacılık risklerini de daha karmaşık hale getirmiştir. 1990’lı yıllarda yaşanan bankacılık krizleri ve bu süreçte ihtiyaçları karşılayamaz hale

⁴⁸ Ayhan YÜKSEL, “Basel II’ nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri”, **BDDK Araştırma Raporları**, 2005, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/1275Basel_II_SME.pdf (15.12.2015), s.2.

⁴⁹ YILMAZ, **a.g.e.**, s.189.

⁵⁰ DELİKANLI, **a.g.e.**, s.33

gelen Basel-I kriterlerine artan eleştiriler nedeniyle Basel Komitesi 1999 yılında daha kapsamlı bir Basel Uzlaşısı hazırlamaya girişmiştir. Basel-II olarak bilinen “A Revised Framework on International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards” isimli doküman Basel I’ in kapsamını ve bazı önemli temel konuları değiştirmiştir.⁵¹ Bankacılık alanında risk yönetimini daha etkin hale getirerek ve piyasa disiplini sağlayarak hem sermaye yeterliliği ölçümlerini amacına yaklaştırmak hem de güçlü ve istikrarlı bankacılık sisteminin temelini yaratmak için 1999 yılında başlanan Basel-II çalışmaları 2004’de yayımlanmıştır.⁵²

SYR, denetim ve piyasa disiplini temellerine dayanan Basel-II prensipleri ve bu prensiplerle uyumlu AB’nin sermaye yeterliliği direktifi (Capital Adequacy Directive- CAD) bankacılık sistemine ilişkin temel referans düzenlemeler olarak görülmektedir.

Yeni düzenlemede sermaye tanımı ve asgari sermaye yeterlilik oranının %8 olma şartı aynı devam etmiş ancak SYR’ nin paydasında önemli değişiklikler yapılmıştır. Basel I’ deki kredi riskini hesaplama yöntemi değişmiş, piyasa riski hesaplamada bir kısım değişikliğe gidilmiş ve en önemlisi paydaya ‘operasyonel risk’ eklenmiştir.⁵³ Ayrıca yasal faiz oranı riski başta olmakla birlikte diğer bankacılık riskleri banka denetiminin takdirinde, sermaye yeterliliği oranını öngörme amacıyla paydada yer alabilmektedir.⁵⁴

$$SYO = \frac{\text{özkaynak (Tier1 + Tier2 + Tier3 – indirilenler)}}{\text{krediriski + piyasariski + operasyonelrisk}} \geq \%8$$

Tier 1: Ana sermaye (sermaye, dağıtılmamış kar ve yedek akçeler)

⁵¹ Ozan CANGÜREL, **Basel-II Kapsamında Kredi Riskinin Ölçümünde Otorite Etkinliği: Türkiye için Alternatif Bir Öneri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2012, s.27.

⁵² Selami ER, **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2009-34, 2.Baskı, s.185

⁵³ Ferhat SAYIM, **“Bankalarda Kredi Karşılıkları Sistemi ve Vergisel İnceleme”**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2006, Yayın No:244, .31-32.

⁵⁴ ALTINTAŞ, a.g.e., s.77.

Tier 2: Katkı sermaye (gizli yedekler, yeniden değerlendirme, genel kredi karşılıkları, hibrit borç sermaye oranları ve en az 5 yıl vadeli sermaye benzeri borçlar)

Tier 3: En az 2 yıl vadeli, teminatsız, tamamı ödenmiş sermaye benzeri borçlar

İndirilenler: Şerefiyeler ve bankanın aynı ülkedeki mali kurumlara ve diğer bankalara yaptığı katılımlardan konsolide edilmeyen kısımlar.

Basel-II özellikle dört konu üzerinde yaptığı yeni düzenlemelerle göze çarpmaktadır. İlk olarak, bankaların yönetim kurullarının risk yönetimi konusunda hassasiyetlerinin artmasıyla etkin rol almaya başlamış olmasıdır. İkinci olarak, hesap ve ölçümlerin gerçekleştirilmesi için yazılım oluşturulması ya da satın alınması. Üçüncü olarak, riskin sermaye ile ilişkisi kurularak optimum düzeyde içsel sermaye değerlendirilmenin sağlanmasıdır. Son olarak, denetim sistemlerinin içsel sermaye yeterliliği değerlendirilmesinde ve risk yönetiminde kontrolü tam sağlamış olmasıdır.⁵⁵

1.3.2.1. Basel II' nin Bileşenleri

Basel II düzenlemesinde 3 yapısal blok teşkil etmektedir. Burada 1. bloktan 2. bloğa geçerken minimum sermayeden ekonomik sermaye düzeyine geçiş sağlanmaktadır.

Tablo 2: Basel II' nin Temel Bileşenleri

1.Yapısal Blok	2.Yapısal Blok	3.Yapısal Blok
Asgari Sermaye Yükümlülüğü	Kamu Denetimi	Piyasa Disiplini

⁵⁵ ER, a.g.e. s.187.

1.3.2.1.1. Birinci Yapısal Blok

Birinci yapısal blokta minimum %8 olması istenen sermaye rasyosu bankanın faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için optimum sermaye düzeyidir. Basel II' nin ilk prensibi olan *Asgari Sermaye Yeterliliği* ile kurumların maruz kaldıkları piyasa, kredi ve operasyonel riskler için minimum sermaye gerekliliğinin hesaplanması amaçlanmaktadır. Basel II hükümleri gereği; $SYSR = \frac{\text{Sermaye Tabanı}^*}{(\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayri nakdi Krediler ve Yükümlülükler})} \geq \%8$ şeklinde hesaplanır.⁵⁶ Basel komitesince %8 olarak belirlenen sermaye yeterlilik oranı BDDK tarafından %12 olarak belirlenmektedir.⁵⁷ Türkiye bu oranı yıllardır BDDK' nın belirlediği oranın da üzerinde gerçekleştirmektedir.

Basel-I' de en çok değişikliğe gidilen bölüm 1. Yapısal Bloktur. Basel-II ile hem daha risk ağırlıklı ölçümün sağlanması hem de bankaların asgari sermaye yeterliliğinden kaçmak için raporlar üzerinde makyajlama yapabilecek yasa boşluklarının giderilerek finansal bütünlüğün sağlanması için düzenlemeler yapılmıştır. 1. Yapısal Blokta çeşitli kredi riski hesaplama yöntemlerine, risk azaltma tekniklerine ve seküritleşme riskine değinilmiştir. Bu yöntemler gelişmişlik düzeyine göre tablo 4 gösterilmektedir. Ancak bu blokta yer alan en önemli yenilik operasyonel risk için ilk kez sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasıdır.⁵⁸

⁵⁶ Basel- II 'nin KOBİ'lere Etkileri'', **Bankacılar Dergisi**, No. 58, 2006, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/baselii_kobilere_etkileri.pdf (12.12.2015), s.6

⁵⁷ Tefik BİLGİN, "Geçmişten Geleceğe Türk Bankacılık Sektörü" BDDK 10. Kuruluş Yıldönümü Konferansı, 2010, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/Yil_Donumu/8487konferans.pdf (18.12.2015), s.4

⁵⁸ CANGÜREL, **a.g.e.**, s.30.

(*) Sermaye Tabanı = (Ana Sermaye+Katkı Sermaye+Üçüncü Kuşak Sermaye) -Sermayeden İndirilen Değerler

Tablo 3: Basel-II Risk Ölçüm Yöntemleri

GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ	KREDİ RİSKİ	PİYASA RİSKİ	OPERASYONEL RİSK
BASİT	Basitleştirilmiş Standart Yaklaşım		Temel Gösterge Yaklaşımı
ORTA	Standart Yaklaşım	Standart Yaklaşım	Alternatif Standart Yaklaşım/ Standart Yaklaşım
İLERİ		Riske Maruz Değer Yaklaşımı	İleri Ölçüm Yaklaşımları

Kaynak: ALTINTAŞ, a.g.e.,s:79

Basel II kredi risk ölçümünde basit düzeyde basitleştirilmiş standart yaklaşım ve orta düzeyde standart yaklaşımı kullanmaktadır. İleri düzeyde ise temel içsel derecelendirme ve gelişmiş içsel derecelendirme yaklaşımlarından yararlanmaktadır. Piyasa riski için, orta düzeyde standart yaklaşımı ve ileri düzeyde riske maruz değer yaklaşımı kullanmaktadır. Operasyon riski için ise basit düzeyde temel gösterge yaklaşımı, orta düzeyde alternatif standart yaklaşımı ve ileri düzeyde ileri ölçüm yaklaşımları kullanmaktadır.

Standart yaklaşımı, yöntemi küçük ve orta ölçekli firmalara daha uygun ve kullanılabilir bir yaklaşımdır. Bu yöntemde kredi derecelendirme kuruluşları tarafından belirlenmiş olan kredi notları kullanarak risk ağırlıklarını ve sermaye yeterliliği hesaplanır. ⁵⁹

Standart yaklaşımlarda Basel-I' de olduğu gibi önceden belirlenmiş risk ağırlıkları kullanılmaktadır; ancak kredi müşterisinin hangi risk grubuna dâhil edileceği kulüp kuralına göre değil, rating kuruluşlarınca verilen notlara göre karar verilecektir. ⁶⁰ Basel II' deki standart yönetiminin kredi risk notları derecelendirme kuruluşları tarafından

⁵⁹Derya KAPTAN, **Basel II Kriterleri ve Bankacılık Sektöründe Basel II Eğitimi**, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE,2008), s.24

⁶⁰ ALTINTAŞ, a.g.e. s.79.

belirlenmektedir. Ancak bağımsız derecelendirme kuruluşları tarafından belirlenen kredi derecelendirme notlarını kullanırken diğer bazı bankaların kendi risk derecelendirme notlarının dikkate alınması gerekmektedir.⁶¹

Basel II birinci yapısal blokta alacakların farklı risk ağırlıklarının kullanılması Basel I ile temel farkını oluşturur. Bağımsız derecelendirme kuruluşlar basit standart yaklaşımına göre; devletler, bankalar ve şirketlerin farklı risk ağırlıklarına tabi tutulmasıdır.⁶²

Bankacılık sektöründe kriz veya kritik bir dönemde gerçekleşen zararlara karşı yeterli miktarda sermaye bulunması gerekmektedir. Rezerve edilmiş bu sermayenin, zararı karşılamanın yanı sıra bankanın faaliyetini sürdürebilmesini sağlayacak düzeyde olması istenir. Bu düzey sermaye yeterliliği bakımından yasal koşulu sağlayabilmeli ve diğer bankalarla rekabet edebilecek düzeyde olmalıdır. Sermaye düzeyi yüksek olan bankaların kredi notları da bununla orantılı olarak yüksek çıkmakta ve piyasaya daha çok kredi sunabilmektedir. Bankacılık krizinin en temel sebebi olan likidite sıkışıklığı yaşandığı durumlarda güçlü sermayeye sahip olan bankalar pozitif bir reaksiyon gösterir ve yatırımcılarına güven sağlar.

Yıllık 50 milyon Euro üzeri cirosu olan şirketlerin veya 1.000.000 Euro ve üzeri kredi kullanan şirketler kurumsal olarak adlandırılır. Eğer bu rakamların altında ise perakende kredi olarak hesaplanmaktadır. Türkiye’de birçok işletme kayıt dışı veya küçük olduğu için perakende kredi olarak değerlendirmesine neden olmaktadır. Basel I’de gayrimenkul teminatına sahip olan bankalar %50 riski ağırlığı ile hesaplanırken Basel II’de %70 ağırlığa çıkmaktadır. Türk bankacılık sisteminde risk ağırlıklarına karşı daha çok sermaye yeterliliğine sahip olmalarını gerektirir. Ayrıca Basel I’de

⁶¹ BDDK, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II), 2005, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/125010_Soruda_Basel-II.pdf, (20.11.2015), s.2.

⁶² ÖZELCİ, a.g.e., s.37

operasyon riski hesaba katılmamışken Basel II düzenlemelerinde hesaplaması yapılacaktır. Bu da Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterliliğine eklenecektir.⁶³

1.3.2.1.1.1. Kredi Riski

Bankaların verdikleri kredilerin geri dönmemesi ya da eksik dönmesi ihtimaline karşı üstlendiği risk türüdür. Bankadan borçlanmış olan kişi ya da kurum borcunu ödeyebilecek bir durumda değilse eğer bankalar kredi risk üstlenmiş olur. Bu riskin kişinin ödeme planları ve işletmelerin yürüttüğü yanlış politikasından kaynaklandığı gibi makro ekonominin gidişatının negatif yönde hareket etmesinden de kaynaklanabilir. Basel I ve Basel II’ de düzenlenmiş olan sermaye yeterliği ile aynı veya fazla ise Basel II’ deki uygulamalar etkisi olmayacaktır.⁶⁴

Basel I için kredi riskine karşı sermaye yeterliliği kavramı sadece ‘tampon’ görevi görmektedir. Yani, rezerv edilen sermaye sadece bankaların kredi portföylerinde meydana gelecek kredi riskinden kaynaklı zararları karşılayabilmektedir. Faiz oranı ya da makroekonomik kaynaklı kriz risklerine karşı sermayenin tampon fonksiyonu söz konusu değildir. Basel I uygulama sürecinde piyasa riskinin de önemli olduğunu ve banka bilanço kalemlerine etkisinin en az kredi riski kadar olduğu anlaşılmıştır. Basel komitesince 1996’da sermaye yeterliliği hesaplamasına piyasa riski de eklenmiştir.⁶⁵

1.3.2.1.1.2. Piyasa Riski

Piyasa riski finansal piyasalardan kaynaklanan volatilité, döviz kuru, faiz ve hisse senetlerinin piyasalarından kaynaklı, tüm sektörü etkileyecek zararın ihtimalidir.⁶⁶ Diğer bir ifade ile piyasa riski bankalar, finansal kurumlar ve şirketler tutmuş oldukları pozisyonlarının ulusal ve uluslararası finansal piyasaların makro ekonomik faktörler nedeniyle dalgalanmasından zarar görme ihtimalidir. Makroekonomik faktörlerinin en

⁶³ Ahmet DİNÇER, **Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler**, (Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı), 2006, Yayın No: 2697, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlik%20Tezleri/Attachments/107/AhmetDincer.pdf>, (17.12.2015), s.127

⁶⁴ AVCIBAŞI, a.g.e., s.20

⁶⁵ CANGÜREL, a.g.e., s.21.

⁶⁶ Şenol BABUŞCU, **Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi**, Ankara: Akademi Yayınları, 2005, s.45.

önemlileri ise büyüme oranı, faiz oranı, enflasyon, işsizlik, perakende satışları ve tarım dışı istihdamdır.

Bankalar kredi kayıplarında, bilançodaki gelirlerinin azalma ihtimalini öngördükleri miktara göre sermaye rezervi yapar. Gelecekle ilgili kredi riskini tahmin etmek oldukça zordur. Ancak istatistiksel yöntemleri ile kredilerde beklenmeyen kayıplara karşı belli bir miktarda sermaye rezervi yapılabilir. Piyasa riskini; kur riski, hisse senedi pozisyon riski, likidite riski ve faiz oranı riski olarak 4 başlık altında inceleyebiliriz.

1. *Kur Riski*: Bir finansal kurumun ya da bankaların döviz fiyatlarının volatilitelerinden kaynaklanan üstlenmiş risklerdir. Örneğin bankaların aktif ve pasif kalemlerinde yer alan dolar cinsinden ise piyasada dolar fiyatlarının oynaklığından kaynaklanan risk bilançonun bozulmasına neden olabilir.

2. *Hisse Senedi Pozisyon Riski*: Bankaların hisse senetlerinden oluşturduğu portföyleri finansal piyasanın oynaklığından risk üslenmesine denilir.

3. *Likidite Riski*: Bankaların finansal araçlar yoluyla elde ettiği likiditenin üstlendiği riskidir.

4. *Faiz Oranı Riski*: Bankaların mevduat ve kredileri faiz oynaklıklarından zarar etme riskidir.

Standart yöntemine göre, piyasa riskini hesaplarken sermaye yeterliliğinin kur riski, hisse senedi pozisyon riski, likidite riski ve faiz oranı riski ayrı ayrı hesaplanır. Hesaplanmış risklerin toplamı sermaye gereksinimidir.⁶⁷

1.3.2.1.1.3. Operasyonel Risk

Operasyon riski çok eski risk türü olarak bilinmektedir. Son yıllarda finansal kuruluşlarda ve bankalarda önemli konuma gelmiştir. Özellikle finansal mühendislikte

⁶⁷ BABUŞCU, a.g.e., s.27

önemli rol oynamaktadır. Operasyonel risk, yetersizlik ve başarısızlıklardan, içsel faaliyetlerden kaynaklanan ya da dışsal etkenlerden meydana gelen risk türüdür.⁶⁸

1. *Personel Riski*: Bankalarda yönetim ve personeller görevlerini yerine getirmesinde ihmaller, hata, suç, yetersizlik ve başarısızlığından kaynaklı risk türüdür. Örneğin, personele görevlendirilmiş olduğu işin tam açıklanmamasından kaynaklı olarak işi yerine getirmemesi veya personelin üslendiği görevi kendine uygun görmeyip rol çatışmasına girmesi personelin işlerinde hata yapma olasılığını arttırır.

2. *Teknoloji Riskleri*: Ağ, bilgi ve iletişim sistemlerinin akışında aksamalar, teknik problemler, virüs sorunları, kullanma bilgi eksikliği gibi meydana gelen risklerdir. Örneğin, bilgisayarda virüs problemleri bulunması, internet kesintisi ve serverlerin teknik sorunları gibi.

3. *Organizasyon Riski*: Banka örgüt yapılarında organizasyon sorunlarından kaynaklanan risklerdir. Örneğin, pazarlama fonksiyon yönetiminde bir üst kademe olarak muhasebe departmanındaki astlara emir vermesinde çıkan sorunları gibi.

4. *Yasal Riskler*: Bankaların hukuk sisteminden ulusal ve uluslararası alanda müşterileri ile yaşanabilecek sorunları gibi risklerdir.

5. *Dış Riskler*: Dış çevreden kaynaklanan risk türüdür. Örneğin; soygun, sel, deprem gibi.

1.3.2.1.2. İkinci Yapısal Blok

2. Yapısal Blok (YB2) ile otoritenin banka üzerindeki denetim ve iktidar gücünün genişletilmesi, bu yolla etkili iletişimin sağlanması düzenlenmektedir. Bu blokta otoritelere ‘hedefrasyo belirleme’ ve ‘erken eylem kapsamında müdahale’ olmak üzere iki yetki verilerek güçleri artırılmıştır. Ayrıca otorite bankaların risk yönetiminde ve içsel değerlendirmelerinde yetersiz kaldığı durumda basit düzeyde içsel sistemlerini değiştirme hakkına ve risk profilini rapor etme yükümlülüğünü yerine getirmeyen bankalara ceza verme yetkisine sahiptir.⁶⁹

⁶⁹ CANGÜREL, a.g.e., s.30-31

YB2 dört prensibi esas alır;⁷⁰

1. Bankaların içsel sermaye yeterliliğini sağlaması ve bu düzeyi koruyacak stratejilere sahip olması,
2. Denetim otoritesinin tüm ekonomik risklerini dikkate alarak bankanın sermaye yeterliliğini incelemesi,
3. Bankanın asgari sermaye yeterliliğinin üzerinde bir sermaye ile çalışması,
4. Otoritenin rezerv sermayenin değer kaybını önceden hesaplayarak müdahale etmesi.

Kısaca, denetim otoritesi asgari sermaye yükümlülüğünü hesaplarken dikkate alınmayan risklerin ve dikkate alınan risklerin banka için uygun olup olmadığını inceleyebilecek, bunlar sonucunda her bir banka için farklı düzeyde sermaye yeterliliği öngörebilecektir.⁷¹ Bu prensiplerin sonucu olarak finansal kuruluşlarda “Ekonomik Sermaye” yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu sermaye bankaların beklenmeyen kayıplarına karşı bir risk koruma rolü oynamaktadır. Ekonomik sermaye risklerin toplulaştırma eğiliminde olup çeşitli tipteki risklerini tek bir ölçütte ifade etmektedir. Asgari yasal sermayeye sahip olan bankalar ekonomik sermayeye sahip olmayabilir. Bu nedenle bankalar üstlendiği tüm risklere karşı rasyonel sermaye tutmaları gerekmektedir. Bankalar genellikle kendi istatistiksel yöntemleri ile ekonomik sermaye hesaplaması yapmaktadır. Bu hesaplamaların resmi otoritelerce kabul edilmesi şartı aranmaktadır.⁷²

Birinci yapısal blokta bankaların üstlendiği tüm risklerin farkında olup bu risklere karşı etkin ve güvenilir risk yönetim sistemini geliştirme çabasında olması aranır. Ayrıca, bankalarda yürütülen yasal sermaye uygulaması ekonomik sermayelerinin birbirine yakın olması ve her bankanın özelliklerine göre denetim

⁷⁰ Murat MAZIBAŞ, “Operasyonel Riske Basel Yaklaşımı: Üç Yapısal Blok Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **BDDK Araştırma Raporları**, 2005, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/1279MM_ThreePillar_of_oprisk.pdf (03.02.2016), s.11.

⁷¹ ALTINTAŞ a.g.e., s. 78

⁷² YAYLA, a.g.e., s.12

yapılmasını amaçlamaktadır.⁷³ Birinci yapısal blokta eksik kalan kısmın komite tarafından ikinci yapısal blokta doldurması amaçlanmıştır. Ulusal ve uluslararası çapta denetleme otoritesi ile bankalar arasındaki irtibatı güçlendirmesi ve denetim uygulamalarında risk odaklı yaklaşımı kullanmasını hedeflenmiştir. İkinci yapısal blokta bankaların riskleri hesapladıktan sonra denetleyici kurumlar tarafından hesaplanan risk gözden geçirilir ve hesaplanmış sermayenin yeterli olup olmadığı kontrol edilir.⁷⁴

1.3.2.2.1.3. Üçüncü Yapısal Blok

Birinci yapısal blokta asgari sermaye yükümlülüklerini ve ikinci yapısal blokta denetim otoritelerinin inceleme sürecini üçüncü yapısal blokta tamamlaması amaçlanmıştır. Komite tarafından piyasa katılımcılar uygulamanın kapsamı, sermaye, üstlendiği risk ve risk değerlendirme süreci ve önemli bilgiler hakkında bilgi edinmelerinde kolaylık sağlaması nedeniyle kamuyu bilgilendirme yükümlülüğü tesis ederek piyasa disiplini teşvik etmektedir.⁷⁵ Düzenlemelerin bir yere kadar olduğu, şeffaflığın en az piyasa disiplini kadar önem arz ettiği bu blokta gerekli ve yeterli bilgi ile kamuyu aydınlatarak şeffaflığa ulaşılabacağından bahsedilir.

Basel Uzlaşısından elde edilecek sonuçlardan birisi, sadece denetleyici, düzenleyici kurumlar ile mali piyasada güven, istikrar ve verimliliğin sağlanamayacağıdır. Kısaca denetim otoriteleri ve piyasadaki tüm oyuncuların tam, doğru ve zamanında bilgi paylaşımı yapması ve bilgilerin nitelik ve rakam unsurlarına özen gösterilerek şeffaf olması gerekmektedir.⁷⁶

Üçüncü yapısal blokta bankalar finansal durumlarını ayrıntılı olarak kamuyu bilgilendirmekle mükelleftir. Söz konu blokta bankalar önemlilik derecesine göre banka grubunun nasıl konsolide edildiği, sermaye yapısı (1.Kuşak, 2.Kuşak, 3. Kuşak),

⁷³ Murat MAZİPAŞ, BDDK, Basel II İkinci Yapısal Blok; Denetimsel Gözden Geçirme (I ve II) 2004, www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/1321Pillar2.pdf, (05.02.2016), s.6

⁷⁴ Esra SERRİM, **Türkiye Bankacılık Sektöründe Basel II Kapsamında Risk Ağırlıklarının ve Sermaye Yeterliliklerinin Belirlenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE, , 2004), s.28

⁷⁵ Türkiye Bankalar Birliği, “Basel II Üçüncü Yapısal Blok-Piyasa Disiplini Raporlama Kapsamı”, **Bankacılar Dergisi**, S.58, 2006, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/4basel.pdf , (10.02.2016) s.113.

⁷⁶ ER, **a.g.e.**, s. 186.

sermaye yeterliliği, hisse senedine olan yatırımların riski, kredi riskinin azaltma yöntemleri, kredi riski, piyasa riski, faiz risk ve menkul kıymetleştirme riski bileşenlerinin kamu bilgilendirmesi istenilmiştir.⁷⁷

1.3.2.2. Basel II Çerçevesinde Türkiye’de Yürütülen Çalışmalar

Basel-I ‘de belirtilen eksiklikler sonucu bankalar arbitraj yapabilme imkânı bulmuştur. Bu nedenle BCBS tarafından Basel II sürecinin başlatıldığı, bankanın üstlendiği kredi riski düzeyinde sermaye bulundurma esasına dayalı, istişare metni (Consultative Paper-CP 1) 1999’da yayımlanmıştır. Hem Basel Uzlaşısı üzerine süregelen eleştiri ve ihtiyaçlar neticesinde hem de BCBS tarafından Basel II’ de olabilecek muhtemel değişimleri tahmin etmek için yeni istişare metinleri (CP 2 ve CP3) yayımlanmış ve sayısal etki çalışmaları (Quantitative Impact Study QIS) yapılmıştır. ⁷⁸

Türkiye’de BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ve 30.05.2005 tarihinde yapılan açıklamaya istinaden 2008 yılı Basel –II’ ye geçiş takvimi olarak belirtilmiştir. Basel II çerçevesinde Türkiye’de 01.11.2006 yılında sermaye yeterliliği düzenlemesine yer verilmiş, 2007 yılı ve sonrasında ‘operasyonel risk’ kavramı sermaye yeterliliğine dâhil edilmiştir. Ancak 2008 yılında yaşanan krizin sinyallerinin alınmaya başlaması ile BDDK tarafından 25.06.2008 tarihinde Basel II’ ye geçisin ertelendiğini kamuoyuna duyurulmuştur. Bu geçiş sürecinin ertelenmesinin altında kriz nedenli finansal piyasaların belirsizlikleri, seküritizasyon ve likidite riski açısından Basel II’ nin eksikliklerinin sorgulanmasının yanı sıra TTK’nin henüz yasalaşmaması yer almaktadır. BDDK 08.03.2011 tarihli basın duyurusu ile 01.07.2011-30.06.2012 sürecinde Basel II’ ye geçileceğini ilan etmiştir. Bu süreçteki düzenleme taslaklarına bakıldığında bankalar tarafından kredi ve piyasa riskinde Standart Yaklaşımın, operasyonel riskte ise hem Standart Yaklaşımın hem de Temel Gösterge Yaklaşımının tercih edildiği görülmektedir.⁷⁹ Basel I e göre Basel II’ deki Standart Yaklaşımın getirdiği fark ise, risk ağırlıklarının belirlenmesinde bağımsız derecelendirme kuruluşlarınca ülke, banka ve

⁷⁷YAYLA, a.g.e, s.12

⁷⁸ DELİKANLI, a.g.e, s.34

⁷⁹ CANGÜREL, a.g.e., s.119.

şirketlere verilen notların kullanımındır. Kısaca risk hesaplanmasında OECD üyesi olmanın bir önemi kalmamaktadır.⁸⁰

1.3.2.3. Türkiye’de Basel II’ nin Etkileri

Türkiye, Basel II hazırlık çalışmaları gösteren ülkeler arasındadır. Türk bankacılık sektörünün denetim ve düzeninden sorumlu BDDK tarafından, Basel II ile birlikte bankaların performans, kapasite ve uyum düzeylerini belirlenebilmesine önem verilmiştir.

Konuyla ilgili Türkiye’de sayısal çalışmalar yapılmıştır. 2003 itibariyle Türkiye bankacılık sektörünün %95’ini temsil eden 23 bankanın verilerini kullanarak Basel II’ nin etkisini ölçmüştür. Basel II uygulanmaması durumunda sermaye yeterlilik oranı %28,8 iken Basel II uygulaması ile bu oranın %16’ya düşeceği hesaplanmaktadır. Bu oranın düşmesi Basel II’ deki hazine bonosu ve tahvillerin yüksek sermaye yükümlülüğünden operasyon riskinin sermaye yükümlülüğüne eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Sayısal çalışmaların bazı sonuçları ise kamu bankalarının %60’ı özel bankalarda ise %35’i devlet iç borçlanma senetlerinden oluşmaktadır. Kamu sektörünün üstlendiği risk yüksek seviyededir. 2008’de Basel II uygulamasında şirketlerin derecelendirme kuruluşu tarafından belirlenmiş notlarının düşük ya da olmayışı bankaların üstlendiği kredilerin risk ağırlıklarını yükseltmiştir. Bunun sonucunda ise bankalar daha fazla sermaye ayırmak zorunda kalmaktadır. Bankalar bu açığı kapatmak için kendi kaynakları yeterli değilse halka arz yoluyla veya yerel bankalar ve yabancı bankalara birleşme zorunda kalacaklardır. Bunun yanı sıra halka arz söz konusu olabilir.⁸¹

1.3.2.4. Basel II’ nin Basel I’ den Farkları

BIS tarafından getirilen Basel I ile birçok ülke uluslararası alanda bankacılık standardı sağlama eğilimine girmiştir. Ancak zaman unsuru Basel I’ in eksikliklerini

⁸⁰ SAYIM a.g.e., s.33

⁸¹ DİNÇER, a.g.e., S.128

ortaya koymuştur. Basel II, Basel I’ deki boşluk ve eksikliklerini giderilmesi için düzenlenmiştir. Basel-II’ nin Basel-I’ den farklıları aşağıda yer almaktadır.⁸²

1. Basel I’de yer alan, kredi riski açısından sermaye yükümlülüğünün OECD ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmesi prensibine dayanan “kulüp kuralı (club rule)” Basel-II ile birlikte kaldırılmaktadır. Basel-I’de OECD üyesinde olan ülkelerin kredi riskleri 0 iken OECD üyesi olmayan ülkeler için %100 belirtilmiştir. Ancak Basel II çerçevesinde bu uygulama kalkmıştır.

2. Basel-II’ de kredi riski, krediyi alan tarafların derecelendirme notlarına göre belirlenmektedir. Basel-II’ de yer alan bazı yöntemler bağımsız derecelendirme şirketleri (ör. Standard&Poors, Fitch, Moodys, vb) tarafından verilen derecelendirme notlarını kullanırken, bazı ileri yöntemlerde bankacılık denetim otoritesi iznine tabi olmak üzere bankaların kendi değerlendirmelerine dayanarak verdikleri derecelendirme notları dikkate alınmaktadır.

3. Basel I’de sadece kredi ve piyasa riskleri için sermaye zorunluluğu bulunmaktadır. Basel II’ de ise bu risklere ilaveten operasyonel risk sermaye yükümlülüğü de eklenmiştir. Basel II’ de operasyonel risk, yetersiz veya aksayan iç süreçler, insanlar ya da sistemler ya da harici olaylar sonucu ortaya çıkan zarar riski olarak tanımlanmakta (örneğin zimmet, deprem, bilgi işlem arızası sonucu ortaya çıkan zararlar) ve bankalardan bu riskleri için de sermaye bulundurmaları istenmektedir.

4. Basel II içerisinde bankaların sermaye yeterliliklerini kendilerinin değerlendirmesi istenmekte ve hem sermaye yeterliliği hem de bankanın kendisini değerlendirme sürecinin bankacılık denetim otoritesi tarafından denetlenmesi ve değerlendirilmesi istenmektedir.

5. Basel II kapsamında sermaye yeterliliğine ilişkin olarak Basel II’ ye özgü detaylı bilgilerin kamuya açıklanması zorunluluğu getirilmektedir. Bu husus Basel-I’de yer almamaktadır.

6. Basel I’ de risk hesaplamasında tek bir yöntem bulunurken Basel II’ de her bir risk için alternatif yöntemler bulunmaktadır.

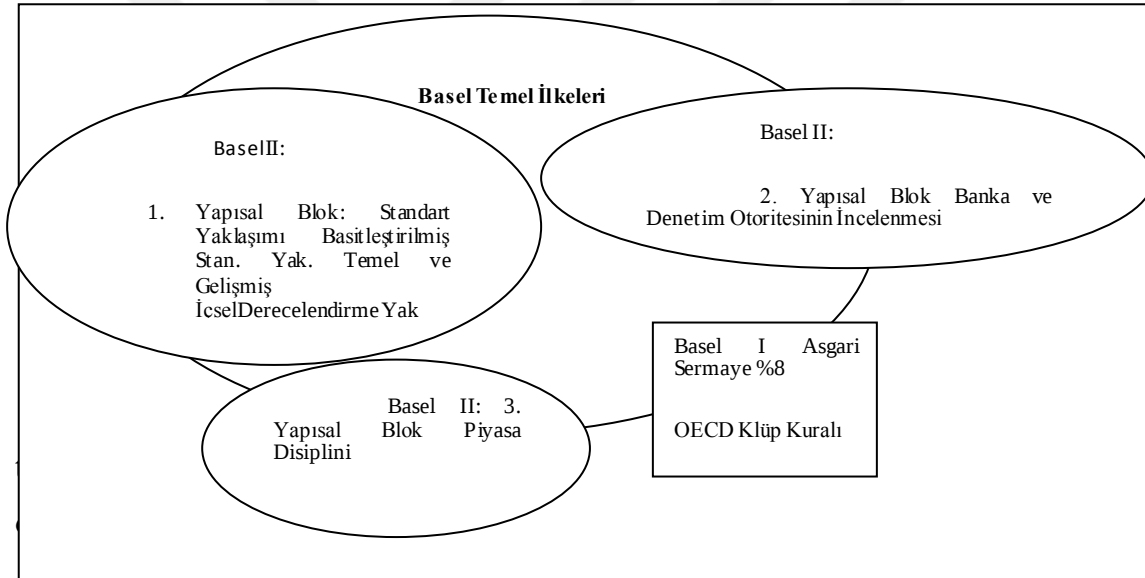
⁸² BDDK, (2005), a.g.e., s.2.

7. Basel I asgari sermaye yükümlülüklerine odaklanırken Basel II’ de asgari sermaye yükümlülüğünün yanında piyasa disiplini üzerinde durulmuştur.⁸³

8. Basel I’de sermaye yeterliliğini hesaplanırken kullanılan tek yöntem Basel II’ de ortadan kaldırılmıştır.

Basel II’ de Basel I’ e göre farklar olmasına rağmen, bankaların istikrarlı ve güvenilir şekilde faaliyet göstermeleri için Basel I’ deki temel özellikler Basel II’ de tamamen değişiklik göstermemelidir. Aşağıdaki şekilde temel özellikler açısından Basel I ve Basel II arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Şekil 1: Basel Temel İlkeleri Açısından Basel I ve Basel II Arasındaki İlişki

Kaynak:BDDK,https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/1272calismaraporu_2005_3.pdf

1.3.3. Basel-III Uzlaşısı

Basel II ’nin ardından kısa zamanda Basel III üzerine çalışmalar başlamıştır. BIS Genel Müdürü Jaime Caruana’nın 15 Eylül 2010 yılında yaptığı 3. Santander

⁸³ FİLİZ, a.g.e, s.62

Uluslararası Konferansında sermaye yeterliliği hakkında düzenleme ve değişiklikler ele alınmıştır.⁸⁴

Basel III' ün hazırlanmasının en temel nedeni ABD mortgage kriziyle anlaşılan Basel II' deki düzenlemelerin eksikliklerine dair eleştirilerdir. Bu dönemde bankaların denetim ve gözetim fonksiyonları olup olmadığı üzerinde tartışılmıştır. Basel II' de bulunan eksiklikleri doldurulması için komite tarafından bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar Basel III adı altında düzenlenmiştir.

Basel II' deki yapısal blokların bulunması gibi Basel III' de de yapısal bloklar mevcuttur. Söz konusu yapısal bloklar aşağıda yer almaktadır.

1. Ekonomik panik ve stres koşullarına karşı sermaye tamponunun daha da güçlendirilmesi,
2. Banka sermayelerinin kalitesinin artırılması,
3. Basel II' ye destek amaçlı uluslararası kabul edilen kaldıraç oranı uygulanması,
4. Sermaye piyasaların faaliyetlerinde risk yönetimini geliştirmek ve stres anında bankaların direncinin artırılması,
5. Asgari sermaye gereksinimindeki döngüsellüğün azaltılması ve stresli dönemler için esnekliğin, likidite düzeyinin belirlenmesi,
6. Denetimsel açıdan bankaların kamuyu bilgilendirmesi ve güçlü risk yöntemlerinin belirlenmesidir.⁸⁵

Basel III ile bankaların dayanıklılığını arttırarak makroekonomik bir şok söz konusu olduğunda dirençli bir finansal sistemle durumun yönetilmesi, kurumsal

⁸⁴Aslı Yüksel MERMÖD, Mustafa CERAN, “Basel III Doğultusunda Bankacılık Riskleri ve Sermaye Yeterliliği; Türkiye Bankacılık Sektörü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz” **Dergi Park Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, C.2, S.4, 2011, <http://e-dergi.marmara.edu.tr/marufacd/article/view/5000006338> (11.03.2016), s.6.

⁸⁵ ÇAĞIL ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.49-51

yönetimin geliştirilmesi, artırılan sermaye yapısının yanı sıra etkin risk yönetimi ve şeffaflığın sağlanması hedeflenmektedir.⁸⁶ Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için;⁸⁷

- Mevcut sermayenin nicelik olarak artırılmasıyla birlikte niteliğinde değişimler yapılması,
- Basel II uygulamasına ilaveten risk esaslı olmaktan ziyade muhasebesel esaslı asgari sermaye yeterliliği standardının eklenmesi,
- Rezerv sermayenin ekonomik konjoktüre göre artırılıp azaltılabilmesi
- Asgari likidite için düzenlemeler yapılması,
- Alım satım hesapları (Trading Book) üzerinde sermaye yeterliliği bakımından değişikliğe gidilmesi,
- Karşı Taraf Riski (Counterparty Credit Risk) ölçümünde değişikliğe gidilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalar Basel III kapsamında söz konusu olmaktadır. Yapılan değişiklik ve yeni eklemeler sermaye yeterliliği ölçüm mantığında büyük değişiklikler içermese de etkileri önemli finansal sonuçlar yaratmaktadır. Kısaca Basel III, Basel II kriterlerini tamamen değiştiren bir uzlaşma değil, eksikliklerinin giderildiği ve yeni yaklaşımların dâhil edildiği ek düzenlemedir.

1.3.3.1. Küresel Kriz ve Basel III İlişkisi

1990'ların ortalarından itibaren hızla gelişen ABD konut piyasalarında spekülasyon balonlarının oluştuğu 2007'de krizin başlamasıyla anlaşılmıştır. ABD'de kredi değerliliği düşük (subprime) vatandaşlara dahi konut kredisi açılmış ve bu krediler aşırı değerlenmiş böylece emlak fiyatları hızla yükselmiştir.

Emlak piyasasında oluşan spekülasyon fiyat artışının nedeni, ipotek kredilerinden doğan alacakların menkulleştirilerek satılmasıyla oluşan kaynaklar ile yine yeni kredilerin açılması olmuştur. Ayrıca bu dönemde kredilerin teminatlı olması risk

⁸⁶ Hasan SELÇUK, Kâşif Batu TUNAY, **Ticari Banka Yönetiminin Temelleri**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Yayın No:1047, 1.Baskı, 2014, s.297

⁸⁷ Ozan CANGÜREL ve Diğerleri, **Sorularla Basel III**, BDDK Risk Yönetim Dairesi, 2010, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010_.pdf (15.02.2016) s.1.

iştahını artırmış ve kredi değeri düşük müşterilere açılan kredi 1 trilyon dolara ulaşmıştır. 2007 yılında bu spekülasyon balonunun patlaması kredi darlığı (credit crunch) krizi olarak bilinse de, asıl dönüm noktası 14 Eylül 2008 Eylül ayında Lehman Brothers'ın çöküşü ile başlangıç kabul edilen ve ardından ABD'de birçok büyük yatırım bankalarının holdingleştirilmesi, AIG in iflas eşiği, Fortis'in bölünerek satılması gibi çok ciddi ve birçok finansal çöküşün yaşandığı bir dönem, 2008 Krizi'ni doğurmuştur. ABD dev yatırım bankaları, kriz başladıktan sonra “zehirli kâğıtlar” olarak adlandırılan konut kredisine dayalı menkullerin satın alınarak bunlara dayalı üretilen tahvil ve türev ürünleri piyasalara satılmıştır. Bilançolarında bu zehirli kâğıtları bulunduran Japonya ve ardından İsviçre, İngiltere'ye etkileri yayılmıştır.⁸⁸ Bu dönemde kriz için gerekli önlemlerin alınması gerektiği ve finansal sistemde ciddi eksiklikler olduğu anlaşılmıştır.

Krizin sonuçlarının ağır ödenmesi ve iyileşme sürecinde yaşanan zorluklar sonucunda tekrar yaşanabilecek bir finansal krize karşı daha dirençli olmayı sağlayacak tedbirler alınmıştır. Böylece likiditeye dair düzenlemeler yapılmış, sermaye yükümlülüğünün artırılması ile birlikte sermayenin kalitesinin artırılması gerekliliği ortaya konmuş ve ekonomik döngü dikkate alınmıştır. Bu esaslar Basel Komitesince 12.09.2010'da reform olarak kamuya açıklamıştır.⁸⁹ Bütün bu gelişmeler kriz sonucunda fark edilen eksikliklerden doğmuştur. İlerleyen bölümlerde likidite, sermaye ve diğer konularda yapılacak değişikliklerde detaylı yer verilecektir.

1.3.3.2. Basel II' den Basel III' e Geçiş Süreci

Küresel krizinin sonucu olarak sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde risk ölçümlerinin daha etkin hale getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Krize ilişkin Basel II düzenlemelerinde bulunan eleştiriler ve eksiklikler kaldırılması için BIS tarafından Basel III adı altında yeni çalışmalar yapılmıştır. “Basel III' e geçiş süreci 2013 yılı itibariyle başlamış olup 2019 yılına kadar tamamlanması beklenmektedir. 05.09.2013

⁸⁸ SELÇUK ve TUNAY, a.g.e., s.294-296

⁸⁹ Eymen GÜREL, Esra Burcu BULGURCU GÜREL, Neslihan DEMİR, “Basel III Kriterleri”, **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.3-4, 2012, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/58/1639/17543.pdf>, (12.02.2016), s.17.

tarıhli Resmi Gazete’de BDDK tarafından “Bankaların Özkaynaklarına İlişkin Yönetmelik” ve “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” yayımlanmıştır.”⁹⁰ Türk bankacılık sektörünün Basel III Uzlaşısının asgari sermaye yeterliliği oranları ve bu oranların hesaplanmasına ilişkin hükümlerine uyum sağlamasını öngörmüştür. Bu Yönetmelikler 1 Ocak 2014 tarihinde Türkiye’de uygulanmaya başlamıştır. BIS tarafından belirlenen Basel III uygulama takvimi tablo 4’te yer almaktadır.

⁹⁰ “BDDK Tarafından Yayımlanan Basel-III Yönetmelikleri”, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı,Bilgi Notu, http://www.ab.gov.tr/files/EMPB/web_dosyaları/bddk_basel_iii_internet_icerigi.pdf , s.1.

Tablo 4: Basel III Uygulama Takvimi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	1 Ocak itibariyle
Kaldıraç oranı	Denetmenin İzlenmesi		1 Ocak 2013-1 Ocak 2017 Arası Paralel Çalışma, 1 Ocak 2015’de Açıklamanın Başlaması					1. Yapısal Blokla Yer Değiştirme	
Minimum çekirdek sermaye oranı			% 3,5	% 4,0	%4,5	%4,5	%4,5	%4,5	%4,5
Sermaye koruma tamponu						% 0,625	% 1,25	% 1,875	%2,50
Minimum çekirdek sermaye + Sermaye koruma tamponu			% 3,5	% 4,0	% 4,5	% 5,125	% 5,75	% 6,375	%7,0
CET1 kesintisinin aşamalı olarak Kullanılması DTAs, MSRs ve finans için limitini aşan tutarlar da dahil olmak üzere)				% 20	% 40	% 60	% 80	%100	%100
Minimum 1. kuşak sermaye			% 4,5	% 5,5	%6,0	%6,0	%6,0	%6,0	%6,0
Minimum toplam sermaye			%8,0	%8,0	%8,0	%8,0	%8,0	%8,0	%8,0
Minimum toplam sermaye + koruma tamponu			%8,0	%8,0	%8,0	% 8,625	% 9,25	% 9,875	%10,5
1.Kuşak çekirdek sermaye veya 2. Kuşak çekirdek sermaye olarak nitelendirilmeyen sermaye araçları			2013’de başlayıp 10 yılı aşkın sürede aşamalı olarak devreye girecek						
Likidite karşılama oranı	GDB				AST				
Net istikrarlı finansman oranı		GDB						AST	

Kaynak: The Basel Committee on Banking Supervision, October, 2010, p.7, AK: Esra Burcu BULGURCU GÜREL, “Basel III Kriterleri”, BSAD, C.1, S.3-4, 2012, s.24.

*Kalın karakterli %ler geçiş dönemini göstermektedir- Tüm tarihler 1 Ocak itibarıdır- GDB:Gözlem Dönemi Başlıyor- AST: Asgari Standart Tanıtım

1.3.3.3. Basel III’ de Yer Alan Amaçlar

Basel II’ nin temel kriterlerini oluşturmakta olup yeni düzenlemeler olarak orta çıkan Basel III, bankaların risk yönetimi, düzenleme, denetim ve gözetim doğrultusunda takip ettikleri amaçlar bulunmaktadır. Söz konusu amaçlar aşağıda yer almaktadır;

- Ekonomik ve finansal şoklara karşı bankacılık sektörünü dayanıklı ve sağlıklı koruması,
- Kurumsal yönetime ve risk yönetimine yararlı olması,
- Bankaların kamuya bilgilendirme düzeyini ve şeffaflığını arttırması,
- Bankaların mikro ve makro düzeyde kendilerini bütünleyici niteliği taşıyan yaklaşımlarla esneklik sağlamalı ki bu tolerans üstlenmiş risklerinin azalmasına neden olabilir.⁹¹
- Sermaye tamponlarını güçlendirmesi,
- Sermaye kalitesini yükseltmesi,
- Basel III, Basel II’ ye destek olması için yeni bir kaldıraç oranı getirilmesi,
- Yeni sermaye gereksinimleri minimum sermaye yeterliliğinin döngüselliğini azaltması ve karşılığında rezerv ayrılmasıdır.⁹²

Basel III düzenlemelerinde yapılan değişiklikler doğrultusunda takip ettikleri hedefler aşağıda ayrıntılı olarak yer almaktadır.

1.3.3.3.1. Niteliği Arttırılmış Sermaye Amacı

Finansal güç ile sermayenin büyüklüğünün direk ilişkili olduğu bilinmektedir. Bankalar ise ülke ekonomisindeki öneminden dolayı riskli dönemlere karşı kalkan görevindeki sermayelerini güçlü tutmalıdırlar. Basel III ile sermayenin büyüklüğünün yanı sıra sermayenin kalitesinin arttırılması amaçlanmaktadır ve bu düzenleme de ana sermayede yer alan çekirdek sermaye (common equity) nin en nitelikli sermaye kalemlerinde yer alması istenmektedir. Sermayenin daha kaliteli olması, bankaların risklere karşı daha dirençli olacağı anlamına gelen “kayıp karşılama sermaye” ile

⁹¹ ÇAĞIL ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.49

⁹²GÜREL ve Diğerleri, **a.g.e.**, s. 17

sağlanacağı söylenir.⁹³ Bankaların ödenmiş sermayeleri dağıtılmayan kârları ve bazı ana gelir hesabı kalemleri çekirdek sermayeyi oluşturmaktadır. 2014-2018 geçiş döneminde sermayeden indirilen bir takım unsurların kademeli olarak çekirdek sermayeden indirilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁴ BDDK banka sermayelerinin niteliğinin artırılması konusunda, bankaların tüm yasal sermaye unsurlarının kayıpları karşılayabilecek düzeyde olmasını sağlamak amacıyla istişare metni yayınlamıştır.

1.3.3.3.2. Niceliği Arttırılmış Sermaye Amacı

Sermayenin sadece daha kaliteli olması yeterli değildir. Aynı zamanda daha fazla sermayeye ihtiyaç vardır. Basel komitesi reform paketinde asgari çekirdek sermaye oranını (Çekirdek Sermaye/Risk Ağırlıklı Varlıklar) iki yıllık bir süreçte %2'den %4,5'a artırmış ve 01.01.2015 'e kadar kademeli olarak geçişi planlanmıştır. Çekirdek sermaye ve ana sermayeye ilave edilecek sermaye kalemlerinden oluşan birinci kuşak sermaye oranı (Tier 1) %4'den %6'ya çıkarılmaya karar verilmiştir.

Bankların ilerde karşılaşılabilecekleri riskli dönemler için ilave olarak %2,5 düzeyinde sermaye tamponu bulundurulması gereği açıklanmıştır. Kısaca çekirdek sermaye totali %7'ye ulaşmıştır. Sermaye koruma tamponunun çekirdek sermayeye, birinci kuşak sermayeye ve toplam sermayeye kademeli olarak eklenmesi planlanmıştır. Komite bazı koşullar sağlandıktan sonra sermaye koruma tamponunun çekirdek sermayeden karşılanabileceği uzlaşısına varmıştır.⁹⁵

Bazı basın yayın kuruluşları sunduğu haberlerde %8 olarak uygulanan sermaye yeterlilik oranının %6' ya düşürüldüğü şeklinde açıklamaların yeni düzenlenen ana sermaye yeterliliği ile mevcut sermaye yeterliliğinin karıştırıldığı anlaşılmıştır. Buna yönelik olarak BDDK tarafından yapılan basın açıklamasında söz konusu Sermaye Yeterlilik Yönetmelik Değişikliğinde; %8 olarak uygulanan SYR'de bir değişiklik yapılmadığı, sadece bu %8'lik genel oranın kendi içinde alt dağılım oranı olarak ihdas

⁹³GÜREL ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.19.

⁹⁴SELÇUK ve TUNAY, **a.g.e.**, s.298.

⁹⁵ BDDK, "Risk Bülteni", Risk Yönetim Dairesi, 2010, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Risk_Bultenleri/8588bulten_ekim_2010.pdf (25.02.2016), s.8.

edildiği belirtilmiştir. %8 SYR'nin alt oranı olarak %4,5 asgari çekirdek sermaye yeterliliği ve %6 asgari ana sermaye oranı belirlenmiştir.⁹⁶

Yine bu düzenlemeler ile, içerisinde çekirdek sermaye ve diğer finansal araçlar bulunan Tier 1 (1.kuşak sermaye) %2'den %6 düzeyine arttırılacaktır. 2011 Yılından sonra alım satım, türev ve seküritizasyona yönelik işlemler bu oranla işlem yapılmaya başlanmıştır.

1.3.3.3. Sermaye Tamponu Oluşturulma Amacı

Basel III çalışmasındaki gelişmelerden en çok göze çarpanı sermaye tamponudur. Nedeni ise daha önceki sermaye yeterlilik çalışmalarında yer almaması ve ilk kez değerlendirilmeye alınmış olmasıdır. Ayrıca bankaların sermaye ihtiyaçlarını ekonomik faaliyetlerindeki döngüsel hareketlere göre bir aralık dâhilinde belirleyebilmesidir. Bu aralık ülkeden ülkeye değişmekle beraber %0-%2.5 bandındadır. Sermaye tamponu amacı itibariyle de farklıdır. Sermaye tamponu çekirdek sermayeden ya da olası zararı karşılama için tutulan sermayeden ziyade kredi hacminin aşırı büyümesini engellemek için tutulmaktadır.⁹⁷

Sermaye tamponu küresel kriz sonrasında, bankaların faaliyetlerini sürdürebilmesi için güçlü sermayelerinin olması gerekliliğinin anlaşılmasından doğmuştur. Sermayenin gücü bankaların taahhütlerini zamanında yerine getirebilmesi için oldukça önemlidir. Bankaların taahhütlerini yerine getirmede gecikmesi ya da hiç getirememesi münferit banka iflasının yanı sıra domino etkisiyle tüm finansal sektörün çöküşüne neden olabilmektedir. 2008 krizi bunun en açık tecrübesidir. Böyle olağanüstü durumlar için tedbir olarak sermaye tamponları belirlenmiştir.

İlk olarak belirtilen Sermaye Koruma Tamponu (Capital Conservation Buffer) sermayenin güçlendirilmesine destek için ilave uygulamadır. Çekirdek sermayeye ek

⁹⁶Basel III Çerçevesinde Hazırlanan Düzenleme Taslaklarına İlişkin Basın Açıklaması, BDDK Basın Açıklaması, Sayı:28,2013,http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Duyurular/Basin_Aciklamalari/12364basan_duyurusu_basel_ii_6_9_2013_son_2_2.pdf (27.02.2016), s.1.

⁹⁷SELÇUK ve TUNAY, a.g.e., s.298.

olarak 2016’da %0.625 oranı ile uygulamaya başlanıp, 2019’da kademeli olarak %2.5 olması amaçlanır. Diğer ilave tampon olan Konjonktür Karşıtı (Döngüsel) Sermaye Tamponu (Countercyclical Buffer) ise Basel Komitesince yetkilendirilmiş yerel otoritelerin önemli risklerle karşı karşıya kaldığı ya da aşırı kredi büyümesi gibi durumlarda %0 -2,5 aralığında uygulamaya geçirebileceği sermaye tamponudur.

Sermaye tamponu ile bankaların eskiye göre daha yüksek oranda sermayeye sahip olması amaçlanır. %2.5 düzeyindeki sermaye tamponu Basel için sağlanması zorunlu olan %8 SYR’ye ilave edilerek (%8+%2.5) %10.5 sermaye düzeyine ulaşılır. Burada dikkat çeken bir husus ise %8 sermaye yeterlilik oranının sağlanması zorunlu iken %2.5 sermaye tamponu hedef olarak gösterilmektedir. Ancak SYR %10.5 altında kalan bankaların kar dağıtımını kısıtlanması üzerine bazı düzenlemeler hazırlanmaktadır.⁹⁸

1.3.3.3.4. Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı

2008 krizinin problemlerinden bir diğeri ise borçlanma oranının yüksek olmasıydı. Basel III uzlaşısında bu konuda tedbirler alınmış, belirli oranlar üzerinden dönüştürülerek bilanço dışı kalemler ve ana sermaye arasında risk esaslı olmayan bir asgari oran belirlenmiştir. Basel III’ de kaldıraç oranının şeffaf ve anlaşılır kılınması hedeflenmiştir. Risk temelli olmayan bu oran şu şekilde hesaplanmaktadır;

$$\text{Kaldıraç Oranı} = \frac{\text{Ana Sermaye}}{(\text{Aktifler} + \text{Bilanço Dışı Kalemler})}$$

Basel Komitesi 2013-2017 sürecinde Tier 1 asgari %3 lük bir kaldıraç oranını test edeceğini bildirmiştir. Bu bildiriye göre 2018 itibariyle; ana sermayenin yaklaşık 33 katı kadar büyüklükte bilançoya izin verilebilmektedir. Ancak nihai oran 2018’de belirlenecektir. Komite tarafından istenen kaldıraç oranı %36’ dır. Bu orana geçişin kademeli olması amaçlanır. Belirli bir kaldıraç oranı; bilanço dışındaki kalemlerin ve aktif kalemlerin toplamı ile ana sermaye arasında riskten arındırılmış bir minimum asgari oran üzerinden kullanılmalıdır.

⁹⁸ MERMOD ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.35.

1.3.3.3.5. Likidite Düzenlemeleri

2018 yılına kadar devam edecek olan likidite ye dair birçok düzenleme yapılmakla birlikte düzenlemeler esasen ‘likidite karşılama’ ve ‘net istikrarlı fonlama’ oranları olarak ikiye ayrılmaktadır.⁹⁹

$$\text{Likidite Karşılama Oranı} = \frac{\text{Likit Varlıklar}}{\text{Net Nakit Çıkışları}}$$

$$\text{Net İstikrarlı Fonlama Oranı} = \frac{\text{Mevcut İstikrarlı Fonlama Oranı}}{\text{İhtiyaç Duyulan İstikrarlı Fonlama Tutarı}}$$

Bu oranların henüz asgari standartları ilan edilmemiştir. 2015- 2018 yılları arasında belirlenmesi kararına varılmıştır. 2007 krizi bankalar açısından ciddi likidite sorunlarına yol açtığı için bankaların ani ve şiddetli likidite sorunu ile karşılaşmalarını önlemek için çalışılmaktadır.¹⁰⁰

1.3.3.4. Basel III Uygulamasının Ortaya Koyduğu Yenilikler

Özkaynağa bağlı sermaye tanımlarında ve kaldıraç oranı üzerinde değişiklikler yapılmış, likiditede dair yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bunlar aşağıda detaylı başlıklandırılacaktır.

1.3.3.4.1. Öz Kaynaklar

Basel II’ de yer alan sermaye kaynaklarının içeriğinde değişikliğe gidilmiştir. Basel II’ de bulunan katkı sermayenin ana sermayenin %100’ ünden fazla olmayacağı koşulu ve 3. kuşak sermaye (Tier 3) programı kaldırılmıştır.

Tier-1 (ana sermaye) içerisinde bulunan çekirdek sermaye, ödenmiş sermaye, dağıtılmamış kârlar toplamından kar/zarar ve diğer kalemlerin indirilmesiyle elde edilir. Bankanın karşılaştığı risk ya da doğan zarar ilk olarak bu kalemden karşılanmaktadır.

⁹⁹ Ozan CANGÜREL, Serkan GÜNGÖR, Veli Ülvi SEVİNÇ, İskender KAYICI, Sadık ATALAY, BDDK, Sorularla Basel III, Risk Yönetim Dairesi, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010_.pdf, (4,2,2016), s..2,3

¹⁰⁰ SELÇUK ve TUNAY, a.g.e., s.299.

Basel III ile sermayenin tanımı değişmiş olup sermayeye ilişkin oranların daha detaylı anlaşılabilmesi için zkaynak kalemleri tabloda verilmiştir.¹⁰¹

Tablo 5: zkaynak Kalemleri

Ana Sermaye-Total Capital	nc Kuşak Sermaye (Tier3)
Çekirdek Ana Sermaye (Tier 1- Birinci Kuşak)	Kısa Vadeli Sermaye Benzeri Krediler
Ödenmiş Sermaye	Sermayeden İndirilen Değerler
Dağıtılmamış Karlar	şerefiye
Yedek Akçeler	Maddi Olmayan Duran Varlıklar
Diğer	Ertelenmiş Vergi Aktifi
Melez Araçlar (Hem borç hem zkaynak özelliği Taşıyan araçlar, örn: imtiyazlı hisse senetleri	Peşin denmiş Giderler
Katkı Sermaye (Tier 2- İkinci Kuşak)	Banka ve Finansal Kuruluşlara Yapılan
Sermaye Benzeri Krediler	Yatırımlar

Kaynak: İlhan şAHİN, “Küresel Finansal Kriz Esasında Geliştirilen Bankacılık Düzenlemelerinden Basel III Kriterlerinin Kapsamı ve Uygulama Süreci”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 2013,-(19.03.2016) ,s.153.

Söz konusu çekirdek sermaye finansal kuruluşlara yapılan ve eşik değeri aşan yatırımları, mortgage servis hizmetlerini ve ertelenmiş vergi aktifini içeren düzenleyici ayarlamaları 1 Ocak 2018’de bir indirim kalemi olarak kullanılacağı öngörülmektedir. Basel III uygulamasında ana sermayenin çekirdek sermaye içerisinde yer almayan veya katkı sermaye içerisinde değerlendirilemeyecek olan sermaye bileşenlerinin 2013 itibariyle 10 sene içerisinde her sene %10 oranı düşmesi sonucunda söz edilen konular sermaye bileşeni olmaktan çıkarılacaktır. ¹⁰²

¹⁰¹CANGREL ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.5.

¹⁰² GÜREL, **a.g.e.**, s.21

Tablo 6: Basel III Sermaye Yeterlilik Oranı Uzlaşısı

	Sermaye Gereksinimleri						
Risk Ağırlıklı Aktifler Yüzdesi	Çekirdek Sermaye			Tier 1 (Minimum Ana Sermaye Rasyosu)		Tier 2 (SYR)	
	Asgari	Sermaye Tamponu	Gerekli	Asgari	Gerekli	Asgari	Gerekli
BASEL II	%2			%4		%8	
	Yeni tanımlamalar altında şu an ortalama olarak uluslararası bir banka için %1 düzeyinde			Yeni tanımlamalar altında şu an ortalama olarak uluslararası bir banka için %2 düzeyinde			
BASEL III	%4.5	%2.5	%7	%6	%8.5	%8	%10.5

Kaynak: Aslı Yüksel Mermod, Mustafa CERAN, “Basel III Doğrultusunda Bankacılık Riskleri ve Sermaye Yeterliliği; Türkiye Bankacılık Sektörü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz” Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, C.2, S.4, 2011,s.36.

Tabloda sermaye ilişkin düzenlemeler açıkça görülmektedir. Basel II 'de %2 olan asgari çekirdek sermaye oranı Basel III 'de %4.5 'a, Tier-1 %4'ten %6'ya çıkarılmıştır. %6 olarak belirlenen Tier-1 minimum ana sermaye rasyosudur. Bu rasyoların nasıl hesaplandığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: Sermayeye İlişkin Oranlar

SYR	Minimum Ana Sermaye	Çekirdek Ana Sermaye
$\frac{\text{öz kaynaklar}}{\text{Risk Ağırlıklı Aktifler}}$	$\frac{\text{Ana Sermaye}}{\text{Risk Ağırlıklı Aktifler}}$	$\frac{\text{çekirdek ana sermaye}}{\text{Risk Ağırlıklı Aktifler}}$

1.3.3.4.2. Karşı Taraf Riskinin Düzelməsi

Bankaların stres döneminde karşılaştığı karşı taraflarının risklerini teknik detaylarıyla ve tarihsel bilgileri ile hesaplayarak karşılığına ek sermaye tutmalarını amaçlamaktadır.¹⁰³ Özellikle kriz döneminde vadeli işlemler için karşı taraf kredi riski yeniden düzenlenmiştir. Finansal kuruluşlarca karşı taraf riski incelenmesi, modellenmesi ve raporlanması Basel III kriterlerince gerekmektedir.

Karşı taraf riski özellikle KOBİ'ler açısından dikkat çekmektedir. Burada oluşan ciddi bir risk varlığı nedeniyle BDDK' dan izin alınarak bankalarca yeni kredi derecelendirme türleri oluşturulacaktır.

1.3.3.4.3. Kaldıraç Oranı

Basel III' ün amaçlarında kısaca bahsettiğimiz risk bazlı olmayan kaldıraç oranından bu kısımda tekrar bahsedilecektir. Basel III' ün bir diğer getirisi ise risk esaslı olmayan, şeffaf, basit, anlaşılır ve sermaye oranlarına destekleyici rol oynaması için yeni bir kaldıraç oranı ortaya çıkarmaktadır. Bu oran birinci kuşaktaki ana sermaye ile toplam belirlenmiş dönüşüm oranlarını dikkate alan bilanço dışı kalemler ve aktifler bölünmesiyle (ana sermaye/ aktifler+bilanço dışı kalemler) elde edilir.¹⁰⁴ Bu oran 2017 yılının yarısına kadar %3 oranı ile test edilecektir. QIS'in çalışmaları ve paralel uygulama sonucunda son hali 1 Ocak 2018'de belli olacak birinci yapısal bloğa ilave edilecektir.¹⁰⁵

Basel Komitesi kaldıraç oranı taslağına aldığı eleştiriler neticesinde taslakta değişiklik yaparak 12.01.2014 tarihinde son halini yayınlamıştır. Bu kapsamda, menkul kıymet finansman işlemlerinde, bilanço dışı kalemlerin krediye dönüştürülme standartlarında, türev ürünlerin nakit değişimi ölçütünde kullanılacak araçlar üzerine,

¹⁰³AKYÜZ, a.g.e., s.103

¹⁰⁴GÜREL ve Diğerleri, a.g.e., s.22.

¹⁰⁵CANGÜREL ve Diğerleri, a.g.e., s. 7

çifte sayımı engellemek adına merkezi takas üye işlem ve yetkilerinde ve yazılmış kredi türleri hakkında değişikliğe gidilmiştir. ¹⁰⁶

1.3.3.4.4. Döngüsel Sermaye

Ekonomide döngüsellik (procyclicality) risk yönetimi açısından ele alan sistematik risklere karşı korunmak için belirlenmiş sermayedir. Ekonomik gelişmelerin iyi gittiği, banka kredilerinin arttığı bir dönem için risklerin de arttığı düşüncesi ile ilave tutulması istenen sermayenin ekonominin yavaşladığı kredi kullanımlarını, azaldığı dönemlerde ise ilave sermaye tutma miktarının azaltılarak ekonomik rahatlama sağlamayı ve böylece ekonominin gelişmesini desteklemesi amaçlanır. Makroekonomik sistemdeki aşırı dalgalanmaların etkisini azaltmak için belirlenmiş politika aracıdır.

Basel II' de döngüsel sermaye dikkate alınmamıştır. Bu nedenle Basel III' de bu eksiklik kapatılmaya çalışılmıştır. Ülke ekonomisinin şartlarına ve büyüme hızına bağlı olarak uygun şekilde sermayenin esneklik göstermesi ve hızlı kredi büyümesini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu oran %0 - %2,5 oran arası tolerans gösterebilir. Döngüsel sermaye tamponu, çekirdek sermayesinden ya da zararı kapatan diğer sermaye bileşenlerinden ayrılmaktadır. Döngüsel sermaye oranının kamuoyuna açıklanması en az bir yıl önce bildirilmesi şeklindedir. Eğer bir artış söz konusu ise bir yıl sonra uygulamaya geçerken azalış söz konusu olduğunda ilan tarihi takip edilir.

BDDK tarafından döngüsel sermaye tamponu aşağıdaki formülde (%3 ve %15 eşik değer) kullanarak hesaplanmaktadır. Döngüsel sermayenin %0 ya da %2.5 olarak belirlenmesi bu değerlere göre hesaplanır. Kredi/GSYH' dan düzey (Kredi/GSYH) oranının farkı alınarak kredi açığına ulaşılır. Burada düzey olarak belirlenmiş trend kastedilmektedir. Eğer kredi açığı için %3'ün altında bir ölçüme ulaşırsa döngüsel

¹⁰⁶ BDDK, Risk Bülteni, Risk Yönetimi Dairesi, 2014, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Risk_Bultenleri/13088riskbulteni_s19_nisan14.pdf, (22.03.2016), s.42.

sermaye %0, eğer kredi açığı için %15 üzeri bir ölçüme ulaşırsa döngüsel sermaye % 2.5 kullanılmaktadır.¹⁰⁷

$$\text{Döngüsel Sermaye Tamponu} = \text{Min} \left(\%2,5 \times \frac{\text{Max}(\text{KrediAçığı} - \%3.0)}{\%15 - \%3} \%2.5 \right)$$

Hesaplamayı incelediğimizde temel alınan oranın Kredi/GSYH açığı olduğu anlaşılmaktadır. Kredi büyüme oranının belirli bir düzeyin üzerinde gerçekleştiği durumlarda döngüsel sermaye oranı arttırılarak risklere karşı önlem alınırken, kredi büyüme oranı belirlenen düzeyin altında gerçekleştiğinde döngüsel sermaye azaltılarak yani sermaye piyasaya sunulurken ekonomide rahatlatma sağlanması amaçlanır.

1.3.3.4.5. Likidite Karşılama Oranı

Basel III' deki likidite ile ilgili risk karşılama oranı ve istikrarlı fonlama oranı olmak üzere iki orandan söz edilecektir. Likidite karşılama oranı (Liquidity Coverage Ratio-LCR) 2007 sonrası krizde yaşanan likidite zayıflığının güçlendirilmesi için Basel III 'e eklenmiş orandır. LCR ile bankaların likidite stres dönemlerinde 30 günlük likidite ihtiyacı karşılama amaçlanır.

$$\text{LRC} = \frac{\text{Likit Varlıklar Toplamı}}{\text{X Süresince Net Nakit Çıkışı}} \geq 1$$

Bankaların risk karşılama oranı likit varlıkların 30 gün sürecinde net nakit çıkışlarına bölünmesiyle elde edilir. Bu oranın 1'den düşük olması bankaların likit varlıklarının net nakit çıkışlarını karşılamakta güçlük çektiği anlamına gelir. Bu rasyonun 1'den büyük olması halinde ise bankaların likit varlıklarının net nakit akışlarını karşılayabileceği anlamına gelir. 30 gün içerisinde toplam nakit çıkışları ile toplam nakit girişleri arasındaki fark net nakit akışları olarak tanımlanmaktadır.

¹⁰⁷ BDDK "Döngüsel Sermaye Tamponu Uygulaması İle Bankacılara Yapılacak Kâr Dağıtımına İlişkin Usul ve Esaslar", Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararın Eki, Sayı:6602, 2015, https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Duyurular/BDDK_Kurul_Kararlari/147716602.pdf (25.03.2016), s.2.

1.3.3.4.6. Net İstikrar Fonlama Oranı

Orta ve uzun dönemde bankaların pasif kısmını güvenilirliğini ve istikrarını sağlamak amacıyla net istikrarlı fonlama oranı tesis edilmiştir. Bu oran, mevcut istikrarlı fonlama tutarının gereksinim duyulan istikrarlı fonlama oranına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Söz konusu oranın, risk karşılama oranı gibi minimum %100 olması gerekir. Mevcut istikrarlı fonlama bilançodaki pasif kalemlerinin vade ve kalitelerine göre; birinci ve ikinci kuşak kalemleri ilave ederek hesaplanacaktır. İstikrarlı fonlama oranı ise, aktiflerinde yer alan kalemlerin vadelerine ve kalitelerine göre değişen oranlar dikkate alınarak elde edilir.¹⁰⁸ 2015'te uygulaması zorunlu hale getirileceği 2011 geçiş döneminde bildirilmiştir.

En az %100 gerçekleşmesi beklenen net istikrar oranının likidite karşılama oranına çok benzemesiyle birlikte, 2018' de uygulaması zorunlu hale getirileceği bildirilmiştir. Bu orana bankanın mevcut istikrarlı fonlama tutarının gereksinim duyulan istikrarlı fonlama tutarına oranlanması ile ulaşılır.

1.3.3.5. Türkiye'de Basel III Uygulaması

Türkiye bankacılık sisteminin Basel III uygulamasında önemli sermaye gereksinimi duymayacağı öngörülmektedir. Türkiye'deki bankaların sermaye yapıları incelendiğinde özkaynaklarda yer alan sermaye benzeri kredilerinin düşük seviyede olduğu, buna karşın çekirdek sermaye kalemlerinin yüksek seviyede olduğunu sonucu elde edilmiştir. 2001 Krizinin Türkiye bankacılığını olumsuz etkilemesi sonucunda Türk bankacılık sistemi yeniden yapılandırılmış ve Basel III' ün getirdiği yeniliklere uyum sağlama seviyesi önceden oldukça yükseltilmiştir. Türkiye, %8 kabul edilmiş sermaye yeterlilik oranını, 2006 'da %12 oranında sağlayarak küresel finans krizinde proaktif önleme rolünü oynamıştır. Hatta OECD ülkelerinin arasında kamunun sermaye desteğine ihtiyaç duymayan tek ülke Türkiye olmuştur.¹⁰⁹

¹⁰⁸CANGÜREL ve Diğerleri, **a.g.e**, s. 7

¹⁰⁹Eymel GÜREL, **a.g.e**, S.25

II. BÖLÜM

DÜNYADA VE İSLAM ÜLKELERİNDE BASEL UYGULAMASI

Bu bölümde ağırlıklı olarak İslami bankaların Basel uygulamalarına değinilecektir. Öncelikle ABD ve Avrupa ülkelerinin 2008 kriz döneminde ve öncesinde genel durumunun ne olduğundan söz edilip, İslam ülkeleri olan Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Bahreyn, Kuveyt'in bankacılık sektörlerinin yapısına ve Basel uygulamaları ele alınacaktır.

2.1. Avrupa Ülkeleri ve ABD'de Basel Uygulamaları

Bilindiği üzere Basel I uygulaması Avrupa ülkeleri ve ABD başta olmak üzere 13 ülkenin katılımıyla oluşturulmuş ve uluslararası bankacılık standartları olarak kabul görmüştür. Basel Uzlaşısı'nın amacı bankaların olası kriz ve stres dönemlerinde daha dirençli olmasını sağlayacak uluslararası kriterler belirlemektir. Her geçen dönemde Basel kriterlerinde değişikliğe gidilmiştir. Mevcut olan ve 2018 yılına kadar tamamlanması beklenen Basel III uygulamasına 2008 kriz dönemi ile ihtiyaç duyulmuştur. Basel II' de kriz sebebi olarak eleştirilen iki kalemi AB, ABD ve Türkiye açısından karşılaştırılacaktır.

Tablo 8: Karşılaştırmalı Sermaye Yeterlilik Oranları

	Sermaye Yeterlilik Oranı			Kaldıraç Oranı		
	AB	ABD	TR	AB	ABD	TR
2005	11,4	12,3	23,7	27,0	9,7	7,3
2006	11,1	12,4	21,9	27,0	9,8	8,4
2007	11,4	12,2	18,9	27,8	9,8	7,7
2008	11,7	12,7	18,0	35,7	10,6	8,5
2009	13,2	14,1	20,6	24,4	9,1	7,5

Kaynak: MERMOD, a.g.e., s.36; TCMB, 2010a, 53; TCMB, 2010b, 38; IMF, 2010

AB ve ABD'yi Basel III açısından değerlendirdiğimiz zaman, özellikle Türkiye'ye nazaran düşük ancak asgari düzeyin altında olmayan sermaye yeterlilik oranlarına sahip oldukları görülmektedir. Sermaye yeterliliğinin yüksek olması, bankaların aldıkları risklere karşı ne kadar dayanıklı olduklarının göstermektedir. Kaldıraç oranı açısından baktığımızda ise, düşük olması zkaynak yapısının sağlam olduğu ve aktifine oranla sermayesinin ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Özellikle 2008 döneminde AB kaldıraç oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.¹¹⁰

Ayrıca Basel uygulamaları ve bu uygulamalara hazırlık süreci Avrupa Birliği normlarına uyum çerçevesinde ele alınmaktadır. Basel II' den bu yana değerlendirilen uyum sağlandığında AB standartlarına da uyum sağlanmış kabul edilecektir.¹¹¹

2.2. İslam lkelerinde Basel Uygulamaları

Bir bankanın mali sağlığı mali düzenlemelerine bağlıdır ve bankalar nitelikli düzenlemelere gereksinim duyar. Çok sayıda ülkelerin bankacılık sorunlarının ve eksikliklerinin giderilmesine yönelik Basel standartları adı altında yeni likidite uygulamalarına geçilmiştir. Basel uygulaması uluslararası çapta Avrupa bankaları ve bazı Birleşmiş Amerika Devletleri bankalarında tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Bazı bankalar Basel III' e esnek düzenlemeler getirilmesini istemişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde Basel II uygulamasında zamana ihtiyaç duyulduğu gibi birçok gelişen piyasalarda da Basel III düzenlemeleri için zamana ihtiyaç duyulmaktadır. 2015'te Basel Komitesinin yelerinin risk bazlı sermaye kurallarının tutarlılığını değerlendirmesi aşağdaki tabloda yer almaktadır.

¹¹⁰ MERMOD, **a.g.e.**, s36.

¹¹¹ BDDK, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II), 2005, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/125010_Soruda_Basel-II.pdf, (20.11.2015), s.2.

Tablo 9: Basel Komitesinde Üye Olan Ülkelerin Hukuksal Değerlendirmesi

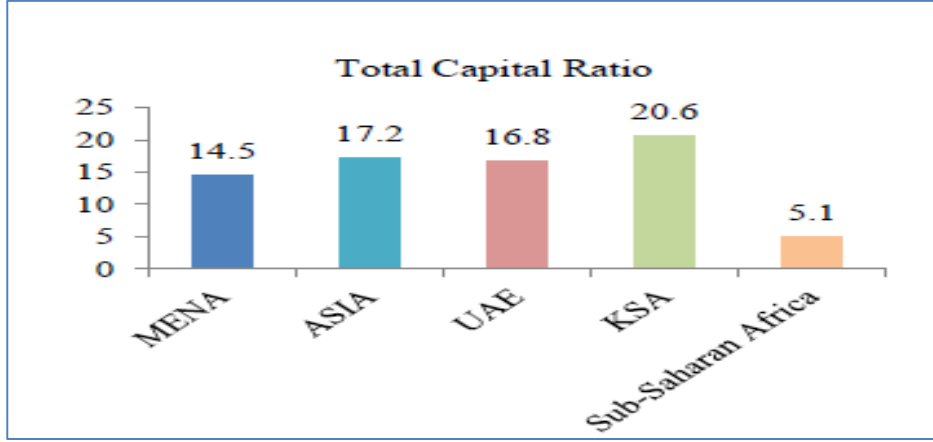
Ülke	Değerlendirme Yayın Tarihi	Yasal Değişikliklerinin Sayısı	Genel Değerlendirme
Japon	2012	5	Uyumlu
Singapur	2013	15	Uyumlu
İsviçre	2013	22	Uyumlu
Çin	2013	90	Uyumlu
Brezilya	2013	42	Uyumlu
Avustralya	2014	14	Uyumlu
Kanada	2014	54	Uyumlu
Avrupa Birliği	2014	0	Madde Uyumsuzluk
Amerika Birleşik Devletleri	2014	3	Yüksek Derecede Uyumlu
HonKong SAR	2015	17	Uyumlu
Meksika	2015	55	Uyumlu
Hindistan	2015	44	Uyumlu
Güney Afrika	2015	39	Uyumlu
Suudi Arabistan	2015	93	Uyumlu

Kaynak: Basel Standartlarının Uygulanması 2015 Raporu, <http://www.bis.org/bcbs/publ/d345.pdf>, (25.01.2016)

Tabloya baktığımızda Basel III uygulamasında hukuksal açıdan Suudi Arabistan 93 madde ve Çin 90 madde ile en çok madde değişikliği yapan ülkelerdir. Avrupa Birliği üye ülkeleri herhangi bir madde değişikliği yapmamışken, Amerika Birleşik Devletleri 3 madde değişikliği ile yüksek derecede uyum alt yapı mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Basel III' e göre sağlanması gereken sermaye yeterlilik oranı, Orta Doğu'daki İslami bankaların gelişmekte olan ülkelerdeki İslami bankalara göre daha az etkilendiği söylenebilmektedir.

Grafik 1: Ülkelere Göre Bankaların Toplam Sermaye Oranı

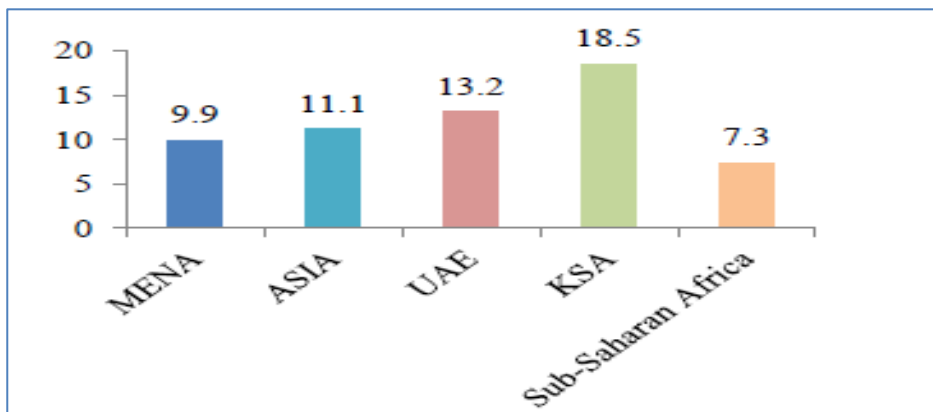

Kaynak: World Bank Group, Regulatory and Supervisory Challenges of Islamic Banking After Basel-III, <http://www.comcec.org/>, (25.01.2015)

Dünya Bankası'nın 2015 son verilerine göre en çok sermaye oranına sahip olan ülke Suudi Arabistan 20.6 oranı ile birinci sırada yer alırken Asya ülkeleri 17.2 oranı ile ikinci sırada yer almıştır. Birleşik Arap Emirlikler 16.8 oranı ile üçüncü, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 14.5 oranı ile dördüncü ve Sahra Altı Afrika ülkeleri 5.1 oranı ile beşinci sırada yer almaktadır.

Grafik 2: Ülkelere Göre İslami Bankalarının Basel III Uygulamasında

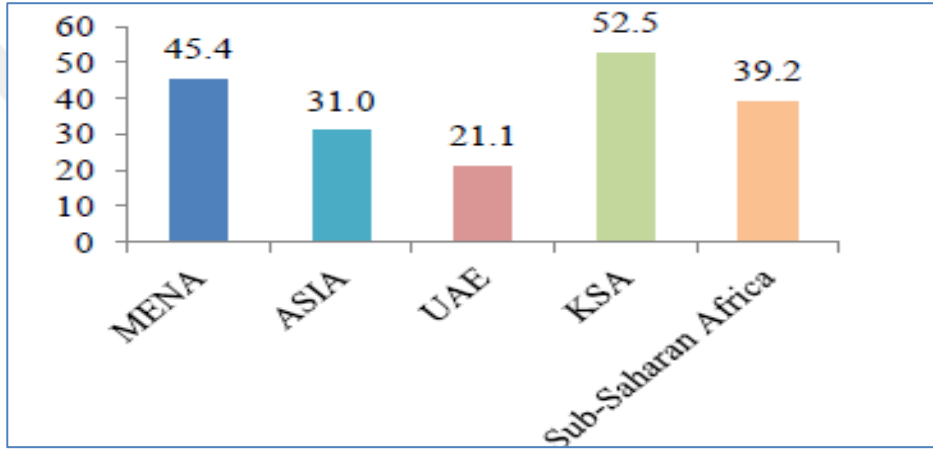
1. Kademeli Sermaye Oranı

Kaynak: World Bank Group, Regulatory and Supervisory Challenges of Islamic Banking After Basel-III, <http://www.comcec.org/>, (25.01.2015)

Dünya Bankası'nın 2015 son verilerine göre Basel III birinci kademe sermaye uygulamasında en çok sermaye oranına sahip olan ülke Suudi Arabistan 18.5 oranı ile birinci sırada yer alırken, Birleşik Arap Emirlikleri 13.2 oranı ile ikinci sırada yer almıştır. Asya ülkeleri 11.1 oranı ile üçüncü, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 9.9 oranı ile dördüncü ve Sahra Alt Afrika ülkeleri 7.3 oranı ile beşinci sırada yer almaktadır.

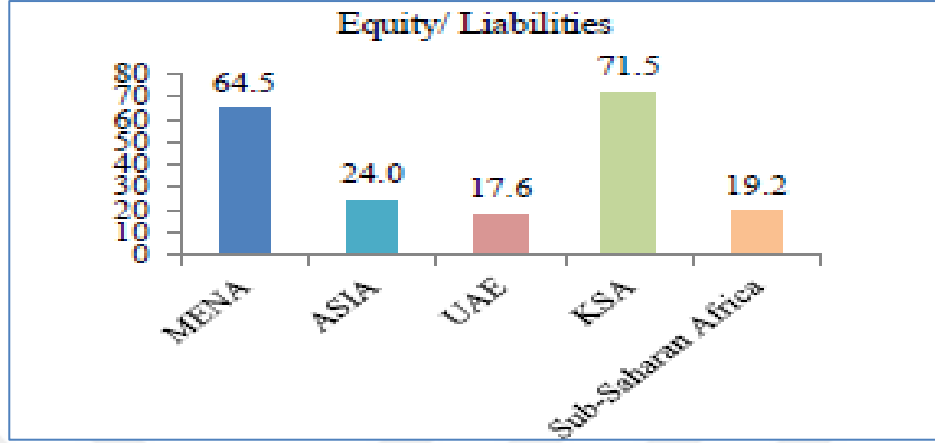
Grafik 3: Orta Doğu Bankalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İslami Bankalarının Özkaynak/ Net Kredi Oranı

Kaynak: World Bank Group, Regulatory and Supervisory Challenges of Islamic Banking After Basel-III, <http://www.comcec.org/>, (25.01.2015)

Dünya Bankası'nın 2015 son verilerine göre Basel III uygulamasında özkaynak / net kredi oranı en çok sermaye oranına sahip olan ülke Suudi Arabistan 52.5 oranı ile birinci sırada yer alırken Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 45.4 oranı ile ikinci sırada yer almıştır. Sahra Altı Afrika ülkeleri 39.2 oranı ile üçüncü, Asya ülkeleri 31.9 oranı ile dördüncü ve Birleşik Arap Devletleri 21.1 oranı ile beşinci sırada yer almaktadır.

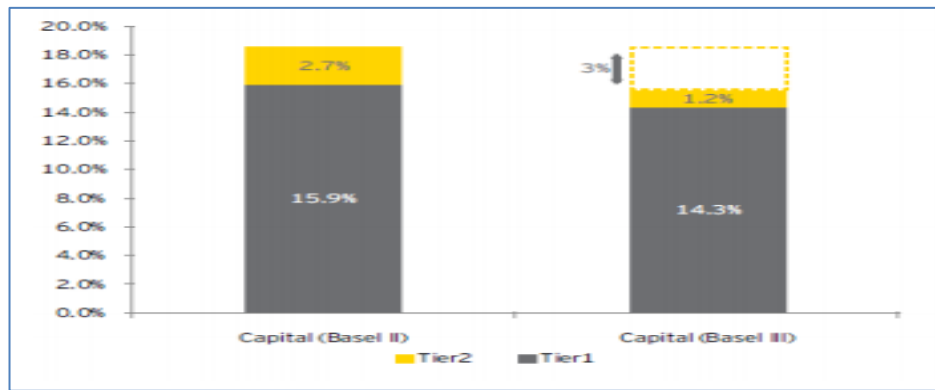
Grafik 4: Orta Doğu Bankalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İslami Bankalarının Özkaynaklar/ Yükümlülükler

Kaynak: World Bank Group, Regulatory and Supervisory Challenges of Islamic Banking After Basel-III, <http://www.comcec.org/>, (25.01.2015)

Dünya Bankası'nın 2015 verilerine göre Basel III uygulamasında özkaynak/yükümlülükler oranı en yüksek olan ülke 71.5 oranı ile Suudi Arabistan iken Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri 64.5 oranı ile ikinci sıradadır. Asya ülkeleri 24.0 oranı ile üçüncü, Sahra Altı Afrika ülkeleri 19.2 oranı ile dördüncü ve en az orana sahip olan ülke ise Birleşik Arap Devletleri 17.6 oranı ile beşinci sırada yer almaktadır.

Grafik 5: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin İslami Bankalardaki Sermaye Etkisi Örneği

Kaynak: World Islamic Banking Competitiveness Report 2013-2014, <http://www.ey.com/>, (25.01.2016)

Sermaye oranlarının azalması, mevcut sermayenin verimli ve etkin kullanımını göstermektedir. Grafik 5'e göre birinci kademedeki Basel II'nin sermaye rasyosu 15.9

iken Basel III 'de 14.3 oranında gerçekleşmiştir. İkinci kademedeki Basel II 'nin sermaye rasyosu 2.7 iken Basel III 'de 1.2 oranındadır. İki Basel kriteri arasındaki sermaye rasyosu farkı %3 dür.

Basel III' e göre ek sermaye uygulaması özkaynak artırımı ile olmaması, finansal araçların çeşitliliği ile gerçekleşmesi gerekmektedir. İslami bankaların az sayıda kullandıkları finansal araçları ile ek sermaye yaratması zor olsa da mümkündür ve bu durum daha az sorun çıkmasını sağlayabilir. İFSB 2014 finansal istikrar raporuna göre, İslami bankalarının varlıklarının büyük kısmını İran, Sudan, Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt ülkelerinde toplamıştır. Söz konusu ülkelerin toplam varlıklarının %20'den fazlası İslami bankalarının varlıklarına sahiptir.

Basel III düzenlemeleri, klasik bankacılık için uyumu kolay olabilirken işleyişi farklı olan katılım bankacılığı modeline uygulanmasında, avantaj ve dezavantajlar söz konusu olabilir. İslam dininde finansal araçlarda ve ödemelerde faiz yasak kılındığından bu sisteme uygun araçlar kullanılmaktadır. Basel III kriterleri gereği klasik bankacılık modeli üzerinde görüldüğü gibi İslami bankaların birbirleriyle rekabet etmeleri sağlamıştır. Rekabetin sonucunda, piyasada İslami bankaların daha büyük yatırımları ile bilinen bankaların payları azalmıştır.¹¹² İslami ülkeler olarak Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Bahreyn ve Kuveyt'teki Basel III uygulamasına ilişkin durumlara değinilecektir.

2.2.1. Katar

Katar'ın bankacılık yakın geçmişine baktığımızda, 2008'de başlayan küresel finansal kriz, ilk olarak bankacılık sektörünü etkilemiştir. Bu dönemde Katar, bankalarının aktif ve pasiflerinin dikkatli yönetilmesi ve risklerin azaltabilmesi için piyasayı fonlamayı durdurmuştur. Bankacılık sektörünün zayıflaması sonucunda yatırımlar bir resesyona girmiştir.

¹¹²Adel Harzi, "The Impact Of Basel III On Islamic Banks, A Theoretical Study And Comparison With Conventional Banks," University Paris 1 La Sorbonne And The King Abdul University (Jeddah), S.4

Qatar Islamic Bank, Qatar International Islamic Bank, Masraf Al Rayan ve Barwa Bank olmak üzere dört islami banka 60 milyar dolar toplam varlıkları ile bankacılık sektörünün %23,9'unu teşkil etmektedir.¹¹³

Ülkede uluslararası bankalar olarak Arab Bank, Bank Saderat Iran, HSBC, Mashreqbank, BNP Paribas, Standard Chartered ve United Bank faaliyet göstermektedir. Melli Katar Bankası ülkenin kamu bankası olarak toplam mevduatın %50'sine sahiptir. Ancak son zamanda kamunun finansal gücü artmasıyla ticari bankalar azalmakta ve tüketici odaklı hizmetlerin artmasına yol açmaktadır.¹¹⁴

Katar Melli Bankası'nın 'BIS tarafından düzenlenen Basel III' ün tüm kriterleri İslami bankalar için uygun olmayabilir.' şeklinde düşünmesi sonucunda Basel III ve İslami Finansal Hizmetler Kurulu düzenlemelerinin birleşmesi önerildi. Ülkedeki bankalar için bir taraftan düzenleyici kurumların sıkı uygulamaları ve İslami Finansal Hizmet kurallarına uyum diğer taraftan Basel III düzenlemeleri için uyum çabaları oldukça zor bir hale gelmiştir. Yeni düzenlemelere uyum sağlaması için likiditeye yönelik yeni tedbirler çıkması yerel bankalar için işlem gördükleri uygulamalarda rahatlatıcı bir durum değildir. Ancak hükümetin desteklemesi, uyumlu kültür ve yatırımları koruma tedbirleri ile Basel III' ten fırsat elde edebilirler.¹¹⁵

2.2.2. Endonezya

Asya krizi, Endonezya bankacılık sektörünün krize dayanıklı olmadığını göstermiştir. 1980'den beri Endonezya bankacılık sistemi reform uygulamaya başlamıştır. Bankacılık sektöründe yatırım girişini engelleyen faktörlerin kaldırılması ve sermaye kontrolünün azalması gibi nedenler sistemin yeniden yapılandırmasına sebep olmuştur. Bu nedenle düzenlenmiş reform programları hükümet tarafından kabul

¹¹³ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(DEİK), Katar Ülke Bülteni, 2015, https://www.deik.org.tr/6242/Katar_Ulke_Bulteni_Haziran_2015.html, (26.01.2016), s.6.

¹¹⁴ Ayper, Sönmez, Katar Ülke Raporu 2011, Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi www.een.kso.org.tr/Up/Dene/Katar_Ulke_Raporu_2011.pdf, (26.01.2016), s.9

¹¹⁵ Sridhar Athreya, " Why Basel-III Matters In Qatar", Sungard Consulting Services, <https://www.sungard.com>, (26.01.2016)

edilmiştir. Reform programında bankacılık sektörünü daha rasyonelleştirmesi için ülkede bulunan özel bankalar kapatılmış ve bazıları kamuya devredilmiştir.¹¹⁶

Endonezya hükümeti Basel III düzenlemesi için yatırımlar yapmıştır. Bu yatırımlar kamuya ait bankalar, yerel ve İslami bankalar için Basel III uygulamasına önem kazandırmıştır. Diğer taraftan Endonezya’da Basel III uygulaması ortak ve yabancı bankalar için dikkat edilen bir konumdur. Bu nedenle ülkedeki mevcut bankaların yarısı Basel III yürütülmesi konusunda bilgiye sahip değildir.

Özellikle likidite ihtiyacı olan bölgelerde Basel III’ ün uygulanması, pazar ve zaman çizelgesinin açıkça belirlenmesi gerekmektedir.¹¹⁷ Zira her kesim ve her zaman dilimi için likidite ihtiyacı aynı düzeyde olmamaktadır.

Basel III’ ün sermaye düzeyi açısından Endonezya bankacılık sektörüne pozitif etkisi olabilir. Ancak BIS tarafından sermaye tamponlarının uygulanmasını beklenmektedir. Ülkedeki sermaye koruma tamponu ve dengeleyici sermaye tamponunun gelecekte bankaların kredi sağlamasına negatif etki yaratacağı düşünülmektedir. Araştırmaya göre, bu negatif etkinin giderilmesi için 3 yıllık dönem karının birikimi gerekir ve sermaye tamponu için gereken koşul bu şekilde sağlanabilir. Gelişmiş ülkeler açısından Basel III uygulaması bu ülkelerde ki bankaların sermaye kalitesini arttırabilir; ancak bankacılık sektörünün kredi hacminin düşmesine sebep olabilir.¹¹⁸

2.2.3. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan Merkez Bankası bölgede en güçlü ve kârlı bankacılık sistemine sahiptir. Ülkedeki bankacılık ve sigortacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi SAMA (The Saudi Arabian Monetary Agency)’ya aittir. Suudi Arabistan da çok sayıda banka bulunmaktadır. Ülkenin İslami bankacılık modeline sahip en kârlı,

¹¹⁶Sevilay BAYAR, Endonezya Ülke Raporu, Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2011, www.een.kso.org.tr/up/dene/Endonezya_ülke_raporu_2011.pdf, (26.01.2016), s.10

¹¹⁷ Indonesian Banking Survey, <http://www.pwc.com/id/en/publications/assets/banking-survey-2015.pdf>, (27.01.2016), s.21

¹¹⁸ Minar Iwan SETIAWANS, Challenges And Opportunities Of Basel III İmpelimentaiton: Case Of Endonesia, <http://www.seacen.org/file/file/2014/RP92/BASEL%20-%20chapter%204.pdf>, (27.01.2016), s.125

aynı zamanda Körfez bölgesinin en varlıklı bankası Al-Rajha' dır. Ülkede önceden yabancı bankalar %40 yatırım yapabilirken bugün %60 oranında yatırım yapabilir seviyededir. Suudi Kalkınma Fonu ve Suudi Sınai Kalkınma Fonu tarafından orta ve uzun vadeli projeler için fon temin sağlamaktadır.¹¹⁹

Suudi Arabistan bankacılık sektörünün büyük payı devlete aittir ve dolaylı da olsa devlete bağlıdır. Batı ülkeleri ortaklık yolu ile bu sektörde faaliyet göstermektedir. Ancak bankacılık sektörü büyük ölçüde devletin mülkiyetinde olması nedeni ile rekabet neredeyse hiç yoktur.¹²⁰

Suudi Arabistan Basel III hakkında 2012 yılında kendi programını belirlemiş, aynı dönemde kurallarını ve mevzuatını açıklamıştır. Sonucunda Basel III' ün uygulanabilmesi için ülke bankacılık sektöründe değişiklikler yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. SAMA 2019 yılına kadar aşağıdaki faktörler kademeli olarak geliştirilmeyi amaçlamaktadır.

1. Sermaye kalitesinin güçlendirmesi
2. Kapsamlı risk koruma çalışması
3. Sermaye tamponunun tanıtımı
4. Küresel likidite standartları (likidite karşılama ve istikrarlı yatırım oranı)

SAMA, Basel III profilinde bankaların kredilerini karşılayabilecek miktarda sermaye bulundurması gerektiğini böylece piyasa ve operasyonel risklere karşı daha dirençli olunabileceğini ifade etmektedir.¹²¹

¹¹⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu DEİK, Suudi Arabistan Ülke Bülteni, 2015, <https://www.deik.org.tr/?asperrorpath=/Contents/FileAction>, (27.01.2016), s. 17

¹²⁰ Konya Ticaret Odası, Suudi Arabistan Krallığı Ülke Raporu 2008, <http://www.kto.org.tr/d/file/suudi-arabistan--ulke-raporu.doc+&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=tr>, (27.01.2016), s.13

¹²¹ Banque Saudi Fransi, Pıllar 3- Qualitative Disclosures http://www.alfransi.com.sa/en/media/get/20150312_basel-iii-pillar-3-qualitative-disclosure-2014.pdf, (27.01.2016), s.2.

2.2.4. Malezya

İslami finanstan bahsedildiğinde ilk akla gelen ülkelerden biri Malezya' dır. 1960'lı yıllardan beri ülkede Malezya Merkez Bankası para ve sermaye piyasaları dengeli hale gelmesi için hükümete danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Ayrıca ülkenin para değerini korumasına mükelleftir. Ülkede 23 ticari banka mevcuttur. Bu bankaların 13'ü yabancı bankalardır. Ülkenin en büyük bankaları ise May bank ve CIMB bankalarıdır. Faaliyet göstermekte olan İslami banklar ise Bank İslam, Bank Muamalat bankalarıdır.¹²² Ülkede Basel III uygulanmasında yerel bankalar uluslararası bankalar ile rekabete girmektedir.

Malezya bankaları Basel III ve önceki standartlarda asgari sermaye ihtiyacının üzerinde faaliyet göstermiştir. Basel III' de öngörülen oranda olması durumunda Malezya bankalarının sermaye oranlarında düşüş gerçekleşebilir. Sermaye oranı düşüş trendinde olduğunda sermaye tamponun üzerinde kalacağı öngörülmektedir.¹²³

2.2.5. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri 23 yerel banka ve 28 yabancı banka ile Körfez İşbirliği Konseyinde en büyük bankacılık sektörüne sahiptir. Söz konusu sektörde finansal kuruluşlar, aracı kurumlar ve döviz büroları önemli rol oynamaktadır. Ülkede kısa ve orta vadeli projeler ulusal piyasada temin edilirken uzun vadeli projeler uluslararası piyasalardan temin edilmektedir. Ülkede Şarja Melli Bankası, Mali Amlak Bankası ve Ortadoğu Bankası üç İslami banka olarak işlem görmektedir. Geleneksel bankalar ise İslami bankacılık ürünlerini piyasa taleplerine karşı ek bir fonksiyon olarak geliştirme çabasıdadır. GSYH' nın %65 ve petrol kaynaklarının %90'ına sahip olan Abu Dabi, bankacılık ve finansal sistemin sağlıklı ve güvenli bir şekilde işlem görmesine arkalık rolü oynamaktadır.¹²⁴ Abu Dabi ve Dubai borsalarının birleşmesi ve

¹²² Pınar Aslan, Malezya Ülke Raporu, <http://www.slideshare.net/UlkeRaporlari2013/malezya-ulke-raporu2013>, (27.01.2016), s.7

¹²³ Muhammad Syukri bin Shamsuddi, Basel III Implementation: Challenges And Opportunities In Malaysia, <http://www.seacen.org/file/file/2014/RP92/BASEL%20-%20chapter%206.pdf>, (27.01.2016), s.203

¹²⁴ TETSIAD, Türkiye Ev Tekstili Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, BAE Ülke Raporu 2014, http://www.tetsiad.org/files/downloads/bilgi_bankasi/ulke_raporlari/BAE%20Ulke%20Raporu.pdf, (28.01.2016), s.21

Dubai uluslararası finansal merkezi olarak uluslararası çapta işlem görmesi dünya piyasalarına entegre olmasının bir göstergesidir.¹²⁵

Mali krizin ardından küresel bankacılık sisteminin daha esnek hale gelmesini amaçlayan Basel III kuralları, BAE durgunluk dönemlerinde sermaye riskinin korunmasına yönelik zorlayıcı düzenlemeler uygulamaya koyabilmektedir. Basel III çerçevesinde bankacılık sektörünün denetimi sermaye ve likidite geliştirilmesi açısından önemli etkiye bulunabilir. Ayrıca Basel III'ün diğer faydası merkez bankasının tüketici koruma haklarının gelişimine neden olabilmesidir. Birleşik Arap Emirlikler Merkez Bankası 2013 yılında düzenlemeler çerçevesinde sektörün gelişimine yönelik önemli alanlarda çalışmalar yapmıştır. 2010 yılının Aralık ayında Basel Komitesi tarafından yayınlanan geniş çaplı ihtiyati reform paketi, Basel II düzenlemelerini tamamlayan Basel III yeni bir likidite rejiminin tanıtımı ile bankalarda kaliteli ve kullanılabilir düzenleyici sermaye miktarının gelişmesine ilişkin olarak faaliyette olan bankaları etkileyebilir. BAE' de yeni sermaye rejimi ile Basel III ile uyum sağlayacağı gibi sektördeki sermaye kalitesinin ve miktarının artmasına sebep olabilir.¹²⁶

2.2.6. Pakistan

1990'de Pakistan finansal piyasaları serbestleşmiştir. Yeni bankaların piyasaya girişi ile bankacılık sektörü yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde döviz kontrolleri kaldırılmıştır. Ayrıca para ve kredi politikaları odaklı çalışmalar yürütülmüştür. Özelleştirme ile bankacılık sektörü verimliliğinin artması sağlanmıştır. Ülkede İslami bankacılık çok yaygın bir şekilde işlem görmektedir. Diğer taraftan batı tarzı bankalar da paralel olarak işlem görmeye devam etmektedir.¹²⁷ Ülkede 25 yerli banka ve 21 yabancı banka olmak üzere, toplam 46 ticari banka faaliyet göstermektedir. Reformların başlamasıyla, hükümetin bankacılık sektörüne olan kontrolü azalmıştır. 1994'de Pakistan Merkez Bankası bağımsız hale gelmiş ve 1997'den itibaren ülkenin para

¹²⁵ Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Raporu, <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/BAE.pdf>, (1,28,2016), s.23

¹²⁶ Central Bank Of The U.A.E, Financial Stability Report 2013, <http://www.centralbank.ae/pdf/reports/FinancialStabilityReport2013.pdf>, (28.01.2016), s.19

¹²⁷ Sinan, Yüzal, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Pakistan Ülke Raporu 2011, www.een.kso.org.tr/up/dene/Pakistan_ulke_raporu_2011.pdf, (29.01.2016), s.7

politikasını yürütülmesi sorumluluğunu almıştır.¹²⁸ 2006'da Pakistan Merkez Bankası Basel II sermaye anlaşmasının uygulanması için talimat yayınlamıştır. Bu düzenlemeler Basel III ışığı altında revize edilmiş ve güncellenmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde iki önemli madde üzerinde reform yapılması gerekmektedir.

1. Yasal sermaye ve kesintileri ile ilgili reformlar
2. Kalan Basel III reformları için Basel II talimatlarının revizyonu

Pakistan'daki tüm bankalar yeterli sermaye konusunda 1. asgari sermaye yükümlülüğü 2. sermaye yeterlilik rasyosu 3. kaldıraç oranı belirlenmiş standartları uymak zorunda kalmıştır.¹²⁹ Yeni Basel çerçevesine entegre olma çabasında olan Pakistan, sektördeki bankaları iç ve dış şoklara dayanıklı hale getirebilir. Ayrıca özkaynaklarının kalitesini ve miktarını artırabilir.

2.2.7. Bahreyn

Bahreyn'de bankacılık sektörünün alt yapısı sağlam ve gelişmiş olduğundan komşu ülkelerin özel sermayeleri ile yatırım yapmalarına sebep olmuş ve finansal merkez haline dönüşmüştür. Bahreyn'de 405 yerli ve yabancı banka mevcuttur. Bölgede 29 İslami banka ile öncelik göstermektedir. 2008 küresel krizinde ülkedeki İslami bankalarda yüksek miktarda mevduat ve düşük borç bakiyesi olmasından ötürü olumsuz etkilenmemiştir.¹³⁰ Bahreyn'de ikinci en büyük sektör hizmet sektörüdür. Söz konusu sektörde Offshore Bankacılığı, katılım bankacılığı, sigortacılık ve turizmcilik ağırlık göstermektedir. Son yıllarda Bahreyn bölgenin en önemli finans merkezi olma çabasıdayken Katar ve Dubai ülkeleri ile rekabet etmek zorunda kalmıştır. Ülkede bankacılık sektörünün dışında islami finans ve sigortacılıkta da bölgede önemli konuma gelmek için çalışmalar yürütülmektedir.¹³¹ 2015'de Bahreyn Merkez Bankası talimatı

¹²⁸ KTO, Konya Ticaret Odası, Pakistan Ülke Raporu 2007, www.kto.org.tr/d/file/pakistan-ulke-raporu.doc , (29.01.2016), s.17

¹²⁹ State Bank Of Pakistan, Instructions for Basel III Implementation in Pakistan, http://www.sbp.org.pk/bprd/2013/Basel_III_instructions.pdf, (29.01.2016), s.7,8

¹³⁰ Onur GÜLSEVIN, TC. Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Merkezi, Bahreyn Ülke Raporu 2011, (29.01.2016), s.4

¹³¹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, Bahreyn Ülke Bülteni 2011, <http://docplayer.biz.tr/5441044-Bahreyn-ulke-bulteni-ocak-2011.html>, (29.01.2016), s.7

ile sermaye yeterlilik hakkında Basel III kuralları yürütülmüştür. Ayrıca bankalarda yeterli sermaye bulundurmaları için kredi riski, piyasa riski ve operasyon risklere karşın standart yaklaşım benimsemiştir. ¹³²

2.2.8. Kuveyt

Kuveyt bankacılık sektörü petrol sektöründen sonra ikinci büyük sektördür. Söz konusu sektör özelleştirme faaliyetleri ile gelişmiş ve bölgede önemli konuma gelmiştir. Hâlihazırda bankacılık sektöründe 11 yerel banka 11 yabancı banka ile işlem görmektedir. Yerel bankalarının 5 tanesi katılım bankasıdır. ¹³³ 2012’de Kuveyt Merkez Bankası Basel III uygulaması hakkında yol haritasını belirtmiştir. Basel III’ deki sermaye yeterlilik standartlar Basel II’ nin temel standartlarının değişikliklerini, gerekli düzenleyici sermaye oranının artmasını, yasal sermaye, kaldıraç ve likiditenin yeniden tanımlanmasını kapsar. Ülkede 1 Ocak 2013’te Basel III’ ün mevzuat uygulaması başlamış ve yürütülmesi aşamalı olarak 2019’e kadar planlanmıştır. Kuveyt Merkez Bankasının yönetimi Basel III uygulamasında kredi hizmetlerinin bozulmaması için 2015’de asgari sermaye gereksiniminin oranını %12’den 2015’de %12,5’e ve 2016’de %13 artırılacağı planlanmıştır. ¹³⁴

Siljeström (2013) çalışmasında Basel’in muhtemel etkilerini araştırmıştır. Çalışmada 1992-2009 yılları arası OECD’nin 16 ülkenin verilerini kullanmıştır. Karlılık ölçüsü olarak özkaynakların getirisi ve makro ekonomik faktörler ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda birinci kademe Basel uygulamasında risk ağırlıklı varlıkların karlılığa negatif etkisi olduğunu belirtilmiştir. Ancak sermaye tamponu pozitif etkisi bulunmaktadır. Konuyla ilgili önceki araştırma sonucunda riskin azalmasına ve karın artmasına neden olduğunu tespit edilmiştir. Ancak Basel düzenlemelerinin maddeleri arttığında karın azalmasına sebep olmuştur. ¹³⁵ Basel III’ deki kaldıraç oranı bankacılık

¹³² NBB, Risk And Capital Management Disclosures 2015, <http://www.nbbonline.com/media/css/financial/Risk%20Management%20Disclosures%20at%2030%20June%202015.pdf>, (29.01.2015), .2

¹³³ GÜLSEVEN,, a.g.e.,s.8

¹³⁴ FS Regulatory, Accounting And Audit Bulletin, <https://www.pwc.com/M1/En/Publications/Documents/Being-Better-Informed-Q2-2014.Pdf>, (30.01.2016), S.5

¹³⁵ ANN Krisitin, Siljeström, **The Effect Of Basel Regulation On Banking Profitability**, A Cross-Country Study On 16 OECD Countries, Master Of Science Thesis, Stockholm, Sweden, 2013

sistemindeki uygulanan kaldıraç oranını sınırlandırmasına ve istikrarlaşmasına yönelik hedeflenmiştir. Ancak bu kaldıracın riski az olan bir kaldıraç olarak işlem görmesi bankaların piyasada daha risk kabul edilmesine bir neden olabilir.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİM SÜRECİ

Bu bölümde İslami bankacılığı gerekli gören dini, ekonomik ve sosyal nedenlere dayanılarak katılım bankacılığının prensiplerinden bahsedilecektir. Bu prensipler doğrultusunda katılım bankacılığında kullanılan finansal araçlar, katılım bankacılığının geleneksel bankacılıktan ayrılan yönleri ve en önemlisi katılım bankacılığının ekonomiye etkisi değerlendirilecektir. Bölümün son kısmında ise, bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar ve katılım bankacılığı süreci ele alınacaktır.

3.1. Katılım Bankacılığının Gelişimi

Dünyada İslami bankacılık adına çalışmalar 1960’lı dönemlerde başlamış ve Mısır’da 1963 yılında Ahmed En-Nacar tarafından kurulan banka ilk adım olmuştur. Ardından yine Mısır’da 1971 yılında devlet desteği ile kurulan Nasr Sosyal Bankası ilk İslami bankadır. İlk olarak körfez ülkelerinde başlasa da günümüzde Avrupa ülkelerinde ve ABD ‘de hızla gelişmektedir.

Türkiye katılım bankacılığı çalışmasında, 2005-2012 yılları arasında bankacılık sektörü kredileri %28 artarken katılım bankalarının kredileri %34, sektör mevduatları %18 artarken katılım bankalarının mevduatları %29 ve sektör kârı %28 artarken katılım bankalarının kârı %22 artmıştır.* Türkiye için hızla geliştiği rakamlar ile görülmektedir.

3.1.1. Katılım Bankacılığı Kavramı

“Faizsiz bankacılık, İslami bankacılık” olarak da bilinen katılım bankacılığının geçmişi 1960’lı yıllara dayanır. Türkiye’de ilk kez 1980’li yılların başında “Özel Finans Kurumları” adıyla yerini almış, 2005 yılından sonra 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda

yapılan değişiklikle “Katılım Bankacılığı” (Participation Banking) olarak adlandırılmıştır.¹³⁶

Katılım bankacılığı, mali sektörün faizsizlik prensiplerine göre çalışan ve bu prensipler doğrultusunda her türlü bankacılık işlemlerini yapan finansal kuruluş modelidir. Bu modelde banka ile mudiler arasında emek-sermaye ortaklığı kurulmakta ve banka topladığı fonları tıpkı bir tüccar gibi işleterek elde ettiği kâr ve zararı paylaşmayı kabul ve taahhüt etmektedir. İslam bankacılığı ile toplanan fonlar kişi ya da kuruluşlara kullanılırken reel ekonomiye doğrudan katkı sağlanmayı esas alır.¹³⁷

Günümüzün ekonomi tartışma konularından biri de faizsiz bankacılık sistemidir. Özellikle tasarrufların krediye dönüşmesinde aracı olan bankaların kredi arz talebi arasında denge kurduğu faiz ekonomide önemli yer alır. Elbette ki ekonomideki bu önemli yeri ile birlikte ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal problemler mevcuttur. Paranın değerinin düşmesiyle oluşan yüksek enflasyon, gelir dağılımında adaletsizlikle birlikte toplumda sınıflaşma gibi büyük problemler doğurmaktadır. Bu ve dini sebeplerle birlikte faizsiz sistemin nasıl işleyeceği yıllardan beri inceleme ve tartışma konusu olmuştur. Faizsiz bankacılığın asıl temel sorunu tasarrufları toplamaktan ziyade toplanan tasarrufların nasıl krediye dönüştürüleceğidir. Faizli bankacılık modelinde kredinin rantı olan faiz ile sistem işlerken, faizsiz modelde kredinin tamamen karşılıksız kullanılması da ekonomik ve sosyal dengeyi bozacaktır.¹³⁸ Bu olumsuz sonuçların doğmasını engellemek için faizsiz bankacılığın ürünlerini, krediyi hak etme türlerini, kullanım amaçlarını ve geri ödeme imkânlarını iyi değerlendirmek gerekmektedir. Ancak öncelikle, faizin neden yasak olduğunu tüm nedenleriyle ele alıp daha sonra tasarrufları toplama ve bunları kredi olarak kullandırma modelleri incelenecektir.

¹³⁶ Hüseyin TUNÇ, **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Nesil Yayınları, 2013, S.21.

¹³⁷ Hamza ÖZKAN, **Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları**, (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi SBE, 2012) s.4.

¹³⁸ Arif ERSOY ve DİĞERLERİ, **Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme Sistemi)**, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1997, s.78-82.

3.1.2. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri

Adından anlaşılacağı üzere katılım (İslami, faizsiz) bankacılığı modeli, her ne kadar dini temellere dayanarak orta çıkmış olsa dahi sosyal ve ekonomik birçok faktör de etki etmiştir.

3.1.2.1. Dini Nedenler

Birçok dinde faizsiz bankacılığı doğuran sebeplerin en başında, faizin ekonomik ve sosyal dengeyi bozduğu gerekçesiyle, “faiz” in yasak olarak kabul görmesi yatmaktadır. İslam dini bunların en başında geldiği için faizsiz bankacılık, İslami bankacılık modeli olarak anılmaktadır.¹³⁹

İslam, sermayenin üretim ve kârdan sabit bir pay alarak bütün risk ve sorumluluğu emeğe yükleyen faizli finansman yöntemlerine karşıdır. Bununla birlikte İslam, servetin üretim ve yatırım dışında atıl bırakılmasını istememiş ancak faizin de ekonominin çarklarını döndüren önemli bir araç olmasından kaçınmıştır. Sermayenin herhangi bir riske veya zarara maruz kalmadan tek başına kazanç aracı olması önlenmeye çalışılmış ve sermayenin payını emek ile sermaye arasında makul bir denge kurmaya çalışan finansman yöntemleri geliştirilmiştir.¹⁴⁰

3.1.2.1.1. Faiz Yasağı

Bir yere yatırılan veya borç olarak verilen paradan sağlanan emeksiz kazançta riba denir. Arapça bir kelime olan “riba” fazlalık ve nema, artma, çoğalma anlamı taşır ve Türkçe karşılığı faizdir. Faiz; dar anlamda satın alma gücünü kiralamanın fiyatı iken genel ifade ile bir miktar paranın borç verilmesi durumunda alacaklarının parasından mahrum kaldığı sürenin bedelidir. Faiz yasağı İslam ile başlamış olmayıp, Yahudilik ve Hristiyanlıkta da uzun yıllardır var olan bir geçmişe sahiptir.

¹³⁹ Didar USTAOĞLU, *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi*, (Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2014) s.13.

¹⁴⁰ Önder DOĞAN, “İslami Sermaye Piyasası Araçları: Dünya’daki Büyüklüğü, Türkiye’de Uygulanabilirliği ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler” (*Yayınlanmamış SPK Uzmanlığı Etüdü*, 2011), s.16.
<http://spk.gov.tr/yayin.aspx?type=yay02&submenuheader=-1> (30.01.2016)

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta "Para veya faizli olarak verilen herhangi bir şeyle kardeşine borç vermeyeceksin." "Yabancılar için faizle borç verebilirsin. Lakin kardeşine faizle borç veremezsin."¹⁴¹ diyerek açık bir şekilde faizi kendi aralarında yasaklamış, ancak kendilerinden olmayanlardan faiz alınmasında bir sakınca görmemiştir.¹⁴²

Hristiyanlıkta faiz yasağı Yahudilerdeki gibi açıkça yasaklanmamıştır. İncil'de, Tevrat'ta olduğu kadar faizle ilgili açık hükümler bulunmamakla birlikte, faizin kınandığına dair bazı ayet ve cümlelere rastlanmaktadır. Lukas İncil'inin 6'ncı kısmında "...hiçbir şey beklemeden ödünç verin" buyrularak faizsiz krediler teşvik edilmekte faizli krediler ise yasaklanmaktadır.¹⁴³ Ancak bu düşüncenin alt yapısı oluşturulmadığından etkisi uzun süreli olmamış, reform hareketine kadar faiz yasağı devam etmiş ve coğrafi keşiflerde ekonomik ve ticari gelişim ile bu düşünce önemini yitirmiştir.

İslamiyet'te faiz; İslamiyet'ten öncesi Arap hayat hemen hemen faiz esası üzerine kurulmuştur. Faizle borç para alıp verilen sistem borçlunun sırtındaki yükünü arttırırken, zenginin de zenginliğini arttırmaktadır. Faizin haram kılınmasının temelinde Kuran-ı Kerim'de bu işlemin haksızlık sayılması yer almaktadır. Kuran-ı Kerim'de faizle ilgili olarak Rûm, Nisâi, Âl-i İmran ve Bakara sureleri olmak üzere dört ayrı ayette geçmektedir.

*"İnsanların mallarında artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz; ama Allah'ın hoşnuthüğünü isteyerek her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır."*¹⁴⁴

"Yahudiler yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklamış olduğu halde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere

¹⁴¹ Tevrat, Tensiyiye, 23/19,20

¹⁴² Abdil KARAKUŞ, **İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi**, (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, 2006), s.15. http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00583/abdil_karakus_tez.pdf (30.01.2016)

¹⁴³ Alper KARABACAK, **Katılım Bankacılığı Ürün ve Hizmetleri Kapsamında Türkiye'deki Sukuk Uygulamaları**, (Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, 2015), s.30.

¹⁴⁴ Kuran-ı Kerim, Rûm Suresi, Ayet 39. <http://mushaf.diyaret.gov.tr/> (31.01.2016)

yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık”¹⁴⁵

“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”¹⁴⁶

“Faiz yiyenler ancak şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi kalkarlar. Bu, onların: “Alış veriş de faiz gibidir.” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alış verişi helal, faizi haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah’a kalmıştır (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliktir. Orada ebedi kalacaklarıdır.”¹⁴⁷

Yalnızca ayetler değil Hz. Peygamber’in (as) hadis-i şeriflerinde de faizin zararının sadece alıp verene değil tüm topluma dokunacağı belirtilmiştir. Anlaşılacağı üzere İslam ülkeleri ve yabancı ülkelere faiz hoş görülmediğinden tasarruf sahipleri ellerindeki paraları ile altın, döviz, gayrimenkul gibi yatırımlara yönelmiş ya da atıl olarak tutmuştur. Atıl olarak tutulan bu tasarrufları finansal sisteme dahil etmek için İslami bankacılık modeli geliştirilmiştir.

3.1.2.2. Ekonomik Nedenler

Katılım bankacılığının ortaya çıkışını hızlandıran temel nedenlerin başında 1970 yıllarında İslam ülkelerinde OPEC’in petrol fiyatlarını artırması sonucu elde edilen petrol gelirleri yer alır. Petrol ihraç eden İslam ülkeleri zenginleşmiş ve bu petrodolar olarak nitelendirilen tasarruflar batı ülkelerine kanalize olmuştur. Aynı zamanda İslam ülkelerinde petrol zengini olan ve petrol zengini olmayan (doğal kaynak ve emek zengin) şeklinde ikili yapılar oluşmuştur. Bu ülkeler sermaye yetersizliğinden dolayı üretim faktörlerini etkin kullanamamıştır. Sermayeye sahip olan ve yetersiz sermayesi olan İslam ülkelerinin aralarında yapacakları anlaşmanın her iki ülke açısından olumlu

¹⁴⁵ Kuran-ı Kerim, Nisa Suresi, Ayet 160-161. <http://mushaf.diyaret.gov.tr/> (31.01.2016)

¹⁴⁶ Kuran-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, Ayet 130. <http://mushaf.diyaret.gov.tr/> (31.01.2016)

¹⁴⁷ Kuran-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 275. <http://mushaf.diyaret.gov.tr/> (31.01.2016)

sonuçlar elde edileceği öngörülmektedir. Bu görüş, katılım bankacılığının kurulması nedenleri arasındadır.

Diğer bir ekonomik neden ise; gelişimini sağlamak isteyen İslam lkeleri uzun vadeli kredilere ihtiyaç duyarken geleneksel bankacılıkta verilen kredilerin ağrlıklı olarak kısa vadeli olmasıdır. Faizli sistemde bankalar kredi kullandırdığı firma ile ortaklık yapısı olmadığından öncelikli olarak verdiği kredinin geri dönmesini ile ilgilenmektedir. Oysa katılım bankacılığında durum ortaklık yapısına dayanmaktadır ve firmalar uzun vadede denetimi yapılarak fonlanabilmektedir.¹⁴⁸

Ayrıca klasik bankalar nakit kredi verdikleri için, kullandırılan kredilerin reel ekonomiye etkisi sınırlıdır. Bu kredilerin bir kısım reel ekonomiye giderken bir kısım ise üretken olmayan ekonomiye gidebilir. Katılım bankacılığında kullanılan *müşareke*, *mudarebe*, *murabaha*, *finansal kiralama* vb yöntemlerle fonların toplandığı gibi reel ekonomiye kanalize edilmesi söz konusudur.¹⁴⁹

Bu sebepler doğrultusunda İslam Kalkınma Bankası kurulmuş ve ardından faizsizlik esasına göre çalışan finansal kurumlar oluşmaya başlamıştır.

3.1.2.3. Sosyal Nedenler

Toplumu oluşturan bireylerin sosyal yapıları, sahip oldukları imkânlar, yaşam standartları farklı olduğu için farklı ekonomik sınıflar ortaya çıkmıştır. Eğer toplumda birlik beraberlik, huzur sağlanırsa, toplum iyi ilişkiler kurabilirse ve sınıflar arası gelir farkı azaltılabilirse; sermaye kaynağı reel ekonomi çerçevesinde daha rahat değerlendirilebilmektedir. Böylece alışma alanları yaratıp üretim faktörlerini harekete geçirmektedir. Faizsiz bankacılık sistemi böyle bir ekonomik sistemde daha işler duruma gelmektedir. Toplumda ortadan kalkan adaletsizlik faiz gelirinin yarattığı adaletsizliğe ihtiyaç bırakmamaktadır. Emek ortaya koyarak gelir elde etmenin lehine sonuçlandığı bu sosyal yapı faizsiz bankacılığa bir neden gösterilmektedir.

¹⁴⁸ Ahmet TUHAN, **Katılım Bankacılığı ve Türkiye Uygulamaları**, (Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali niversitesi, 2014), s.30-31

¹⁴⁹ TUNÇ, **a.g.e.**, s.129.

3.1.3. Katılım Bankacılığının Amaçları

Katılım bankacılığının genel amacı, İslam'ın kabul ettiği ekonomik prensipler doğrultusunda ekonomiyi geliştirmektir. Özellikle dini sebeplerle, klasik bankacılığa aktarılmayan, atıl olarak tutulan fonları reel ekonomiye dâhil edilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla faizsiz bankacılık kurulmuştur.¹⁵⁰

Faizsiz sistemin prensipleri doğrultusunda ekonomiye katkı sağlamak bankacılığın temel amacıdır. Özellikle faize duyarlı olup klasik bankalardan uzak duran kesimin tasarruflarını ekonomiye katılmasını sağlanması ve bu fonların atıl kalmasını engellenmesi istenmiştir. Aynı zamanda bu sistem için gerekli alt yapıyı sağlamayı da amaçlamaktadır. Faizsiz bir sistemde riski pay ederek İslami kurallara uygun bir piyasa oluşturulmak istenmektedir.

1980' de İslam ülkeleri merkez bankaları başkanları toplantıda İslami bankacılığın amaçlarını şöyle belirtmişlerdir;¹⁵¹

- İslam ekonomisi ilkelerini hayata geçirmek,
- Dengeli finans sistemi oluşturmak,
- Bankacılık hizmetlerini İslami bankacılık modelinde uygulamak,
- Faizli sistem sürerken kâr fırsatlarından yararlanmak,
- Tasarruflarını yatırıma çevirerek geniş anlamda istihdam sağlamak ve sosyo-ekonomik sonuçlara ulaşmaktır.

Her ne kadar amaçlar kalem kalem belirtilse ve katılım bankacılığı ile İslami bankacılığın amaçları aynı gibi görünse de katılım bankacılığında bu ilkelerin tamamını hayata geçirme amacı bulunmamaktadır. Zaten bu amacın mevcut finansal sistemde tamamı ile gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

Sonuç olarak katılım bankacılığının temel amacı; dini inançlarından dolayı klasik bankacılık sisteminden kaçan tasarrufların döviz, kıymetli maden, gayrimenkul

¹⁵⁰ <http://www.mevzuatdergisi.com/2010/07a/01.htm>

¹⁵¹ KARABACAK, a.g.e., s.40.

gibi araçlarla ekonomiye dâhil edilmesidir. Böylece hem İslami prensiplere uygun mali piyasalar oluşacak hem de sosyo-ekonomik denge sağlanmış olacaktır. Aynı zamanda İslami model ile finansal piyasalara alternatif kaynaklar sunulmuş olacaktır.

Dini nedenlerle yastık altı tutulan fonları reel ekonomiye kazandırılması yani İslam dininin kabul ettiği ilkeleler doğrultusunda, riskin paylaşıldığı, ticaret türlerinin egemen olduğu, bir ekonomik sistem geliştirebilmektir. Aynı zamanda faizi benimsemeyen kesim için gerekli ortamın sağlanması amaçlanır.

3.1.4. Dünyada İslami Bankacılık Modeli

1940 yılından sonra bağımsızlık sağlayan İslam ülkeleri, ekonomide de bağımsızlıklarını kazanmaları ile faizin ekonomi üzerindeki olumsuz etkisini kaldırmak için dini esaslara uygun bankacılık sistemi geliştirmeyi düşünmüşlerdir. 1940 yıllarında ilk araştırmalar başlamış ve İslami bankacılığın öncülüğünü, 1955 yılında Muhammed Uzair faizsiz bankacılık üzerine önemli araştırmaları ile başlatmıştır.¹⁵²

Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde faizsiz ekonomi ve finans 1950’li yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. 1960 yılında ilk faizsiz banka Mısır’da ve ilk yatırım kuruluşu Malezya’da kurulmuştur. Uzun yıllar süren ve halen sürmekte olan faizsiz bankacılık sistemi tartışmaları sonucu 1970’lerin ortalarında İslami modele uygun bankacılık için çalışmalara başlanmış ve IDB (İslam Kalkınma Bankası) kurulmuştur. Bununla birlikte BAE, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan, Sudan’da faizsiz bankalar açılmaya başlamıştır. 1980’li yıllarda Malezya ve Bahreyn de artan banka sayısı ile birlikte Türkiye ve İran faizsiz bankacılık yapan ülkeler listesinde yer almıştır. Yani bu dönemde Malezya ve Bangladeş faizsiz bankacılıkla ilişkili yasal düzenlemeler yapmıştır.

1990’lı yıllara geldiğimizde ise İslami bankacılık modeline ilgi uluslararası alanda son derece artmış ve Bahreyn gibi ülkelerin de yasal düzenlemeler yapmaya başlaması ile birlikte standardizasyon sağlama gereği hissedilmiştir. Bu amaçla İslami

¹⁵² Cihangir AKIN, **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1986, s.113.

Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı (AAOIF) kurulmuştur. Yine bu dönemde ilk sukuk ihraç edilmiş ve Dow Jones faizsiz endeksi sistemde işlem görmeye başlamıştır. Faizsiz bankacılık sektörünün uluslararası alanda tam anlamıyla yer edinmesi, faaliyetlerinin kabul edilmesi, gelişiminin hızlanması 2000’li yılları bulmuştur.¹⁵³

3.1.5. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi

Türkiye’de katılım bankacılığının temeli 1975 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB)’ na dayanmaktadır. Temel amacı, halk girişimlerini ve yurt dışında çalışan işçilerin gelirlerini toplayarak ekonomide etkin şekilde değerlendirmek, özellikle kalkınma amaçlı ulusal sanayi yatırımlarına yönlendirilmektir. Böylece, sanayi sektörüne ortaklık şeklinde fon sağlayan bankacılık sistemi oluşturulmuştur. Sistemin faizli ya da faizsiz işlemesine dair karar yetkisi yönetime verilmiştir. DESİYAB 1975-1977 yılları arasında faizsiz olarak çalışmış sonrasında yönetim kurulunun kararı ile faizli sisteme geçilmiştir.

Türkiye 1975 yılına İslam Kalkınma Bankası’nın kurucu üyesi iken 1984’te paydadaki sermayesini arttırarak en büyük ortaklarından birisi olmuştur. Aynı zamanda yönetim kurulunda sürekli üye bulundurma hakkını kazanmıştır. Kısaca Türkiye, İslam ülkeleri arasında ekonomik iş birliğinin sağlanmasında önemli yere sahip olan İslam Kalkınma Bankası’nda etkin şekilde yer almıştır.

Türkiye’ nin 1980 sonrası liberal ekonomiye geçiş ile katılım bankacılığının gelişimi de hızlanmıştır. Liberal sistemle dışa açık bir ekonomi haline gelen Türkiye’de sermaye girişleri ve tasarrufları değerlendirme araçları artmıştır. Aynı zamanda finansal hizmet veren kurumların sayısının arttırılması amaçlanmış ve 19.11.1983’te Bakanlar Kurulu kararı ile “Özel Finans Kurumları’nın” kurulmasına izin verilmiştir. Türkiye’de İslami bankacılık modeli olan Özel Finans Kurumlarının şimdiki adı “katılım bankacılığı”dır.

153“ Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015–2025”, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, İstanbul, Yayın No:5, 2015, <http://www.tkbb.org.tr/documents/TKBB-Strateji-Belgesi.pdf>, (15.02.2016) s.11,12

Özel Finans Kurumları mevzuatının yürürlüğe girmesi sonucunda, 1984'te Faisal Finans Kurumu A.Ş. ve Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş., 1988'de Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991'de Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995'te İhlas Finans Kurumu A.Ş., 1996'da Asya Finans Kurumu A.Ş., 2015 yılında Ziraat Katılım Bankası A.Ş. ve son olarak Vakıf Katılım A.Ş. kurulmuştur. Ancak 2000 ve 2001'de yaşanan krizler sonucun İhlas Finans için tasfiye kararı verilmiştir. Faisal Finans Kurumu ise 2001'de el değiştirerek Family Finans'a dönüşmüştür. 2005 yılında ise Family Finans ve Anadolu Finans birleşerek Türkiye Finans Katılım bankasını oluşturmuştur.¹⁵⁴ BDDK' nın 29 Mayıs 2015 tarihinde aldığı 6318 sayılı karar ile Asya Katılım Bankası A.Ş.'nin. "temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimini" TMSF' ye devredilmiştir. 22 Temmuz 2016 tarihli BDDK kararı ile de faaliyet izni tamamen kaldırılmıştır.

Türkiye'deki katılım bankacılığı tam anlamıyla İslami bankacılık olarak nitelendirilememektedir. Çünkü Türkiye bankacılığı hukuki ve ekonomik anlayışı, İslam anlayışından farklı olan bir sistem içinde faaliyet gösterir. Katılım bankaları bu sisteme ve hukuki yapıya aykırı düşmemek koşulu ile İslama uygun bankacılığı uygulamaya çalışmaktadır. Yani faiz yerine "kar/zarara katılma" ilkesi esas alınır. Literatürde bu bankacılık uygulaması "faizsiz bankacılık" olarak isimlendirilir.¹⁵⁵

3.1.6. Katılım Bankacılığının Prensipleri

Faizsiz bankacılık finansman prensiplerini aşağıdaki başlıklar altında özetlemek mümkündür.

Faizsiz İşlem: Bankacılıkta mutlak bir risk vardır. Katılım bankacılığına göre, toplanan fonlar ticari bir alan, verimli bir teşebbüs için kullanılır. Teşebbüs başarılı performans göstermesi durumunda kâr elde ederken, başarısız bir performans

¹⁵⁴ Ersan ÖZGÜR, **Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği**, (Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, 2007), <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-akademik-calismalar-doktora-tezleri> (14.02.2016) s.52

¹⁵⁵ Abitter ÖZULUCAN, Ali DERAN, "Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2009, C.6, S.11,85-108, http://www.mku.edu.tr/files/25_dosya_1337930036.pdf (15.02.2016) s.86.

sonucunda ise zarara uğrar. Ancak faizin performans ile ilişkisi yoktur. Faiz önceden belirlenmiş bir tutardır ve bir taraf zarar etse dahi diğer taraf başta taahhüt edileni almaya devam eder. Ancak, İslam dini, risk alan üreticinin zarar etmesi durumunda borç verenin borçluyu daha çok mağdur edecek şekilde kazanmaya devam etmesine izin vermez. Kısaca gelir adaletsizliği ve toplum huzursuzluğu oluşturacak şekilde tek yönlü kazanıma müsaade etmemektedir. Böylece fonların sosyal verimliliği en yüksek olan teşebbüslere kanalize edilme amacı doğmaktadır.

Risk Paylaşımı: Sosyal adalet gereği, borçlu ve borç veren kâr ya da zararı dengeli şekilde paylaşmalıdır. İslam, nimetleri ve külfetleri topluma dengeli biçimde yaymayı ilke edindiği için riski de paylaşmak esastır.¹⁵⁶ Faizsiz işlemde bahsedilirken değinildiği gibi hem borç veren (yatırımcı durumundadır) hem de borçlanan taraf ticaret/üretim sonucunda oluşacak her türlü riske ortaktır. Sistem, finansal riski, sermayeyi ödünç veren tarafta görse de burada amaç, servetin ekonomik tabana yayılırken dengeli olmasıdır.

Sermayenin getirisi olan kar/zarar unsurunun oranı, yani hangi yüzdeler ile bölüşüleceği önceden belirlenmiştir, ancak tutar belirsizliği vardır.

Belirsizlik Yasağı: “Gharar” ekonomik faaliyetlerin ‘belirsizlik-aşırı risk’ nedeni ile birbirlerini mağdur etmesini yasaklamıştır. Yasaklanan belirsizlikten kasıt, ticaretten doğan risk değil, ticaretin faaliyet konusunun belirsizliğidir. Yani tarafların ne alıp sattığının ya da ne ürettiğinin bilinmemesinden kaynaklı işlem elde edilecek sonucun şansa bırakılmış olmasıdır. İslam’da kabul edilemeyen bu durum “Jahala” ifadesiyle, yani satıcının ne sattığı alıcının ise ne aldığı bilinmeme cehaletiyle ifade edilir. Ayrıca yapılan faaliyetler kumara yani şansa bağlı olmamalıdır. Çünkü İslam’ın faizi yasaklamasının temeli emeksiz kazancı (maisir) engellemektir. Şansa dayalı faaliyetler ise aynı durumu işaret etmektedir.

¹⁵⁶TUNÇ, a.g.e., s.123.

Sözleşme Şeffaflığı: İslam dininde sözleşmenin şeffaf olması gerektiği ilkesini vardır. İhtiyaç duyulan tüm bilgilere sözleşmede yer vermek gerekmektedir. Böylece tarafların bilgi eksikliği ya da yanlış bilgi ile hareket etmesinden kaynaklanacak risklerin engellenmesi amaçlanır.

Faaliyet Şeffaflığı: Açıklık ilkesi gereği olarak, katılım bankaları faaliyetlerinin her durumunu en doğru ve anlaşılır hali ile ortaklarına, kamu otoritelerine ve fon sahiplerine sunar. Bankanın faaliyet durumu, kâr/zarar paylaşma şekli, bilanço, gelir durumu vb. istenilen her bilgiye ulaşılabilir olmalıdır.

Spekülatif Amaçlı İşlem Yasağı: Spekülatif (ihtikar) amaçlı kazançlar da emekle kazanç elde etme yolu değildir. Bu tür kazançların ülke ekonomisi için bir katkısı olmadığı gibi servetin adaletsiz dağılımına da sebebiyet vermektedir. İslam tarafından spekülatif amaçlı işlemlerin yasaklanmasının nedeni, servet akışının tek yönlü olmasını engellemektir.

Faaliyet Kısıtı: İslami bankacılıkta alkol, uyuşturucu, kumar, şans oyunları, domuz ürünleri, kadın ticareti, pornografi gibi İslam ahlakına ve ilkelerine aykırı, toplum tarafından etik olmayan olaylara sebebiyet verecek faaliyetlerin üretimi, ticareti veya finansmanı kabul edilemez.¹⁵⁷

Mala Hâkim Olunması Gereği: İslam dinine göre bir malın alınıp satılabilmesi için o malın üzerinde bir kimsenin sahipliği gerekmektedir, sahip olunmayan bir şeyin satışına müsaade yoktur. Kısaca ‘açığa satış’ işlemi İslam’da yasaklanmıştır. Ancak sipariş usulü ile mal satışı bu duruma dâhil değildir.

Fiyatların Belirlenmesi: Bilindiği üzere normal işleyen piyasalarda fiyatlar arz ve talebe göre kendiliğinden oluşur. İslamiyet’in fiyat oluşumundaki amacı, malların en uygun fiyatlar ile tüketiciye sunulması, piyasada oluşan fiyata saygı duyulması ve aşırı

¹⁵⁷ TUNÇ, a.g.e., s.122-125.

fiyat artışlarına karşı tedbir alınması şeklindedir. Etik olmayan, aldatma, karaborsacılık veya manipülatif hareketler olmadan fiyatlar piyasada kendiliğinden oluşmalıdır.¹⁵⁸

3.1.7. Katılım Bankacılığının Faaliyetleri

Her türlü finansal işlem ve uygulamalarının İslami prensiplere uygun yürütülmesi katılım bankacılığı faaliyetini oluşturur. İslam dinine göre faizin yasak olmasıyla faizsiz bankacılık küresel modern finans piyasalarında alternatif bir alan olarak hızla gelişmiş ve faaliyet alanı genişlemiştir.

3.1.8. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankacılığında iki farklı hesaba fon toplanabilmektedir. Bunlar özel cari hesap ve katılma hesabı şeklindedir.

3.1.8.1. Özel Cari Hesaplar

“Hesap sahibi ile banka arasında kısmen borç kısmen emanet hükmü doğuran ve hesap sahibine herhangi bir gelir, faiz, zarar ihtimali doğurmayan hesaplardır.”¹⁵⁹ Diğer bir tanım ise, 1.11.2005’te ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun Tanımlar ve Kısaltmalar başlıklı 3. maddesinde Özel Cari Hesaplar şöyledir. “Özel Cari Hesaplar: katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplar” şeklindedir.

İstenildiği an kısmen veya tamamen çekilebilen bu paralar bankaya ödünç bırakılmış sayılır ve bankanın kullanmasına izin verilir. Bankanın hesap sahiplerinin talebi üzerine her an ödeme yapması gerekebileceğinden, cari hesaplar kısa süreler için tutulur ve banka ödünç almış kabul edilse de tamamını kullanamamaktadır.

¹⁵⁸ DOĞAN, a.g.e., s.15.

¹⁵⁹ Türkiye Katılım Bankalar Birliği, Faizsiz Finans Sözlüğü, <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-finans-sozlugu#1186> (16.02.2016)

Katılım bankaları nezdinde TL ve YP cinsinden vadesiz olarak açılan bu hesaplar üzerinden çek ve senet tahsilâtı, para transferleri (EFT, havale) yurt dışı ticari işlemleri, fatura, kredi, kredi kartı ödemeleri gibi birçok bankacılık işlemi yapılabilmektedir.

3.1.8.2. Katılma Hesapları

Katılım bankalarında açılabilen, mudi ile banka arasında emek-sermaye ortaklığı kurulan ve getirisi önceden belirlenemeyen hesaplardır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda katılma hesabı: “Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullanılmasından doğacak kâr ya da zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar” olarak ifade edilir.

Katılma hesaplarının önemli bir özelliği, hesap sahipleri ile banka arasında borç-alacak ilişkisi değil, kar ve zarara ortak olma ilişkisi kurmasıdır. Bu özelliği ile katılma hesapları mevduattan ayrılır. Kar ve zarara katılma hesapları faiz oranı ya da başta belirlenmiş herhangi bir sabit tutarın ödeneceğini garanti etmediği gibi anaparanın ödeneceğini de garanti etmez. Böyle bir durumda müşteriye ödenecek tutar birim hesap değeri üzerinden hesaplanır. Birim hesap değeri, katılma hesabı sahibine bankaya yatırmış olduğu parası için hak iddia edebileceği değeri ifade eder.¹⁶⁰

Tıpkı özel cari hesaplarda olduğu gibi katılma hesaplarında da yatırılan para emanettir. Banka parayı ödünç alırken meşru yollar ile işleteceğini ve başta belirlemiş olduğu orandan kar/zararını hesap sahibi ile paylaşacağını belirtmektedir. Bankanın zarar etmesi durumunda hesap sahibi de zarara ortak olacaktır. Katılma hesapları, İslami bankacılığın temelini oluşturmakta olup, en önemli fon toplama kaynağıdır.

Katılma hesapları havuz sistemi ile çalışmaktadır. Bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse; “*TL havuzlarda müşteriler tarafından yatırılan, yasal blokaajlar dahil 1 milyar TL vardır ve bu havuzdan 800 milyon TL girişimcilere kullandırılmış*

¹⁶⁰ Abitter ÖZULUCAN, S.Fevzi ÖZDEMİR, **Katılım Bankacılığı**, İstanbul: Türkmen Kitapevi, Yayın No:343, s.29.

yani havuzun doluluk oranı %80'dir. 200 milyonu ise atıldır. Bu havuzdan kullandırılmış olan fonlardan toplam 200 adet işlem yapılmış ve 150 adedinden 300 milyon TL kâr edilmiş olsun. 50 adet işlemde de 50 milyon TL zarar edilmiş olsun. Toplam net kâr: $300-50=250$ TL'dir. Havuzdaki 1 milyar TL fon ile toplam bakiye 1 milyar 250 milyon TL olmuştur. Net kâr, bütün hesaplara hisseleri oranında dağıtılır. Henüz yatırıma dönüşmeyen 200 milyon ile yasal olarak bloke edilen tutarda bu kârdan pay alacaktır.”¹⁶¹

3.1.9. Nakdi Fon Kullandırma Yöntemleri

Bu bölümde nakdi fon kullandırma yöntemlerinden murabaha, mudarebe, müşareke, icare, mal karşılığı vesaikin finansmanı, selem, istisna detaylı olarak incelenecektir.

3.1.9.1. Murabaha (Kurumsal Finansman Desteği)

Murabaha, kavram olarak "artma, çoğalma" anlamına gelen "r-b-h" kökünden oluşur ve "kârlı satış" anlamına gelmektedir. İslam dininde meşru görülen satış türüdür.

Katılım bankaları fon talep eden işletmelerle imzalayacağı sözleşme kapsamında söz konusu işletmenin ihtiyaç duyduğu her türlü emtia, gayrimenkul veya hizmet bedellerinin katılım bankasınca işletme adına satıcıya ödenmesi ve bunun karşılığında işletmenin borçlandırılması işlemidir. Bir nevi işletme sermayesi ihtiyacının karşılanmasıdır.¹⁶² Katılım bankacılığı modelinde en yaygın kullanılan fon kullandırma şeklidir. Bu yöntemde banka, müşterisinin almayı istediği malı satın alıp belirlenen oranla vade farkını ekleyerek müşterisine satar. Müşteri malın peşin fiyatı ve bankaya ödeyeceği kâr payı konusunda bilgi sahibidir. Murabaha bir spot satış sözleşmesidir ve fiyata maliyet ile kar marjının toplamı ile ulaşılır.¹⁶³

¹⁶¹ TUNÇ, a.g.e., s.198.

¹⁶² ÖZULUCAN ve ÖZDEMİR, a.g.e. s.37.

¹⁶³ Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İslami Finans, 2013, http://www.tkbb.org.tr/Documents/OnemliBasliklar/Islami_Finans.pdf (16.02.2016) s.5.

Katılım bankacılığında üretim desteği olarak anılan, en yaygın finansman türü olan murabaha, hem bireylerin hem de ticari işletmelerin (kobilere) kredi taleplerini karşılamada uygun yapıya sahiptir. Murabaha yönteminin en önemli özelliklerinden biri de kısa vadeli üretim desteği sağlamasıdır. Katılım bankasıncı peşin alınıp, vadeli satılan bu mal bedelinin tahsili bir defada veya taksitler halinde olabilmektedir. Ekonomik belirsizlikler uzun vadeli fon kullanımını olumsuz etkilemekte ve kullandırılan fonun geri dönüşünü risk edebilmektedir.

Murabaha yöntemi ile fon kullandırmada banka ticari faaliyet yapar gibi görünse de işlem yapısı itibariyle farklıdır. Bu farklılıklardan kısaca bahsedecek olursak,¹⁶⁴

Mal alım satımı yapan ticari işletmeler gibi ürünü stoklama, değerlendirilinde satma, toplu alım yapma ve bu alımdan iskonto elde etme ya da ürünü işleyerek katma değer sağlama durumu söz konusu değildir. Neticede bankacılık sektörü hizmet sektörü esasına dayanmaktadır ve talep edildiğinde üretilip, alınıp satılabilmektedir.

Ticari işletmeler satacağı malı alırken fiyat konusunda kendi kararları ile alım yapar ve satış fiyatını büyük ölçüde piyasa koşullarına bırakır. Ancak katılım bankacılığı işlemlerinde malın alış fiyatı hatta malın satın alınacağı kimse fon talep eden müşterinin tercihindedir. Malın fon talep eden müşteriye satış fiyatı piyasanın oluşturduğu fiyat göz ardı edilmeksizin krediyi kullandıran banka tarafından belirlenir.

Fon kullandırma yöntemi kurumsal finansman desteği olduğu için kâr marjı sınırlıdır. Kâr düzeyi ne çok düşük ne çok yüksek bir seviyede belirlenemez. Kâr marjı belirlenirken geleneksel bankaların faiz oranları dikkate alınır. Katılım bankalarının kâr payları rekabet edebilirlik açısından klasik bankaların faiz oranlarına yakın olması istenir. Mevduat faiz oranına göre yüksek tutulan kâr payı oranı, katılım bankalarında fazla fon oluşmasına sebep olurken düşük tutulan kar payı oranı ise, fonu azaltacaktır. Her iki durumda bilanço aktif pasif dengesini bozarak olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

¹⁶⁴ KARABACAK, a.g.e., s.45.

Bazı kaynaklar finansman desteğini kurumsal finansman desteği ve bireysel finansman desteği olarak ikiye ayırmakta, bunların kullandırım şekline göre klasik ya da modern yöntem olarak detaylandırılmaktadır. Biz burada klasik yöntemle murabaha, çağdaş yöntemle murabaha ve bireysel finansman desteği olmak üzere olmak üzere üç alt kalemde bahsedeceğiz.

1.1. Klasik Murabaha: Satıcının kendi tasarrufu için aldığı bir malın üzerine kâr ekleyerek satmasıyla oluşan işlemdir. Alıcı mal bedelini ister peşin isterse taksitli ödeyebilir. Burada murabaha işlemi alıcı ve satıcı olmak üzere iki taraftan oluşmaktadır. Bu tür murabahanın caiz olup olmadığı tartışma konusudur.

1.2. Çağdaş Murabaha: Müşterinin katılım bankasına bir mal talebi ile başvurması ve bankanın talep üzerine o malı belirli fiyat üzerinden peşin satın alıp, belirli bir kâr ekleyerek müşterisine satmasıdır. Burada murabaha işlemi, alıcı(banka), satıcı ve müşteri olmak üzere üç taraftan oluşmaktadır. Bu finansman aracı ile faizsiz bankacılık sürecinin başladığı düşünülse de bazı din adamlarınca hoş görülmemektedir. Katılım bankacılığı ürünlerinin dini temeller ile uyumundan ziyade Basel Uzlaşısı çerçevesinde işleyiş ele alınacağından bu konuda yaşanan tartışmalar detaylandırılmamıştır.

1.3. Bireysel Finansman Desteği: Katılım bankacılığında bireylerin ticari amaçlı olmayan talepleri üzerine fon sağladığı finansman şeklidir. Kurumsal finansman desteğinden tek farkı fonun gerçek kişiye kullandırılmasıdır. Konut, taşıt ya da ihtiyaç finansmanı şeklindedir. Bireysel finansman desteği de bir tür murabahadır, müşterinin talep ettiği ürün satıcıdan peşin alınıp kâr payı eklenmiş haliyle müşteriye vadeli olarak satılır.

Konut, arsa, iş yeri ya da taşıt finansman desteğinde kredi derecesi yeterli olan müşterilerin ödeme gücüne göre taksitlendirilmiş şekilde satılabilecek olan mal müşterinin de isteği üzerine peşin alınır ve belirlenen taksitlerle ödenmek üzere satılır. Katılım bankacılığı modelinde mortgage sistemine uygun şekilde gayrimenkul finansman desteği de oluşturulmuştur. Ancak bunlar dışında kalan ihtiyaçlar için

müşteri finansman desteği talep ederse, katılım bankacılığı prensiplerine uygun olan eşya/mal satımını belgelendiren faturanın ibrazı şartı vardır.¹⁶⁵

3.1.9.2. Mudarebe (Emek- Sermaye Ortaklığı)

Sermayesi olan banka ile emek sahibi işletmenin ortaklığını ifade eden fon kullandırma yöntemidir. Mudarebe yöntemiyle fon kullandırmanın temeli katılma hesaplarının işleyişine dayanmaktadır. Ortakların kârdan hangi oranda pay alacakları sözleşme akdinde baştan bahsedilmiştir. Bu yöntemde zarar sadece sermayeyi ortaya koyan bankaya aittir. İşletmecinin zararı ise ortaya koyduğu emeği yitirmesidir. Zarar söz konusu olduğunda işletmecinin kasıt, kusur ve sözleşme şartlarına aykırılığının olup olmadığı incelenir, bunlardan birinin variyeti durumunda işletme zararın tazmini ile yükümlüdür.¹⁶⁶

Risk alabilen ve ekonomik güvencesi iyi olan birey, işletme ya da toplumların girişimci ruha sahip olduğu gözlenirken refah düzeyi düşük, yatırım konusunda bilgisi ve yatırım isteği yetersiz olan kesimin ise garanti kazançlara yönelerek riskten kaçındıkları gözlenmiştir.

Mudarebe yöntemi ile fon kullandırma şekline detaylı baktığımızda hem tasarruf sahiplerinin atıl halde bekleyen tasarruflarının kullanılmasını sağlayacağını hem de verimli alanlara kanalize yönlendireceğini kısaca her anlamda, topluma ve ekonomiye fayda sağlayacak bir yöntem olduğunu görüyoruz.

3.1.9.3. Müşareke (Kar- Zarar Ortaklığı)

Kar- zarar ortaklığı anlamını taşıyan bu yöntemde iki ya da daha fazla tarafın bir iş yapmak için belirli miktarlarda sermayeyi ortaya koyarak kâr ve zararı paylaşmalarıdır.¹⁶⁷ Mudarebe yöntemi ile finansmanda taraflardan biri emek diğeri sermaye ortaya koyarken müşareke de taraflar hem emek hem de sermayelerini ortaya

¹⁶⁵ ÖZULUCAN ve ÖZDEMİR, a.g.e., s.37-39.

¹⁶⁶ TKBB, Faizsiz Finans Sözlüğü, <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-finans-sozlugu#1192>, (16.02.2016)

¹⁶⁷ Servet BAYINDIR, “Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Usûl Dergisi*, 2005, S.3, <http://www.usuldergisi.com/img/USL2005106-SBayindir.pdf> (17.02.2016) s.140

koyarlar. Müşarekenin işleyişinde banka projenin tamamı için fon sağlamaz. Projenin belli bir kısmını finanse ederken kalanını müşterinin kendi imkânları ile sağlamasını bekler.

Burada iş sürecine katılmayan ortaklar kârdan başta belirlenen oranda pay alırlar. Kâr oranlarını belirlemede sermaye oranına bakılmadan tarafların istediği oranda, karşılıklı rızaları alınarak, kârdan pay alması mümkündür. Yani daha fazla sermaye koyanın daha az kâr alması mümkündür. Bunun sebebi taraflardan birinin ortaya koyduğu emek, diğer tarafa göre daha çok verimli olabilmesindendir. Katılım bankaları daha fazla sermaye koymasına rağmen, şirketin yürütülmesinde emeğin daha yoğun olduğu düşüncesi ile kârdan daha az pay alırlar.¹⁶⁸

Müşareke yöntemi, devamlı ve azalan olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Devamlı müşareke modelinde banka söz konusu olan girişime anlaşma süresi belirlemeden emek-sermaye katılımıyla sürekli olarak ortak olur. Azalan müşareke yönteminde ise müşteri girişiminde bulunduğu projenin belli bir süre sonunda tamamına sahip olmayı istemesi durumunda uygulanan yöntemdir. Azalan müşarakede müşteri banka paylarını belirli dönemlerle satın alarak mülkiyetin tamamına sahip olur.

3.1.9.4. İcare (Finansal Kiralama - Leasing)

Bir işletmenin faaliyeti için gerekli olan gayrimenkul, makine veya eşyanın işletmenin talebi üzerine, katılım bankaları tarafından peşin satın alınarak müşteriye kiralanmasıdır.¹⁶⁹ Leasing adıyla da bilinen bu işlem 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu kapsamında uzun vadeli fon kullandırma yöntemi olarak gerçekleştirilir. Katılım bankalarının finansal kiralama işlemi yapabilmesi için ayrı bir şirket kurmaları gerekmemektedir.

¹⁶⁸ İslami Finans, a.g.e., s.4.

¹⁶⁹ Mehmet YEŞİLYAPRAK, **Katılım Bankalarının Kredi Derecelendirilmesi ve Etkin Sübjektif Kriterlerin Anket Yönetimi ile Ölçümü**, İstanbul: Beta Yayıncılık, Yayın No:2694, 2012, s.33

İcare, normal kiralama veya mülkiyetin devri ile sonuçlanan kiralama olmak üzere iki şekilde sonuçlanabilir. Normal şekilde kiralama işleminde kira sözleşmesi sonunda mal/ekipman banka sahipliğinde kalmaktadır. Ancak tarafların anlaşması kaydıyla kiracı, kira süresi sonunda bankaya belirli bir bedel ödeyerek malın mülkiyetini sahiplenebilmektedir. Yaygın olan kullanım mülkiyetin devri ile sonuçlanan kiralama yöntemidir.

3.1.9.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Dış ticaret ve kambiyo mevzuatı kapsamında mal karşılığı olarak vesaikin katılım bankacıları tarafından peşin olarak alınması ve vadeli olarak yüksek bir fiyattan satılması işlemidir. Yurt dışı kurumsal finansman desteği olarak bilinen bu işlemde gerçek bir mal ticareti istenir.

Bu finansman yöntemi iki şekilde yapılmaktadır. İlki, malın peşin olarak alınıp yurt içindeki firmaya vadeli satılması şeklinde olan ithalatın finansmanıdır. Diğer ise, malın yurt içindeki firmadan peşin alınıp ihraç edilmesi şeklinde olan ihracatın finansmanıdır. Dış ticaretin güvenli yapılabilmesi ve ekonominin küreselleşmesi için önemli bir fon kullandırma yöntemidir. Türkiye’de bu şekilde bir uygulama henüz yoktur; ancak ülkemizde müşterinin dış ticaretinden doğan vesaikin teminat gösterilerek fon kullandırma işlemi söz konusudur.¹⁷⁰

3.1.9.6. Selem (Mal Bedeli Peşin Mal Satımı Vadeli)

Selem, ileriye dönük satın alma olarak da bilinir. Bankanın peşin para ödeyerek gelecekte üretilecek olan malı satın alması işlemidir. Banka malın mülkiyetine sahip olduktan sonra satabilir. Burada malın üretilmemiş olması önem arz etmez. Hatta banka henüz üretilmeden sattığı için alıcı ise gelecekteki ihtiyacını şimdiden karşıladığı için her iki tarafta faize girmemiş sayılır. İran’da üretim finansmanın da kullanılan en yaygın yöntemlerdendir.¹⁷¹

¹⁷⁰ İslami Finans, a.g.e., s.5.

¹⁷¹ YEŞİLYAPRAK, a.g.e., s.32.

3.1.9.7. İstisna (Siparişe Dayalı Satın Alma)

Sipariş akdidir. İşleyiş bakımından seleme benzetmekle birlikte farkı; malın teslim tarihi kesin olmamakla birlikte bedelinin peşin ödenme durumu söz konusu değildir.

Bu sözleşmede üretilecek mal başta belirtilir ve üretici müşterisini baştan kazanmış olur. Bedeli taksitlendirilmiş şekilde de tahsil edilebilir. ¹⁷²

3.1.10. Gayri Nakdi Fon Kullandırma Yöntemleri

Ticari ve sınaî faaliyetler için müteşebbislerin ihtiyaç duydukları fonun, genellikle bankanın müşteri için kefil olması şeklinde kullandırılma şeklidir. Nakit olmayan kredilerdir. Belirli bir komisyon karşılığında banka teminat mektubunu, kefaleti, çek karnesi gibi nakdi olmayan krediyi sağlar. Katılım bankalarının kullandıkları gayri nakdi kredileri şu şekilde sıralayabiliriz;

1.Teminat Mektupları: Bir malın teslimi, bir hizmetin sunulması veya bir borcun ödenmesi amacıyla muhataba verdikleri garanti belgesidir. Lehtar söz konusu ödeme, mal teslimini yerine getirmemesi durumunda mektupta belirtilen tutara kadar bankaca karşılanacağını taahhüt eder. Mektubun düzenlenmesi esnasında bankadan herhangi bir nakit çıkışı olmasa dahi lehtarın yüklemine yerine getirmemesi durumunda bankanın nakit ödemesi söz konusudur. Nakdi ödeme yapan banka bu tutarı komisyonu ile birlikte lehtardan geri alma süreci başlatır.

Teminat mektupları geleneksel bankacılıkta aynı şekilde işlem görmekte olup şekillerine, vadelerine, limitlerine göre birçok alt kalemde incelenebilmektedir.

2.Akreditifler: İhracatçının yabancı ülkelerde bulunan satıcıdan alacağı malın bedeline belirlenen oranda veya tamamen kefil olmasıdır. Burada banka hem mal alımı sırasında ithalatçıya destek olurken hem de mal satımında güvensizlik yaşayan

¹⁷² YEŞİLYAPRAK, a.g.e., s.33.

ihracatçıya mal bedelinin ödeneceğini garanti etmiş olur. Böylece küreselleşen ekonomik sistem daha çok işler hale gelmektedir.

3.Kabul/Aval Kredileri: Bir borca kefil olma anlamı taşımaktadır. Poliçe ya da emre yazılı bononun ödenmemesi durumunda senet bedelini alacaklıya ödeyeceğini garanti eden kredidir.

3.1.11. Diğer Katılım Bankacılığı Faaliyetleri

İslami finansman yöntemine göre katılım bankalarının sukuk ihracı, karz-ı hasen, tavarruz, tekaful gibi diğer faaliyetlerinin en yaygın olanları ele alınacaktır.

3.1.11.1. Sukuk (Kira Sertifikası)

“Ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek kira sertifikaları yoluyla satımıdır. İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) Sukuk’u, “dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalar” olarak ifade etmişlerdir.”¹⁷³ Faizsiz tahvil olarak da anılan bu sertifikalardan alanlar söz konusu varlığa ellerindeki sertifikalar oranında ortak olurlar. Dolayısıyla söz konusu varlığın geliri de onlara ait olur. Birçok sukuk türü olmakla birlikte uygulamada en fazla icare sukukuyla karşılaşılmaktadır. İcare sukuku şöyle işler:¹⁷⁴

- Varlık kiralama şirketi, sukuk ihraç eder.
- Yatırımcılar bedelini öder ve sukuk alırlar.
- İhraç eden kuruluş varlıklarını varlık kiralama şirketine satar.
- Satış bedelini varlık kiralama şirketinden alır.

¹⁷³ Mahmut YARDIMCIOĞLU, Yücel AYRIÇAY, Sedat COŞKUN, “İslami Finans Çerçevesinde Menkul Kıymetleştirilmiş Varlık; Sukuk Dünya Ve Türkiye Piyasası İncelemesi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İBF Dergisi**, 2014, C.4, S.1, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ksuiibf/article/view/5000105547> (17.02.2016), s.159.

¹⁷⁴ Faizsiz Finans Sözlüğü, Türkiye Katılım Bankalar Birliği, <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-finans-sozlugu#1206> (17.02.2016)

- Dönemsel olarak kira alır.
- Varlıkların satış bedelini alır.
- Aldığı tutarı sukuk sahiplerine dağıtır.
- Aldığı kirayı sukuk sahiplerine varlıktaki ortaklıklarına göre dağıtır.
- Varlık kiralama şirketi, satın aldığı varlıkları, başlangıçta anlaşılan vadede kaynak kuruluşa geri satar.
- Varlık kiralama şirketi, ihraç eden kuruluştan aldığı varlıkları yine ihraç eden kuruluşa kiralar.

Her ne kadar faizsiz tahvil olarak adlandırılrsa da nakit akışının yanında mülkiyet hakkı da sunan Sukuk klasik tahvillerden ayrılır. Tahvil ve sukukta risk ihraççıya aittir ve uygulama esası bakımından aynıdırlar. Ancak esasında tahvil bir borçlanma esaslı sertifika iken kira sertifikaları ise varlığa dayalı sertifikalardır. Sukuk ve tahvilin farkını bir tablo ile göstermek gerekirse;

Tabla 10: Sukuk ve Tahvil Ayrımı

	TAHVİL	SUKUK
FİYATLAMA	Kredi derecelendirme notu ve talebe bağlı	Konveksiyonel bonolar göstergesine bağlı
FAİZ ÖDEMESİ	Düzenli kupon ödemesi	Kupon ödemesi gibi düzenli kira ödemesi
YATIRIMCI PROFİLİ	Konveksiyonel yatırımcı	Ağırlıklı İslami finansa eğilimli yatırımcı
HEDGİNG	CDS/interest rate swapları	Doğrudan hedging edilmesi için enstrüman bulunmamakta
VADE	Kısa, orta ve uzun vadeli dir.	3-5 yıl gibi orta vadeli olup, zamanla bu vadeler uzayabilmekte

Kaynak: YARDIMCIOĞLU ve Diğerleri, a.g.e., s.160.

3.1.11.2. Karz-ı Hasen

Karz-ı hasen insani yardım amacı güderek verilen ve sadece ödünç verilen miktarda geri alınan kredidir. Katılım bankları bu tür krediyi işlemini katılma hesaplarından değil, ya cari hesaplardan ya da banka özsermayesinden kullanırmaktadır. Bir nevi ödünç verme işlemi olan karz-ı hasen işleminde banka borcuna karşılık teminat alır.

Karz-ı haseni katılım bankalarından kullanmanın iki yolu bulunmaktadır. Birincisi, evlenme, hastalık, eğitim-öğrenim ve doğal afet ve olağanüstü hallerde kullanılan sosyal amaçlı kredilerdir. İkincisi ise; küçük sanayicilerin projelerini ve üretimini desteklemek için verilen ödünç paradır. Banka bu krediyi kâr amacı gütmeksizin kullanırmakta, müşteri ödünç aldığı parayı taksitler halinde ödemektedir. Borçlunun meşru sebeple borcunu ödeyememesi durumunda bu borç bankanın zekât fonu ile karşılanmaktadır. Bakara Suresi-280 ayet “Eğer borçlu ödemekte güçlük

*çekiyorsa sıkıntısı geçinceye kadar bekleyin. Bununla beraber alacağınızı tamamen sadaka olarak bağışlamanız hakkınızda daha hayırlı olur” bu uygulamanın esasını oluşturmaktadır.*¹⁷⁵

3.1.11.3.Tavarruz (Uluslararası Murabaha)

Katılım bankalarının faizli sistemle işleyen uluslararası para piyasasından (interbank) gecelik borç verme ve alma imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle katılım bankaları gecelik plasmanını karz-ı hasen şeklinde gerçekleştirmektedir. Yani ödünç verdiği tutar kadar geri ödemeyi taahhüt eder. Katılım bankalarının buna ihtiyaç duymasının nedeni; fon fazlası olan katılım bankalarının atıl fon tutması, getiri kaybı yaşaması gibi istenmeyen durumlara sevk ederken fon ihtiyacı olan katılım bankalarını ise likidite sıkışıklığından kurtarmaktır.¹⁷⁶

3.1.11.4.Tekafül

Yardımlaşma, dayanışma, bağış ve ortaklık esaslarına göre işleyen; ödenen primlerin sahipliği sigorta şirketine değil katılımcılara aktarılan, İslami sigortacılık sistemine tekafül denmektedir. Tekafül primleriyle katılımcılara sigorta tazminatı ödenir. Diğer taraftan toplanan bu fonlar faizsiz yatırım alanlarında değerlendirilerek katılımcılar adına kâr sağlanır.¹⁷⁷

3.2. Katılım Bankacılığı Modelinin Geleneksel Bankacılıktan Farkı

Katılım bankacılığı, hem finansal araçları hem de faaliyet şekliyle geleneksel bankacılıktan ayrılmaktadır. Sınıflamak gerekirse mevduat, çalışma esasları ve ekonomiye etkileri bakımından farklılıklarına değinilecektir.

3.2.1. Mevduat Bakımından Farklılıklar

Katılım bankalarında vedia toplanırken cari ya da katılma hesabı açılır. Cari hesaba yatırılan fonlar da “faizsiz borç” hükmünde iken katılma hesapları ise emek-

¹⁷⁵ DOĞAN, a.g.e., s.22.

¹⁷⁶ DOĞAN, a.g.e., s.26.

¹⁷⁷ Faizsiz Finans Sözlüğü, TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/arastirma-ve-yayinlar-finans-sozlugu#1164> (17.02.2016)

sermaye ortaklığı hükmündedir. Kâr ve zarara ortaklıklar. Geleneksel bankacılıkta ise, hesaplar vadeli/ihbarlı-vadesiz şeklinde açılır. Vadesiz hesaplar herhangi bir borç/alacak bakiyesi oluşturmaz. Mudi vadesiz hesabına yatırdığı tutarı aynı miktarda çekebilmektedir. Vadeli hesaplarda ise, tutara göre belirlenmiş oranda vade sonunda faiz getirisi elde edilmektedir.

Katılım bankacılığının geleneksel bankacılıktan ayrıldığı temel nokta bankaya yatırılan fonun gelecekte ne oranda getiri sağlayacağını taahhüt edememesidir. Temel ayırım bu olmakla birlikte detaylı farklılıklar tabloda yer almaktadır.

Tablo 11: Mevduat Bakımından Katılım Bankacılığı ve Ticari Bankacılık Ayrımı

Klasik Bankacılık	Katılım Bankacılığı
Vadeli hesap açıldığında bankaya borç verilmiş olur.	Katılma hesabı açılırken bankaya borç değil sermaye verilmiş olur.
Mevduat bankanın mülkiyetine geçmiş olur. İstedığı gibi kullanabilir.	Banka bu fonu istediği gibi kullanamaz.
Mevduatı istediği enstrüman ile değerlendirebilme imkânı vardır.	Meşru ve faizsiz alanlarda değerlendirmek zorundadır.
Mevduat sahiplerine kar/zarar dağıtımı yapması ve bunun için belli dönemler hesap yapması gerekmez.	Banka kâr zarar dağıtılması ve bunun için sürekli hesap yapması gerekir.
Vadeli hesap açılırken vade sonunda alınacak fazlalık kesin ve belirlidir.	Katılma hesaplarında vade sonunda fazlalık alınacağı kesin değildir. Zarar ihtimali vardır.
Alınacak fazlalık bankanın kâr ya da zararından bağımsızdır.	Alınacak fazlalık bankanın dönem içindeki kârına bağlıdır.

Kaynak: ÖZULUCAN ve DERAN, a.g.e., s.94-95.

3.2.2. Çalışma Esasları Bakımından Farklılıklar

Bilindiği üzere katılım bankacılığı İslam temellerine dayandırılmış, faizden artırılmış çalışma esasları dikkate alırken klasik bankacılık gerek fon toplama gerekse fon dağıtma işleminde faizi esas almıştır.

Tablo 12: Çalışma Esaslarınca Katılım Bankacılığı ve Ticari Bankacılık Ayrımı

Klasik Bankacılık	Katılım Bankacılığı
Para ticari bir ürün gibi alınıp satılabilir, ticareti yapılır	Para ticareti yoktur. Vadeli satış, kiralama ya da kâr/zarar ortaklığı yapar
Mevduat toplayıp kredi kullandırma çalışma esaslarının başında gelir.	Mevduat kabulü ve kredi kullandırımı söz konusu olamaz. Harici bankacılık işlemlerini yapabilir.
Fon kullandırırda teminatı dikkate alır	Projenin kârlılığı esas alınır.
Makbul olan kısa vadeli finansmandır	Uzun vadeli fon kullandırır.
Finansal enstrüman kullanımında esneklik.	İslami sınırlamalardan dolayı enstrüman kullanımında da kısıtlıdır.
İktisadi sitem olarak, kapitalist sistemi dikkate alır.	İktisadi sitem olarak, İslami modeli dikkate alır.

Kaynak: ÖZULUCAN ve DERAN, a.g.e., s.95-96.

3.2.3. Ekonomiye Etkileri Bakımından Farklılıklar

Geleneksel bankacılık ile katılım bankacılığının ekonomiye etkilerini detaylı bir şekilde tablo üzerinden inceleyecek olursak;¹⁷⁸

Tablo 13: Ekonomiye Etkileri Bakımından Katılım / Ticari Bankacılık Ayrımı

Klasik Bankacılık	Katılım Bankacılığı
Toplanan fonun nerede kullanıldığı banka için önemsizdir.	Topladıkları fonu üretime/ticarete kullanırlırlar.
Kullandırılan krediler reel ya da finansal yatırım amaçlı olabileceği gibi, tüketim amaçlı da olabilmektedir.	Kullandırılan fon doğrudan reel ekonomiye kanalize edilmektedir. Böylece yatırımlar artar, istihdam kapasitesi yükselir, ekonomi canlanır.
Krediler teminata göre verildiğinden işlemlerin ne kadarının kayıt dışı olduğu bilinemez.	Kullandırılan her kredinin nerede kullanılacağı kayda geçtiğinden kayıt dışı ekonomiyi önler.

Kaynak: ÖZULUCAN ve DERAN, a.g.e., s.94-98

¹⁷⁸ ÖZULUCAN, a.g.e., s.94-98.

* Aynı dönem için katılım bankalarının kârlarının sektöre oranla daha düşük bir büyüme gerçekleştirmesinin temel sebebi katılım bankalarının fon kullandırma harici işlemler yapmamaları ve ilgili dönemde azalan kâr oranlarıdır.

3.3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

Küreselleşen dünya ile birlikte katılım bankacılığı ülkeler arası hızla yayılmakta ve gelişmektedir. Türkiye’de katılım bankacılığı 1985 yılından itibaren faaliyet gösteren ve git gide sayısı artan finansal kuruluşlardır. Bu başlık altına Türkiye’de faaliyet gösteren Albaraka Türk Katılım Bankası, Asya Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası’nın Türkiye’deki tarihine ve finansal rasyolarına değinilecektir.

3.3.1. Albaraka Türk Katılım Bankası

Albaraka Türk, 1984 yılında kurulma çalışmalarına başlamış ve 1985 yılında 5.000.000 TL sermaye ile kurularak Türkiye’de ilk faaliyete geçen katılım bankası olmuştur. Ortadoğu’nun ileri gelen gruplarından Albaraka Bankacılık Grubu (ABG), İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve Türk ekonomisinde yarım yüzyıldan fazla faaliyet gösteren yerli bir sanayi grubunun öncülüğünde kurulan Albaraka Türk’ün ortaklık yapısının içinde yabancı ortakların payı %66,13 yerli ortakların payı %10,83 halka açık kısım ise %23,04’dir. Albaraka Türk faaliyetlerini 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na tâbi olarak sürdürmektedir.

31.12.2014 tarihli bilançosuna göre, aktif büyüklüğü 23.046.000.000 TL olan Albaraka Türk’ün 16.643.000.000 TL toplanan fonları, 16.184.000.000 TL kullanılan fonları*, 1.791.000.000 TL özkaynak ve 253.000.000 TL net kâr gerçekleşmiştir. Bir önceki döneme göre tüm kalemlerde bir artış olmakla birlikte net kâr %4,6 oranında artmıştır. Sermaye yeterlilik oranı 2013 yılında %14,9 iken 2014 yılında %14,02 olarak gerçekleşmiştir.¹⁷⁹

Ana ortaklığına sahip “Albaraka Banking Group” Körfez, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyalarında finansal ürün ve hizmeti sunmaktadır. Günümüzde Albaraka Türk, Singapur’dan İngiltere’ye, Güney Afrika’dan Fas’a, Avustralya’dan Kazakistan’a

¹⁷⁹ Albaraka Türk, 2014 *Faaliyet Raporu*, 2015, <http://www.albaraka.com.tr/pdf/Albaraka-2014-faaliyet-raporu.pdf> (17.02.2016), s.16.

kadar 80 ülkede 1000'e yakın banka ile kurduğu geniş muhabirlik ağı sayesinde dış ticaret (ithalat, ihracat ve kambiyo) faaliyetleri göstermektedir.

3.3.2. Asya Katılım Bankası

Asya Finans Kurumu A.Ş. 24.10.1996 tarihinde, 2.000.000 TL yerli sermayeden oluşan 254 ortak ile kurulmuştur. 20.12.2005 yılında unvanını “Asya Katılım Bankası A.Ş.” olarak değiştirerek “Bank Asya” ismiyle kullanmaya başlamıştır.

Asya Katılım Bankası A.Ş.’nin 31.12.2014 tarihli bilanço rakamlarına göre aktif büyüklüğü 13.680.000.000 TL, toplanan fonları 8.887.000.000 TL, kullanılan nakdi krediler 9.407.000.000 TL, özkaynağı 1.705.000.000 TL, net kârı ise - 813.000.000 TL 2013 verilerine göre net kâr %549,17 düşüşle zararı göstermektedir. Sermaye yeterlilik rasyosu 2013 yılında %14,27 iken, 2014 yılında 18,29 şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁸⁰

BDDK’ nın 29.05.2015 tarihli, 6318 sayılı kararı ile; 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında Asya Katılım Bankası A.Ş. ile ilgili olarak yapılan denetlemeler sonucunda bankanın mali bünyesi, ortaklık ve yönetim yapısı ile faaliyetlerinde yaşanan sorunların, katılım fonu sahiplerinin hakları ve mali sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz ettiğinin ortaya çıktığı belirtilmiştir. 29371 sayılı Resmi Gazete’de “Bankanın temerrüt hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetiminin, zararın mevcut ortakların sermayesinden indirilmesi kaydıyla, kısmen veya tamamen devri, satışı veya birleştirilmesi amacıyla Kanunun 71 inci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi hükmü gereğince Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmesine karar verilmiştir.”¹⁸¹İfadesiyle kamuya duyurulmuştur.

¹⁸⁰ Bank Asya, 2014 Faaliyet Raporu, 2015, <http://www.bankasya.com.tr/yatirimci-iliskileri-faaliyet-raporlari-2014.aspx> (18.02.2016), s.8.

¹⁸¹ BDDK Kararları, Resmi Gazete’de Yayımlanan Kurul Kararları, S.6318, 2015, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Duyurular/BDDK_Kurul_Kararlari/141996318.pdf (18.02.2016)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 22.07.2016 tarihli Kararı gereğince; 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 107. Maddesince Asya Katılım Bankası A.Ş.'nin faaliyet izninin kaldırılmasına karar verilmiştir.¹⁸²

3.3.3. Kuveyt Türk Katılım Bankası

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., T.C. Merkez Bankası'nın izniyle 31.03.1989 yılında 'Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. unvanı ile Özel Finans Kurumu statüsünde kurulmuştur. 1999'a kadar Bakanlar Kurulu kararı, TCMB ve T.C. Hazine Müsteşarlığının tebliğleri ile faaliyet göstermiştir. 1999 son ayında Kuveyt Türk 4389 sayılı Bankacılık Kanuna tabi olmuştur. Unvanı 2006 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.olarak değiştirilmiştir.

Kuveyt Türk'ün en büyük ortağı olan Kuveyt Finans Kurumu, Türkiye'deki faaliyetlerinin yanı sıra dünyada faizsiz finans kurumları üzerine çeşitli iştirakleri bulunmaktadır. 31 Mart 1989'daki kuruluş sermayesi 15 milyon TL'dir Kuveyt Türk'ün %62'si Kuveyt Finans Kurumu'na (Kuwait Finance House) , %9'u Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kurumu'na, %9'u İslam Kalkınma Bankası'na, %18'u Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, %2'i de diğer ortaklara aittir.

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin 31.12.2014 tarihli bilanço rakamlarına göre aktif büyüklüğü 34.008.000.000 TL, özkaynağı 3.023.000.000 TL, net kârı ise 370.000.000 TL gerçekleşmiş ve 2013 verilerine göre net kâr %23,3 artmıştır. Sermaye yeterlilik rasyosu 15.09 gerçekleşmiştir. Sermaye yeterlilik rasyosu 2013 yılında %14,24 iken, 2014 yılında %15.09 olarak gerçekleşmiştir ¹⁸³

3.3.4. Türkiye Finans Katılım Bankası

Boydak Grubu'na ait %100 yerli sermayeli ilk özel finans kurumu olan Anadolu Finans'ın, 1985-2001 yılları arasında 'Faisal Finans Kurumu' adıyla katılım

¹⁸² BDDK, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Duyurular/BDDK_Kurul_Kararlari/153626947.pdf (17.09.2016)

¹⁸³ Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., 2014 Faaliyet Raporu, 2015, http://www.kuveytturk.com.tr/Files/KT/pdf/finansal_bilgiler/faaliyet_raporlari/Faaliyet_Raporu_2014_12.pdf (18.02.2016), s.3.

bankacılığı hizmeti sunan Yıldız Holding'e ait, Family Finans ile birleşerek (250.000.000 TL sermaye ile) Türkiye Finans'ın oluşumuna BDDK 28.12.2005 tarih ve 1764 sayılı kararı ile onay verilmiştir. Kısa bir süre sonra BDDK'ın 30.12.2005 tarih ve 1747 sayılı kararı ile Türkiye Finans "Banka" unvanını almıştır.

Suudi Arabistan'ın en büyük bankası olan NCB (National Commercial Bank) 2008 yılında Türkiye Finans'ın %61 ortaklığı olmuştur.

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin 31.12.2014 tarihli bilanço rakamlarına göre aktif büyüklüğü 33.495.000.000 TL, toplanan fonları 19.113.000.000 TL, kullanılan nakdi krediler 24.292.000.000 TL, özkaynağı 3.154.000.000 TL, net kârı ise 335.000.000 TL, sermaye yeterlilik oranı ise 2013 yılında %12,81 iken 2014 yılında %12,47 olarak gerçekleşmiştir.¹⁸⁴

3.3.5. Ziraat Katılım Bankası

Ziraat Finans Grubu'nun bir üyesi olarak, tamamı T.C. Hazine müsteşarlığınca ödenmiş 675.000.000 TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 10.10.2014 tarih ve 6046 sayılı izniyle kurulmuştur. 12.05.2015 tarih, 6302 sayılı kararıyla faaliyet izni alınmış ve ilk kamu katılım bankası olarak 29.05.2015 tarihinde Eminönü şubesi ile faaliyetine başlamıştır.¹⁸⁵

Ziraat Katılım Bankası faaliyetinin henüz faaliyetinin bir yılını doldurmaması nedeni ile yıllık faaliyet raporu yayınlanmamıştır. 31.12.2015 Konsolide olmayan denetim raporlarına göre, aktif büyüklüğü 2.177.435.000 TL, net kârı 11.982.000 TL olarak gerçekleşmiştir.¹⁸⁶ Sermaye yeterlilik rasyosu Haziran 2015'te %349¹⁸⁷, ise Eylül 2015'te %105,7 olarak gerçekleşmiştir.

¹⁸⁴ Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., 2014 Faaliyet Raporu, 2015, <http://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/faaliyetraporlari/2014/tr/index.html>, (19.02.2016), s.10.

¹⁸⁵ Ziraat Katılım, 2015 3. Çeyrek Ara Dönem Faaliyet Raporu, <http://www.ziraatkatilim.com.tr/yatirimci-iliskileri/Documents/ara-donem-faaliyet-raporu/2015/2015-III-AraDonemFaaliyetRaporu.pdf> (19.02.2016), s.5.

¹⁸⁷ 16 Şubat-31 Aralık Hesap Dönemine Ait Kamuya Açıklanacak Konsolide Olmayan Finansal Tablolar, Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar İle Bağımsız Denetim Raporu, <http://www.ziraatkatilim.com.tr/yatirimci->

3.3.6. Vakıf Katılım Bankası

Vakıf Katılım, tamamı T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Bayezid Han-ı Sani (II.Bayezid) Vakfı, Mahmut Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I.Mahmut) Vakfı, Mahmut Han-ı Sani Bin Abdülhamit Han-Evvel (II.Mahmut) Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı tarafından ödenmiş 805.000.000. TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 27.02.2015 tarih 6205 sayılı kuruluş izniyle 25.06.2015 tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuş, 17.02.2016 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan faaliyet izni almıştır.¹⁸⁸

2015 yılına ait toplam aktifi 862.030 bin TL, toplam özkaynakları 857.671 bin TL, dönem net kârı ise 52.680 bin TL olarak faaliyet raporunda bildirilmiştir. Ancak Türkiye katılım bankacılığı sektörünün faaliyete başlayan en genç üyesi olması nedeniyle gerekli finansal rasyoları açıklanmamıştır. Bu nedenle IV. bölümde yer alan rakamsal kıyaslar içinde Vakıf Katılım'dan bahsedilememiştir.

3.4. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sermaye Yapıları

İstanbul Ekonomi ve Finans Konferansı (ICEF 2014)'da “Yeni Finansal Düzen Arayışları” temasıyla düzenlenmiştir ve TMSF Başkanı Şakir Ercan Gül paneldeki konuşmasında Türkiye'nin birçok ülkeye göre küresel krizden daha az etkilendiğini belirttiği konuşmasında şu sözleri ile katılım bankacılığının ekonomik sistemi desteklediğini açıklamıştır. *“Bu anlamda faizsiz finans ve katılım bankacılığı mevcut sistemi tamamlayıcı bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu sistemde tüm sözleşmelerin reel varlıklara dayalı olması, krizlere zemin hazırlayan istismara açık uygulamaların önüne geçilmesi bakımından önemli bir avantajdır. Yeni finansal düzende, eşitlikçi ve sistemdeki tüm aktörlerin çıkarlarını gözeten yeni düzenleyici*

iliskileri/Documents/konsolide-olmayan/2015/KonsolideOlmayanDenetimRaporu31Aralik2015.pdf (19.02.2016), s.4-7.

¹⁸⁸ Vakıf Katılım, 2015 Faaliyet Raporu, <http://vakifkatilim.com.tr/pdf/faaliyet-raporu-2015.pdf> (20.05.2016), s.2.

yapılara ve enstrümanlara muhakkak ihtiyaç var. Bu mimarinin gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomideki ağırlıklarını daha iyi yansıtmaya gereği de aşikârdır.”¹⁸⁹

Faizsiz bankacılık ve günümüz uygulamalarına yönelik İstanbul İktisatçılar Derneği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği ve Sabahattin Zaim Üniversitesi işbirliğiyle düzenlenen “Faizsiz Bankacılık ve Günümüz Uygulamaları” konulu sempozyumda konuşan dönemin Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, “*Bankacılık, reel ekonomik faaliyetlerin kat kat üstünde bir hacme ulaştı. Eğer dünyada sadece katılım bankacılığı olsaydı, muhtemelen dünya bu kadar büyük bir tahribat ve krizle karşı karşıya kalmazdı. Katılım bankalarının çok önemli bir boyutu şudur: Spekülatif alanlara kaynak aktarmıyorlar. Nakit bir kredi de yok. Bir ortaklık söz konusu. Reel ekonomiye doğrudan doğruya ciddi bir destek söz konusudur. Bu yeterince takdir edilmiyor ve anlaşılmıyor. Yeni bir bankacılık finans sistemini inşa edecekse katılım bankacılığın temel çalışma prensibi esas alınmalıdır.”¹⁹⁰* ifadesiyle katılım bankacılığının gücünü vurgulamış ve %14 sermaye yeterliliği ile dünyaya örnek olunabileceğine değinmiştir.

13. Türkiye Katılım Bankalar Birliği (TKBB) Olağan Genel Kurulu’nda dönemin Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, katılım bankacılığı faaliyetlerinin tamamen mal alım-satımı ile işlemesinin toplanan fonların doğrudan reel ekonomiye aktarılması ile ekonominin canlandığı, faturalı mal alım satımını sağlayarak kayıt dışı ekonomiyi azaldığını ve vergi gelirlerinin arttığını anlatmıştır. Babacan, “*Katılım bankaları ticaretin sağlıklı gerçekleşmesi açısından firmalara avantaj sağlamaktadır.”¹⁹¹* ifadesiyle islami bankaların kar zarar ortaklığı esası ile fon sağlayan ve fon kullanan arasında sağlıklı risk paylaşımı dengesi kurduğunu ve ayrıca katılım bankacılığı faaliyetlerinin gerçek varlıklara dayandırılması ile krizlere karşı finansal sistemin direncini arttırdığını ve kırılgan yapıyı sınırladığını dile getirmektedir.

¹⁸⁹ **Yeni Akit Gazetesi**, “Faizsiz Bankacılık Finansal Krizin İlacı”, 09 Eylül 2014, <http://tkbb.org.tr/haber-detay/faizsiz-bankacilik-finansal-krizin-ilaci--yeniakitcomtr>

¹⁹⁰ “Dünyada Sadece ‘Faizsiz Bankacılık’ Olsa, Bu Kadar Tahribat Yaşanmazdı”, Türkiye Katılım Bankalar Birliği, Basın İle İlişkiler, 11.12.2011, <http://tkbb.org.tr/haber-detay/dunyada-sadece-faizsiz-bankacilik-olsa-bu-kadar-tahribat-yaşanmazdi-Default> (17.04.2016)

¹⁹¹ **Finans Global**, “Sukukta Dünyanın Gerisindeyiz”, 27 Mayıs 2014, <http://tkbb.org.tr/haber-detay/sukukta-dunyanin-gerisindeyiz--finansglobalcom> (18.04.2016)

IV. BÖLÜM

BASEL III'ÜN TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞINA ETKİSİ

Bu bölümde Basel gelişim süreci Basel öncesi dönem, Basel I, Basel II, Basel III ve sonrası olmak üzere dört dönemde incelenecektir. Dönemler itibariyle Türkiye'de katılım bankacılığının seyri grafikler üzerinden değerlendirilecektir.

4.1. Basel III' ün Temel Makro Ekonomik Göstergeler ve Bankacılık Sektörüne Etkileri

Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankası 5 tanedir. Ancak Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım faaliyet bakımından yeni olması nedeniyle 2010-2014 yılları için verilerine ulaşılabilen 4 bankanın (Türkiye Finans Katılım, Kuveyt Türk, ve Albaraka Türk vs Bankasya) rakamları kullanılarak grafikler oluşturulmuştur. Bu 4 katılım bankasının rasyoları ile oluşturan grafikler incelenerek Basel III öncesi ve sonrası değerlendirilecektir. Ancak grafikler yorumlanırken Asya Katılım Bankası A.Ş' nin mali, ortaklık ve yönetim yapısında oluşan bozulma ile BDDK 22.07.2016 tarihli kararınca faaliyet izninin kaldırılması bilgisinde olunacaktır.

Basel Uzlaşısının doğuşundan Basel III' e kadar yaşanan seyrinde bankacılık krizleri etkili olmuştur. Özellikle Basel III kriterleri son yaşanan küresel krizin ardından düzenlenmesiyle gerek dünya ekonomisini güçlendirme gerek ülkeler bazında sağlam finansal alt yapıyı bankacılık kanalı ile sağlamayı amaçlamaktadır. Bunun için bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirecek düzenlemeler olan sermayenin niceliğini ve niteliğini arttıran düzenlemeler, sermaye tamponları, likidite standartları oranı, kaldıraç oranı getirilmiştir.

Güçlü sermayeye sahip bankacılık aracılığıyla makro ekonomideki dengeler de sağlanmış olmaktadır. Bu nedenle bu bölümde öncelikle Türkiye'de Basel uygulaması öncesi ve Basel Uzlaşısı sürecinde makro ekonomik değişkenlere tablo 14'de dikkat çekecek olursak;

Tablo 14: Türkiye’de Basel Uygulama Öncesi ve Sonrası Bazı Makro Ekonomik Değişkenlerin Durumu

Yıl	Ortalama Büyüme Oranı(%)	Ortalama Enflasyon(%)	Ortalama Mevduat Faiz Oranı(1 yıllık Vade %)	Ortalama İşsizlik Oranı(%)
1980-1987(Basel Öncesi)	4.66	85.05	46.125	8.1
1988-2007 (Basel-I)	4.23	55.2	60.74	8.4
2008-2012 (Basel-II)	3.17	7.94	17.27	9.9
2013-2014(Basel-III ve Sonrası)	3.55	7.74	18.26	9.3

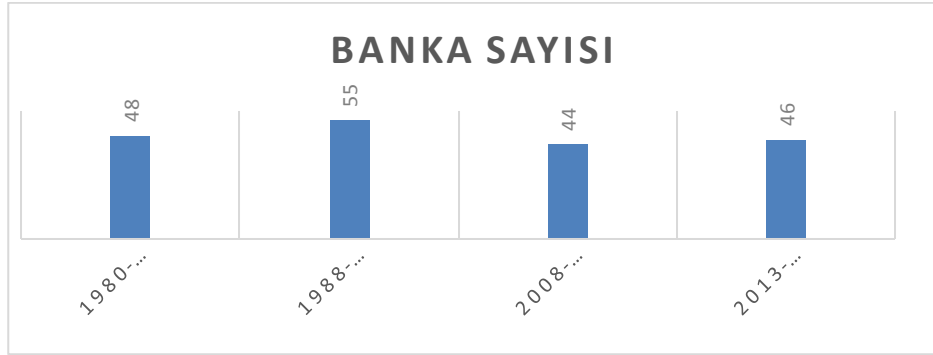
Kaynak: TÜİK, TCMB, WORLD BANK, TBB, DİE.

Söz konusu değişkenlere baktığımızda Türkiye’de Basel uygulamalarında 1980’den itibaren ortalama büyüme oranı az düşüşle aynı seviyede iken enflasyon oranı hızlı bir düşüşle tek haneli rakama ulaşmıştır. Ortalama mevduat faiz oranı Basel-I uygulamasında yükselme trendine girerken Basel -II ve Basel-III uygulamasında düşüş trendine girmiştir. İşsizlik oranı ise az yükselişle hemen hemen aynı seviyede kalmıştır.

Bilindiği üzere ekonomide krizler makroekonomik değişkenlere bağlı olarak meydana gelmektedir. Basel uygulaması ise, kriz dönemlerinde daha sağlam bir bankacılık modeli ile ekonomiyi güçlü tutmayı hedeflemektedir. Basel öncesi ve sonrası olarak değerlendirdiğimiz süreçler içerisinde birinci bölüm, bahsettiğimiz krizleri içeren volatiliteleri barındırır ancak verileri bir trend doğrusu üzerinde değerlendirdiğimizde, Türkiye makro ekonomik değişkenlerinde iyi yönde rakamlara ulaştığı görülmektedir.

Basel uygulamasının direkt bankacılık sektör rakamlarına etkisini grafik üzerinde inceleyecek olursak;

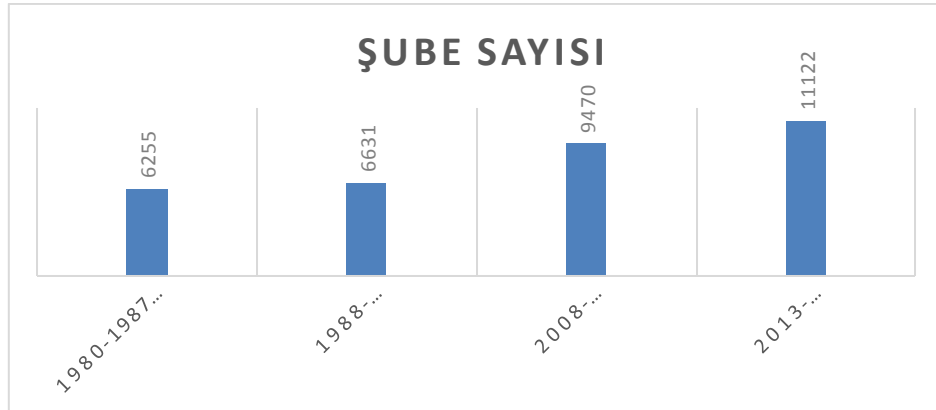
Grafik 6: Türkiye Basel Süreci ve Banka Sayısı

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tri>, (09.02.2016)

Türkiye’de Basel öncesi 1980-1987 yılları arasında ortalama banka sayısı 48 iken Basel-I sonrası 1988-2007 yılları arasında ortalama banka sayısı 55’e yükselmiştir. Ancak Basel-II sonrası 2008-2012 yıllar arasında 44 banka faaliyettedirken Basel-III sonrası 46 adet bankaya ulaşmıştır. Daha önce değindiğimiz gibi Türkiye 2001 yılında yaşadığı ağır bankacılık krizi neticesinde birçok banka batmasına rağmen tekrar toparlanma ve sektör genelinde bir büyümeyi görmekteyiz.

Grafik 7: Türkiye’de Basel III Öncesi ve Sonrası Şube Sayısı

Kaynak: TBB, <https://www.tbb.org.tr/tri>, (09.02.2016)

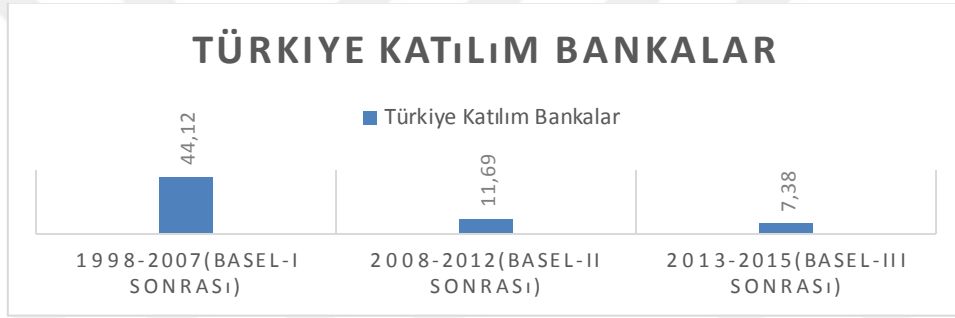
Türkiye’de Basel öncesi 1980-1987 yılları arasında ortalama şube sayısı 6255 iken Basel-I sonrası 1988-2007 yılları arasında ortalama şube sayısı 6631 yükselmiş, Basel-II sonrası 2008-2012 yıllar arasında 9470 banka şubeleri faaliyettedirken Basel-III sonrası 11122 adet şubeye ulaşmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere, Basel’in gelişimi ile

Türkiye’de banka şube sayılarındaki artış paralellik göstermektedir. Banka şube sayılarındaki artış ise faaliyet alanlarının genişlediğine, bankaların sektörde büyüme yönünde ilerlediğini işaret etmektedir. Ancak gerçek büyüme sadece şube sayısı ile ilişkilendirilemez.

4.2. Basel III’ ün Katılım Bankalarının Risk ve Performanslarına Etkisi

Basel uygulamasının direkt sektör ve rakamları üzerine etkisini öncelikle kar payı üzerinden inceleyecek olursak;

Grafik 8: Türkiye’de Basel III Öncesi ve Sonrası Katılım Bankalarının Ortalama Kar Payı Oranı

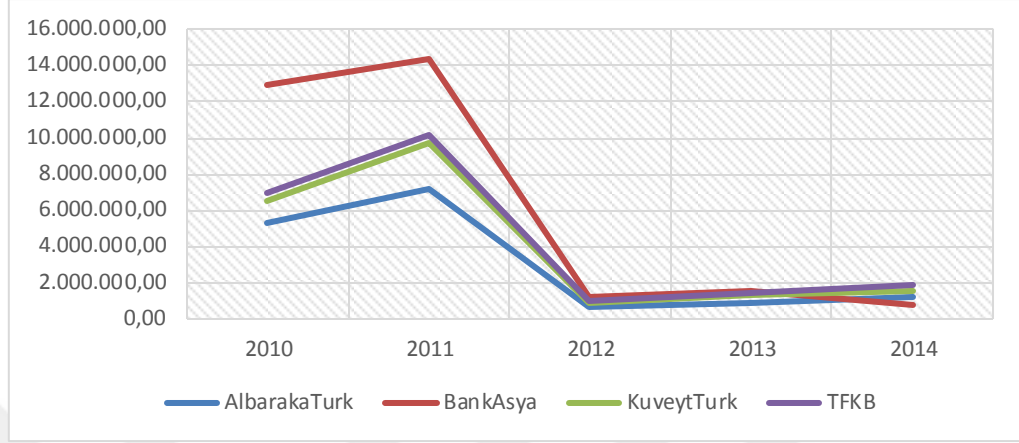
Kaynak:TKBB,<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (09.02.2016)

Türkiye’de Basel-I uygulama sonrası 1998-2007 yılları arasında ortalama kar payı oranı %44.12 iken Basel-II sonrası sert düşüşle %11.69 oranı ile gerçekleşmiştir. Basel-III uygulama sonrası daha az düşüşle %7.38 ortalama kar payı gerçekleşmiştir.

4.2.1. Basel III’ ün Katılım Bankalarının Risklerine Etkisi

Basel kriterleri gereği, risklere karşın tutulması gereken sermaye düzeyleri temel üç riski esas almaktadır. Banka yönetimleri gerek görmesi halinde bu risklerin artırılması mümkündür. Burada, 2010-2014 Türkiye katılım bankacılığında, sermaye yeterlilik hesaplamasında zorunlu olan, kredi, piyasa ve operasyonel riske karşı tutulması gereken sermaye düzeylerinin nasıl seyrettiği incelenecektir.

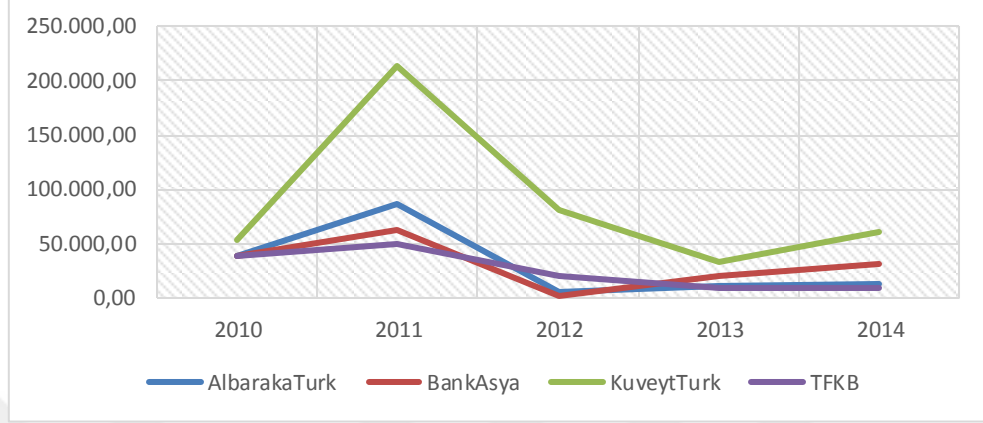
Grafik 9: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Kredi Riski İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğü

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (09.02.2016)

Grafikte anlaşıldığı üzere, Basel I' e göre daha kapsamlı olan Basel II Uzlaşısı ile birlikte Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının kredi riski için tutması gereken sermaye yükümlülüğü sert bir düşüş göstermiştir. Tutulması gereken sermaye oranı, riske oranla hesaplanmaktadır. Katılım bankacılığı, reel ekonomiyi finanse etmesi açısından kullandığı kredilerin geleneksel bankalara göre daha az riskli olduğu bilinmektedir. Özellikle, ne amaç için kullanılacağı belirsizlik gösteren, belli bir mal, eşya ya da hizmet satın alımı dışında kullanılmak istenen ihtiyaçları finanse etmemektedir. Kredi riskinin bu nedenle düşük olduğunu söyleyebileceğimiz gibi, Türkiye’de 2010-2014 yıllarında faaliyet gösteren katılım bankalarının 2011 itibariyle daha az riskli faaliyetleri finanse etmeye yöneldiği de söylenebilmektedir.

Grafik 10: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Piyasa Riski İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğü

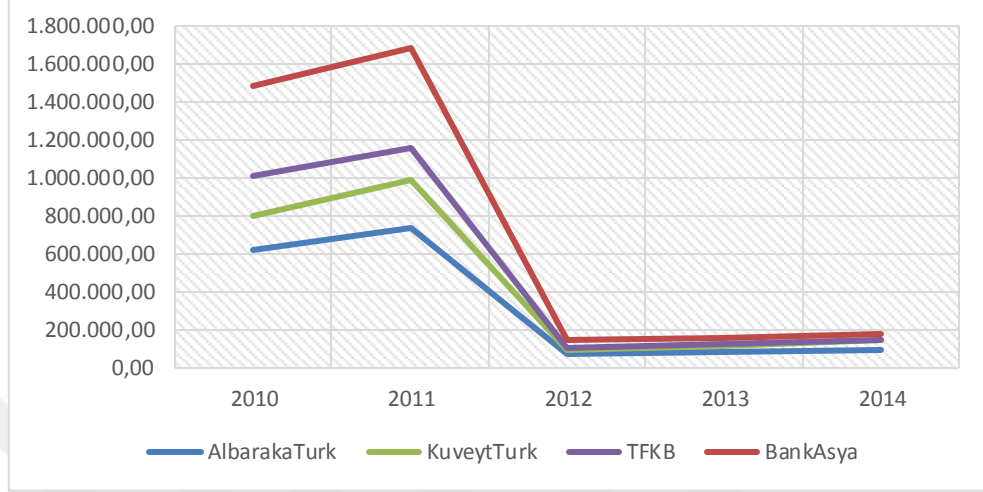

Kaynak:TKBB,<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>,(09.02.016)

Piyasa riski, daha önceki bölümlerde bahsedilen birçok parametreye dayanmaktadır. Kur, faiz, yanı sıra siyasi, sosyal hatta dış ülke ekonomik, siyasi kararlarına kadar uzanabilen risk türüdür. Bankaların bu riski kendi iç düzenlemeleri ile elimine etmesi çok mümkün değildir. Ancak ürün ve pozisyonlarında çeşitliliğe giderek ya da sağlıklı analizler neticesinde oluşan öngörülere dayanarak piyasa riskine karşı pozisyon alabilmektedirler.

Grafik 10’a bakıldığında, katılım bankalarının piyasa riski için tutmaları gereken sermaye, Basel II dönemi itibariyle azalış göstermiş, Ancak Basel III dönemine girişle artış trendine geçmiştir. Katılım bankacılığında riski paylaşmak esastır. Ayrıca faiz riski bulunmamakla birlikte kur riski baskın değildir. Buradan anlaşılabacağı üzerine katılım bankacılığını piyasa riski geleneksel bankacılık modeline göre daha yönetilebilir durumdadır. Bu nedenle özellikle Basel II sonrasında piyasa riskine esas tutar sermaye yeterlilik rasyosu düşmüştür.

Grafik 11: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Operasyon Riski İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğü

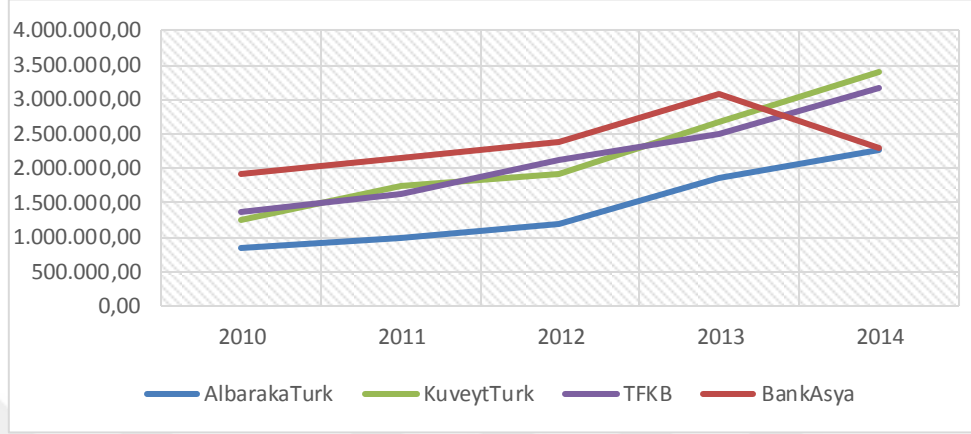
Kaynak:TBB,TKBB,<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (09.02.2016)

Operasyonel risk, daha önce bahsedildiği üzere, banka personelinin, teknolojik alt yapının, yasal değişikliklerin ve harici olayların oluşturabileceği risktir. Bu nedenle operasyonel riskin bankacılık modelleri arasında farklılık gösterebileceğinden bahsedilmesi mümkün değildir. Ancak grafikten anlaşılabacağı gibi gelişen risk yönetim modelleri ile Basel II sonrasında operasyonel risk için ayrılan sermaye oranında ani bir düşüş olduğu görülmüştür.

4.2.2. Basel III’ ün Katılım Bankalarının Sermaye Yapılarına Etkisi

Bu bölümde 2010-2014 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının özkaynak tutarındaki değişimler ve bu özkaynakların kredi, piyasa ve operasyonel risk toplamına oranının ne yönde seyrettiği incelenecektir. Ayrıca bu bankaların toplam aktifler içerisinde yer alan alınan kredi miktarı söz konusu olacaktır.

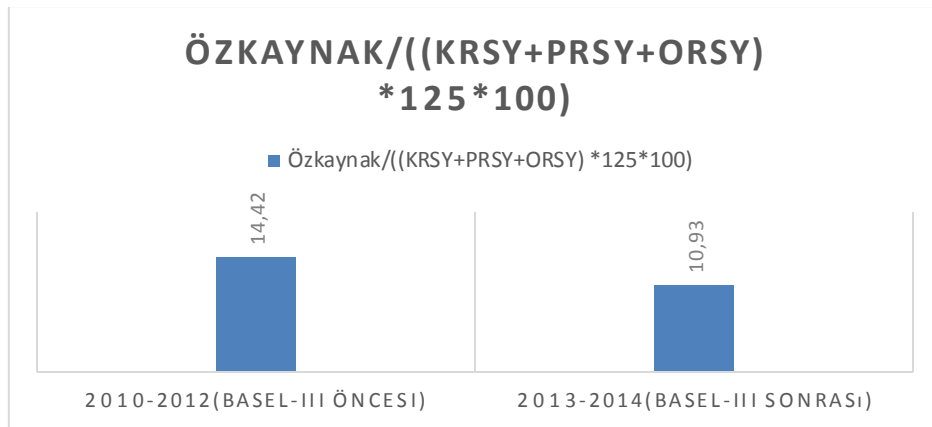
Grafik 12: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Banka Bazında Özkaynak Durumu

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (09.02.2016)

Basel sürecine baktığımızda, Basel I çerçeve niteliğinde olduğundan, eksikliklerin giderilmesi ve yeni risk tanımlarının eklenmesi için Basel II yayımlanmıştır. Gözlenen eksiklikler ve risk tanımları için sermaye yeterliliği esasına dikkat edilmiştir. Özellikle Basel III’ de asgari düzeyde tutulan sermaye kavramından beklentiler artmıştır. Böylece bankaların sermaye yeterlilik düzeyleri ile doğrudan ilişkili olan özkaynak kalemi artış göstermiştir.

Grafik 13: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Özkaynak Oranı

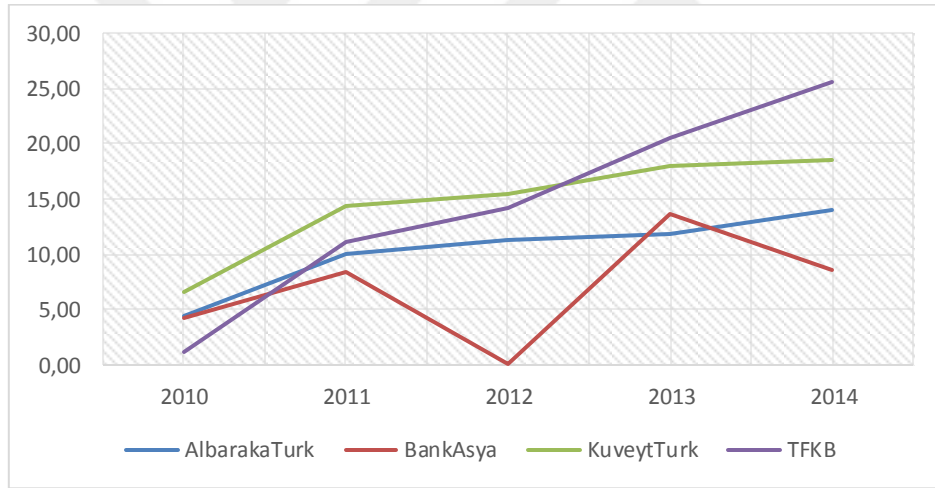
Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (09.02.2016)

Türkiye islami bankalarının Basel III öncesi (aynı zamanda Basel II sonrası kapsamakta) Özkaynak/((KRSY+PRSY+ORSY) oranı %14.42 iken Basel III sonrası az düşüşle %10.93 ile gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile söz konusu oran Basel III sonrası risklere karşı gereken sermaye yükümlülüğü Basel-II' ye göre daha az olmuştur.

4.2.3. Basel III' ün Katılım Bankalarının Toplam Aktiflerine Etkisi

2010-2014 yılları arasında Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğüne alınan krediler, toplam krediler ve alacaklar, duran aktifler, likit aktifler, net kar ya da zararı oranlanarak değerlendirilecektir.

Grafik 14: Türkiye'deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Alınan Krediler/ Toplam Aktifler Oranı

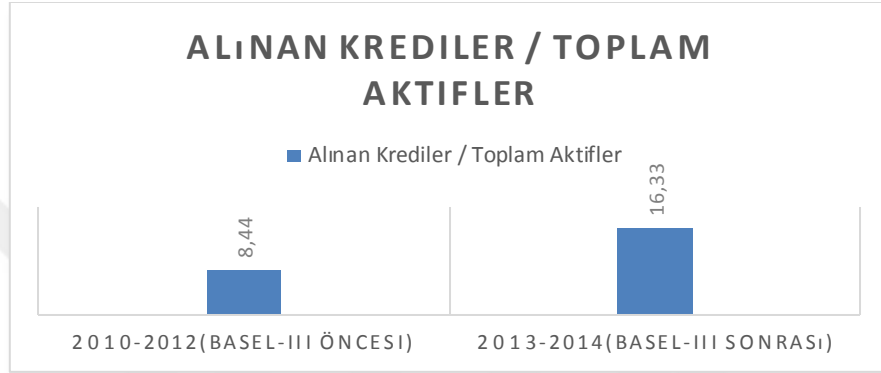

Kaynak:TKBB,<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (09.02.2016)

Grafiğe bakıldığında bilanço yapısı Basel-II sonrası 2010'da Kuveyt Türk %6.57 oranı ile en yüksek orana sahipken Albaraka Türk bankaları ve Bank Asya sırasıyla %4.45, %4.25 hemen hemen aynı seviyede kalmıştır. Ancak Türkiye Finans Bankası 1.18 oranı ile en düşük orana sahip olmuştur. 2014 yılına kadar Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans'ın kredilerin aktiflere oranında artış gözlenirken, Bank Asya volatiliteli bir durum izlemiştir. 2014'de ise birinci sırada %25,5 Türk Finans Katılım Bankası, ikinci sırada %18.53 Kuveyt Türk, üçüncü sırada %13.95 Albaraka Türk ve dördüncü sırada %8.56 oranı ile Bank Asya yer almıştır. Ancak önemli olan

Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının banka bazında oranından ziyade toplam katılım bankalarının ortalama (alınan krediler/toplam aktifler) oranıdır. Bir sonraki grafikte bu durum değerlendirilecektir.

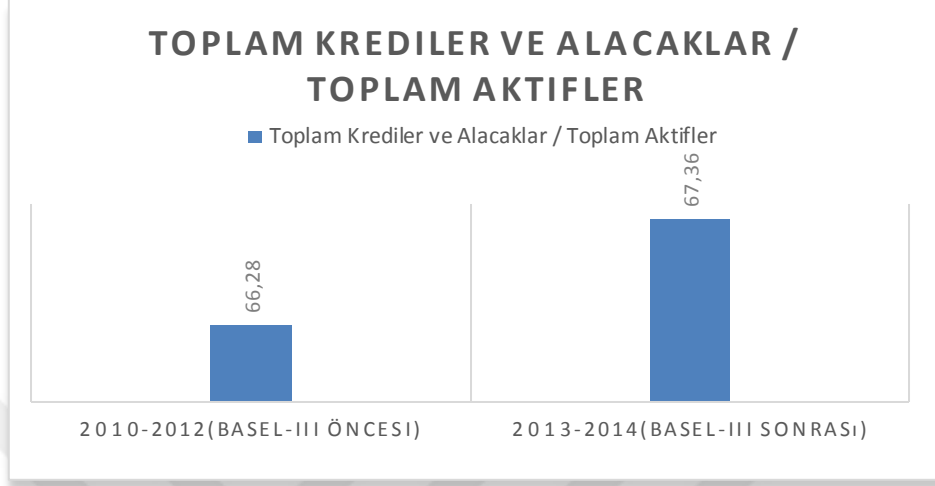
Grafik 15: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Alınan Krediler/ Toplam Aktifler Oranı

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (02.09.2016)

Grafik 15’te görüldüğü gibi 2010-2012 yılları arasında Türkiye katılım bankalarının Basel-II sonrası (Basel-III öncesi) alınan krediler/ toplam aktifler oranı %8.44 ve 2013-2014 yılları arasında Basel-III sonrası iki kata yükselerek %16.33 gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile Basel-III Basel-II’ ye göre daha gevşetici bir politika ile kredilerinin alınmasına izin vermiştir denilebilir. Ancak önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Basel III sermaye tanımlarını değiştirmiş, genişletmiş ve hem nitelik hem de nicelik yönünden artırma yönüne gitmiştir.

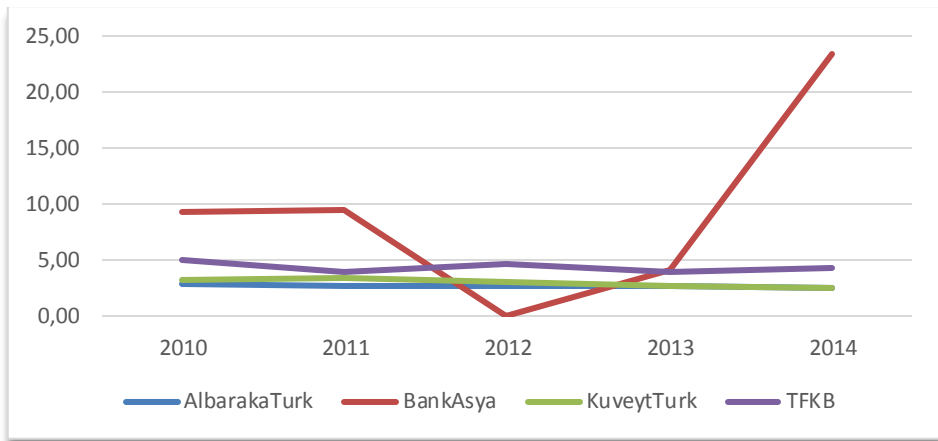
Grafik 16: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Toplam (Krediler ve Alacaklar)/ Toplam Aktifler Oranı

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, 09.02.2016)

Grafik 16’da aktif kalitesine bakıldığında 2010-2012 yılları arasında Türkiye İslami bankalarının Basel-II sonrası (Basel-III öncesi) toplam krediler ve alacaklar/ toplam aktifler oranı %66.28 ve 2013-2014 yılları arasında Basel-III sonrası az yükselerek %67.36 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 17: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Duran Aktifler/ Toplam Aktifler Oranı

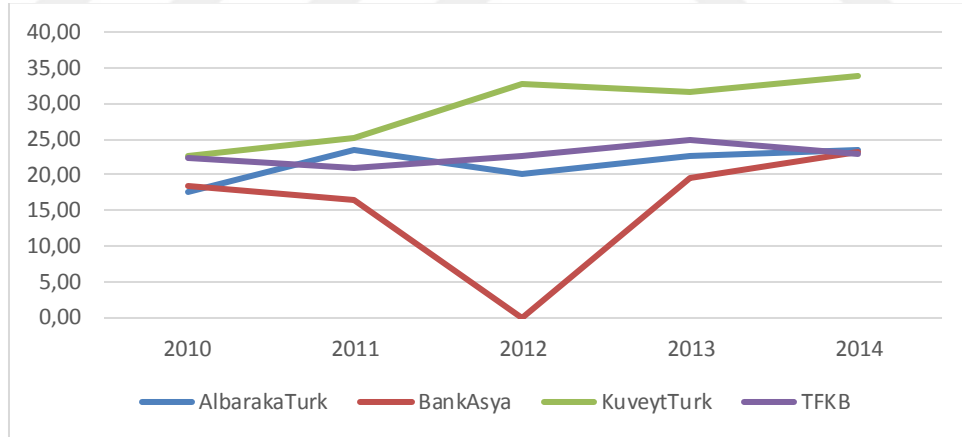

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (10.02.2016)

Duran Aktifler; iştirakler, bağılı ortaklıklar, birlikte kontrol edilen ortaklıklar, maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar, satış amaçlı elde tutulan ve durdurulan faaliyetlere ilişkin duran varlıklar, ve takipteki krediler toplamından özel karşılıkların düşülmesiyle elde edilir. Bu oranın çok yüksek olması bankacılık açısından istenmeyen bir durumdur. Bankacılıkta likit ağırlıklı faaliyet gösterilmesi gerektiği ve geçmişte birçok bankacılık krizinin likidite sıkışıklığından meydana geldiği bilinmektedir.

Basel sürecinde (grafik 17' e baktığımızda), sektörün ağırlıklı kesiminin duran varlıklar/toplam aktifler oranının belli bir seviyeyi koruduğu izlenmiştir. Sadece Asya Bank 2010-2014 verilerine göre değişken yapı sergilemiştir. Sektör ortalamasını baz alarak Basel Uzlaşısı gerekleri katılım bankalarının duran varlıkların toplam aktiflere oranı üzerinde herhangi olumlu ya da olumsuz etki göstermediği söylenebilir.

Grafik 18: Türkiye'deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Likit Aktifler / Toplam Aktifler Oranı

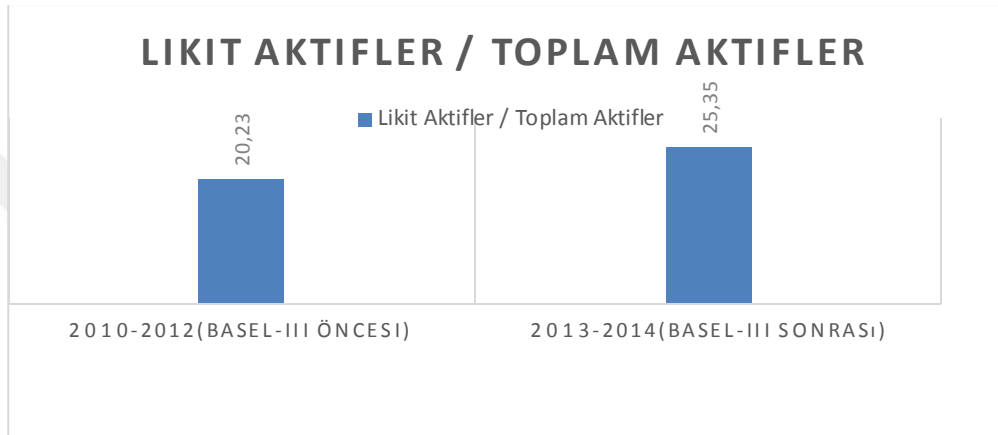

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (1.02.2016)

Likit aktifler; nakit değerler ve TCMB, gerçeğe uygun değer farkı K/Z yansıtılan finansal varlıklar(net), bankalar, para piyasalarından alacaklar, satılmaya hazır finansal varlıkların(net) toplamından oluşmaktadır.

Banka bazında bakıldığında likit aktiflerin toplam aktiflere oranı tüm bankaların aynı eğilimde olduğunu ve aynı sıralamayı koruduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, bir sonraki grafikte bu oran Türkiye’deki katılım bankacılığının sektör ortalaması olarak ele alınacaktır.

Grafik 19: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Likit Aktifler / Toplam Aktifler Oranı

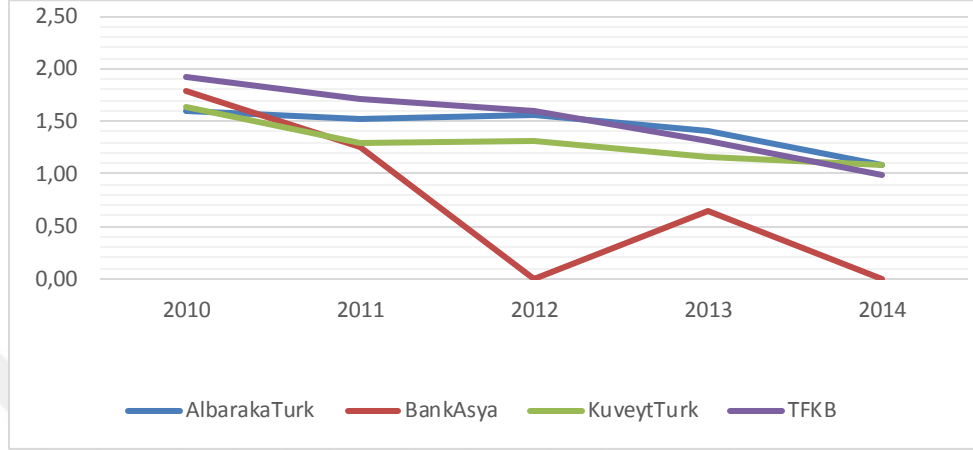

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (10.02.016)

Grafik 19’da da görüldüğü gibi 2010-2012 yılları arasında Türkiye’deki katılım bankalarının Basel-II sonrası (Basel-III öncesi) alınan krediler/ toplam aktifler oranı %20.23 ve 2013-2014 yılları arasında Basel-III sonrası yükselerek %25.35 gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye’deki katılım bankalarında Basel-III Basel-II’ye göre bilanço yapısında daha çok aktif likidite bulundurmaya yönlendirilmiştir.

Likit varlıklar bankacılığın en önemli kalemlerinden biridir. Bankacılık riskleri için, sermaye kadar likit varlıklarda önem arz etmektedir. Geçtiğimiz bölümlerde likidite sıkışıklığı nedeniyle yaşanan bankacılık krizleri ele alınmıştır. Bu sebeple likit varlıkların aktif içindeki payı incelenmektedir. Banka bilançosuna baktığımızda aktifte krediler kalemine yoğunlaşma görülmektedir. Katılım bankacılığı için kredi riski söz konusu olmadığından, likit aktiflerin yüksek olması piyasa riskine karşı tampon görevi görmektedir.

Grafik 20: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı (Zararı)/Toplam Aktifler Karlılık Oranı

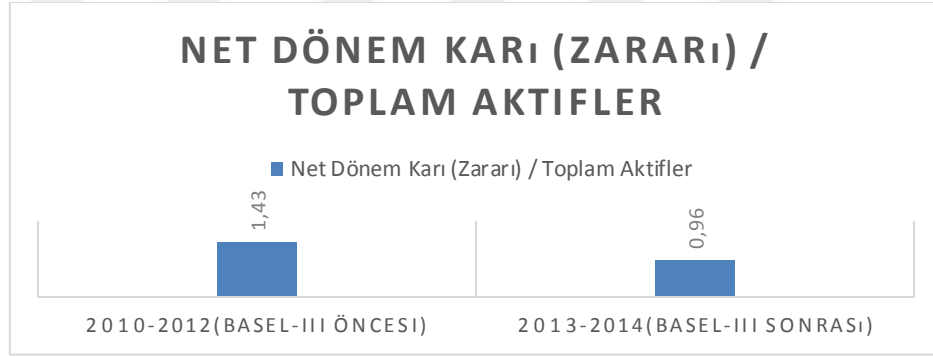
Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (11.02.2016)

En son verilere göre Basel-II ve Basel-III sonrası Türkiye’deki katılım bankaları net dönem kârı düşüş eğilimindedir. 2010’da birinci sırada 1.92 oranı ile Türkiye Finans Katılım Bankası, ikinci sırada 1.79 oranı ile Bank Asya, üçüncü sırada 1.64 oranı ile Kuveyt Türk ve dördüncü sırada 1.59 oranı ile Albaraka Türk yer almıştır. 2011’de az düşüşle birinci sırada 1.71 oranı ile Bank Asya, ikinci sırada 1.53 oranı ile Kuveyt Türk, üçüncü sırada 1.30 oranı ile Kuveyt Türk ve dördüncü sıradaki ise 1.25 oranı ile Bank Asya yer almıştır. 2012’de düşüşle birinci sırada 1.60 oranı ile Bank Asya, ikinci sırada 1.55 oranı ile Albaraka Türk, üçüncü sırada 1.32 oranı Kuveyt Türk ve dördüncü sırada 0.0 Bank Asya yer almıştır. 2013’de Basel III sonrası az düşüşle birinci sırada 1.40 oranı ile Albaraka Türk, ikinci ise 1.31 oranı ile Türk Finans Katılım Bankası, üçüncü sırada 1.13 oranı ile Kuveyt Türk ve dördüncü ise 0.65 oranı ile Bank Asya olmuştur. 2014’de ise az düşüşle birinci sırada 1.09 oranı ile Albaraka Türk, ikinci sırada 1.08 ile Kuveyt Türk, üçüncü sırada 0.99 oranı ile Türkiye Finans Katılım Bankası, dördüncü sırada 0.00 ile Bank Asya yer almıştır.

Banka dönem net kârını etkileyen; banka yönetimi, sunduğu ürünler, piyasalar, kar payı/finansman oranları başta olmak üzere ekonomik gelişmeler, rekabet

edilebilirlik için vazgeçilen kâr marjı gibi birçok neden vardır. Ancak Basel III ile getirilen sermaye tanımları ve sermaye yeterlilik için aranan asgari düzeyler bankaların en kârlı kalemi olan krediler (finansman) kalemini daraltmaktadır. Kısaca risk için ayırabildiği sermayeye oranla finansman sağlamaktadır. Bu nedenle her geçen gün kapsamı gelişen Basel Uzlaşısı'nın uygulanabilirliği katılım bankaları için zorlaşmaktadır. Banka kâr paylarını Basel süreci içinde banka bazında incelemek yerine, Türkiye'de 2010-2014 yılları arasında faaliyet gösteren 4 bankanın ortalama dönem net kâr/zararını incelemek uygun olacaktır.

Grafik 21: Türkiye'deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı(Zarar)/ Toplam Aktifler Oranı

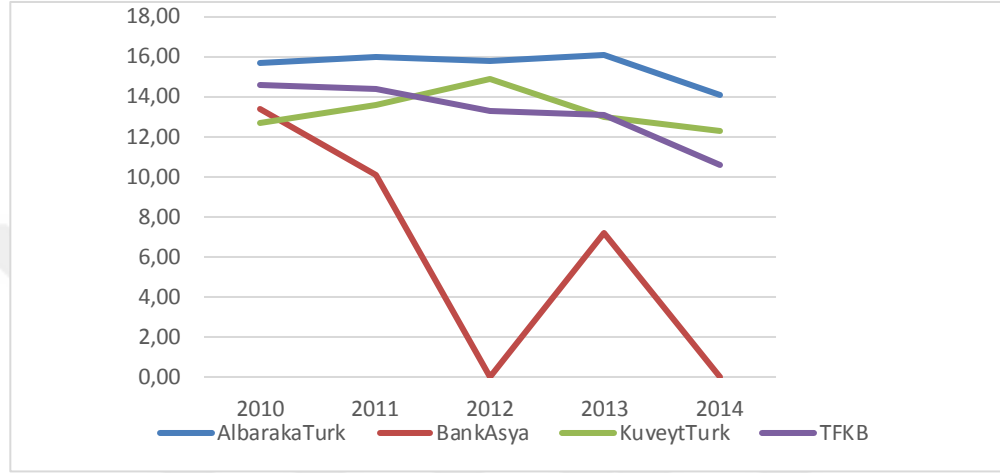
Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (11.09.2016)

Yukarıdaki grafiğe göre 2010-2012 sürecinde Türkiye İslami bankalarının Basel-II sonrası Net Dönem Kar(Zarar)/ Toplam Aktifler oranı %1.43 iken 2013-2014 yılları arasında Basel-III sonrası düşerek %0.96 oranı ile gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye'deki katılım bankalarının yaptığı tüm yatırımlara karşılık vergiden sonra ne kazandığını gösteren Net Dönem Kar(Zarar)/ Toplam Aktifler oranı, Basel-III Basel-II' ye göre söz konusu bankaların yatırımlarından daha az getirisi olmuştur.

Grafikten anlaşılabacağı üzere, katılım bankalarının net kârında ciddi bir düşüş görülmektedir. Bu düşüşte, faize duyarlı yatırımcıların sukuk gibi yeni ürünlere yönelmesinin etkisi olabileceği gibi Basel kriterlerinin uygulanabilirliğinde yaşanan zorluklar da etkilidir. Bilindiği üzere katılım bankacılığı finansman (kredilendirme) yönteminde reel ekonomide alım satım yöntemi kullanmaktadır. Bu yöntem kredi

riskini ortadan kaldırmaktadır. Kredi riski geleneksel bankalara göre katılım bankalarında daha azdır. Bu nedenle riskler için sermaye ayırmak faaliyetlerini sınırlandırmakta ve kârının aktife oranını düşürmektedir.

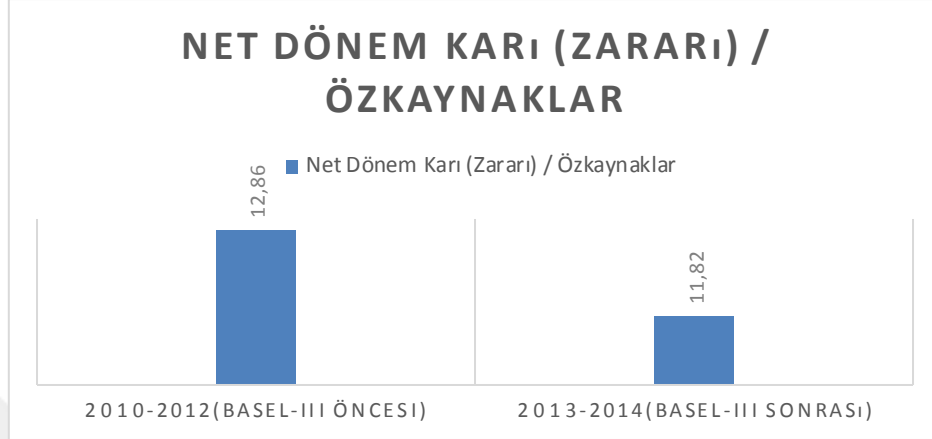
Grafik 22: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Banka Bazında Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar Oranı

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (12.09.2016)

Bu rasyo, özkaynağın kârlılığını ölçmektedir. Sermaye yeterlilik rasyosu özkaynağın risklere oranlanması ile hesaplanmaktadır. Bu bağlamda özkaynak kâr ve risk açısından köprü görevi görmektedir. Dönem net karının özkaynağa oranı banka bazında ve dönemler itibariyle farklılık göstermektedir. Bu nedenle, 2010-2014 dönemleri arasında faaliyet gösteren katılım bankalarının ortalama oranı bir sonraki grafikte ele alınacaktır.

Grafik 23: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Basel III Öncesi ve Sonrası Net Dönem Karı (Zararı)/ Özkaynaklar Oranı

Kaynak: TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (10.02.2016)

Yukarıdaki grafiğe göre 2010-2012 yılları arasında Türkiye’deki katılım bankalarının Basel-II sonrası (Basel-III öncesi) Net Dönem Kar(Zarar)/ Toplam Aktifler oranı %12.86 iken 2013-2014 yılları arasında Basel-III sonrası düşerek %11.82 oranı ile gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye’deki katılım bankalarının özkaynaklarının performansını ölçen söz konusu oran Basel-III uygulama sonrasında daha düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Grafikte anlaşılabacağı üzere, Basel III geçiş dönemi ile kâr/özkaynak oranında bir düşüş görülmektedir. Bunun nedeni aynı özkaynak rakamlarının baz alınarak oranlandığı riskler için tutulması gereken sermaye şartlarıdır. Basel III ile gerek sermayenin niteliğinde, gerek niceliğinde istenen artış, sermaye tamponu gibi düzeyler katılım bankacılığının kârlılığını etkilemiştir.

SONUÇ

Bankacılık sektörünü risklere karşı daha dirençli hale getirmek ve finansal krizleri engellemek amacıyla sermaye yeterliliği kapsamında piyasa, kredi ve operasyonel riskini dikkate alan Basel Uzlaşısı gelişimini sürdürmektedir, sürecin son aşaması olan Basel III' ün başlıca kriterleri, sermayenin niceliksel ve niteliksel kalitesinin arttırılması, sermaye tamponunun uygulanması; kaldıraç oranı, likidite gibi standartların getirilmesidir. Bu kriterler tüm dünyada bankacılık standartlarını geliştirerek hem yerel hem de küresel finansal krizlerin oluşumunu önlemeyi esas almaktadır.

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran, hisse senetlerinin ani düşüşü ile başlamış olmasına rağmen esas kırılma noktası kredilerin geri ödenmemesi olmuştur. Kriz sonucunda kredi riski ile karşı karşıya kalınması, bankaların kuruluş için asgari bir sermayeye ihtiyacı olduğu ve bu sermayenin bir kısmının risklere karşı ayrılması gerektiği anlaşılmıştır. Ayrıca yakın geçmişte yaşanan 2008 krizi konut kredilerinin tahvile dönüştürülmesi temeline dayansa da, kriz kredilerin geri ödenmemesi, aşırı riskli borçlanma ve likidite sıkışıklığından meydana gelmiştir. 2008 Krizi sonrasında likidite yeterliliğinin ve kaldıraçlı işlem seviyesinin ölçülmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle Basel III süreci, 2019 yılına kadar kademeli olarak sürdürülmek üzere başlatılmıştır. Tüm kriterlerin esası, sağlıklı bir ekonomik yapı oluşturmak ve olası risklere karşı direnç gösteren bir sisteme ulaşmaktır.

Bankacılık sistemi dikkate alındığında, çalışma esasları ile ekonomiyi sağlam temellere dayandıran faizsiz bankacılık bir alternatif model olarak göze çarpmaktadır. Ülkemizde katılım bankacılığı olarak adlandırılan bu bankacılık türü, risk paylaşımını esas almaktadır. Ayrıca nakit kredi kullandırılmaması nedeniyle, finansmanın kaynağı bellidir ve sağlanan finansman doğrudan reel ekonomiye kanalize edilmektedir. İslami temeller doğrultusunda faizsiz olarak faaliyet gösterilmektedir. Faizin olduğu bir ekonomide, gelir dağılımı adaletsizliğine bağlı olarak sosyal dengenin bozulduğu bilinmektedir. Faiz oranı riski; aktif pasif yönetiminde kullanılan GAP analizi ya da nakit akımları ile ölçülmeye çalışılsa dahi piyasa faiz oranlarının sürekli dalgalandığı

lkelerde buna müdahale etmek çok da mümkün değildir. Faizle işleyen ekonomik sistemin krizlere karşı aşırı kırılğan olduğu küresel krizle açıkça anlaşılmış ve faizsiz bankacılık anlayışı dini nedenlerin yanı sıra ekonomiyeye katkısı bakımından da önem arz etmeye başlamıştır. Katılım bankacılığı, geleneksel bankacılığa göre daha sağlıklı ve güvenilir bir yapıya sahiptir. Halen var olan yastık altı parayı ekonomiyeye dâhil etmesi, reel ekonomiyeye katkı sağlaması bakımından son derece etkin olabilmektedir. Aynı zamanda katılım bankacılığı esasları gereği belirsizliğe dayalı işlemlerden, aşırı risk ve spekulatif pozisyonlardan kaçınmaktadırlar. Bu durum hem çarpık ürün ve işlemleri engellemekte hem de finansal balon oluşmasına mani olmaktadır. Getiri taahhüt etmeden, %100 reel ekonomi ile çalışan katılım bankaları ekonomik krizlere sebep olmamakla birlikte olası bir kriz durumunda hızla toparlanabilmektedir. Çünkü faizsiz bankacılık emek-sermaye bölüşümü ile faaliyet göstermektedir. Kısaca ekonomik krizlere karşı sağlam bir yapıya sahiptir. Basel kriterleri ise, ekonomik krizlere karşı dirençli bir yapı oluşturmayı amaçlar.

Ancak zellikle Basel I ve II' ye göre Basel III kriterleri daha zorlayıcıdır. Basel III ile birlikte asgari çekirdek sermaye oranı %2'den % 4.5 seviyesine, Tier-1 %4'den %6 seviyesine yükselmiştir. Ayrıca ilave (%0.625-2.5 düzeyinde döngüsel sermaye tamponu) %0-2.5 düzeyinde sermaye koruma tamponu bulundurma gerekliliği getirilmiştir. Asgari sermaye yeterliliği %8 olarak Basel II' deki gibi kalsa da, hedef sermaye yeterliliği düzeyi %10.5'dir. Sermayenin sadece niceliksel değil niteliksel olarak arttırılması istenmektedir. Küresel kriz sonrası borçlanma oranını kontrol etmek üzere %3 düzeyinde kaldıraç oranı belirlenmiştir. Bunlara ek olarak, likidite karşılama ve net istikrarlı fonlama düzeyleri hesaplanmaktadır. Sermaye artırımları gelişmiş ülkelerde sermaye kalitesini yükseltirken gelişmekte olan ülkelerde kredi hacmini düşürmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye'de 2010-2014 yıllarında faaliyet gösteren katılım bankaları Basel süreci ile ilişkilendirilmiş ve grafiklere dayalı bir analiz yapılmıştır. Türkiye'de Basel-I uygulama sonrası 1998-2007 yılları arasında ortalama kâr payı oranı %44.12 iken, Basel-II sonrası sert düşüşle %11.69'a ulaşmıştır. Ayrıca Basel II ve sonrasında kredi riskine esas tutulması gereken sermaye yükümlülüğünde

%80 oranında bir azalış görülmektedir. Katılım bankalarının kredi riskinin düşük düzeyde olduğu, kredi riskine esas tutulması gereken sermaye rasyosundan da anlaşılmaktadır. Tutulması gereken asgari sermaye oranı piyasa riski için incelendiğinde, Basel II sonrasında bir miktar dalgalanma olmakla birlikte, bu risk içinde bir azalış görülmektedir. Bunun nedeni piyasa riski içinde yer alan faiz riskinin katılım bankacılığı için söz konusu olmaması ve katılım bankacılığında risk paylaşımı esası nedeniyle kur riskinin sınırlı kalmasıdır. Basel II sonrası Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının özkaynak tutarında yaklaşık %80 artış görülmektedir. Ancak bu özkaynak tutarı piyasa, kredi ve operasyonel risk toplamına oranlandığında Basel III öncesi %14,42 iken, Basel III sonrası %10,93 düzeyine düştüğü de görülmüştür. Her ne kadar özkaynak miktarında artış gözlense de risklere karşı tutulan özkaynak miktarında düşüş söz konusu olmaktadır. Basel III öncesi toplam aktifler içinde likit aktifler oranı %20,23 iken, Basel III sonrası %25,35 düzeyine yükselmiştir. Bunun nedeninin 2008 krizi sonrası Basel III kriterlerinde aranan likidite karşılama oranları olduğu düşünülmektedir. Ayrıca 2010-2014 dönemleri arası Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının net dönem kârının toplam aktiflere oranı Basel III öncesi, 1.43 düzeyinden 0,96 seviyesine düşmüştür. Aynı dönemler için net karın özkaynaklara oranı ise 12,86 düzeyinden 11,82 seviyesine düşmüştür.

Bu verilerden anlaşıldığı üzere, Basel III ile katılım bankalarının likidite seviyesi, özkaynaklarının kalitesi ve bu özkaynakların riski karşılama etkinliği artış göstermektedir. Ancak bu dönemde katılım bankalarının toplam aktiflerinin ve özkaynaklarının kârlılığında düşüş görülmektedir. Buradan Basel III kriterleri ile bankacılık sisteminin ve ekonominin sağlam temellere dayandırıldığı, ancak kriterleri sağlama doğrultusunda katılım bankalarının kâr payında azalış olduğu ön görülmektedir. Katılım bankacılığı Basel Uzlaşısı ile aynı doğrultuda faaliyet göstermekte, ancak bunun kriterlerini uygulamada zorluklar yaşamaktadır. Ekonomik krizlere karşı son derece dayanıklı olan, katılım bankaları için farklı riskleri esas alan, farklı düzeylerde sermaye yeterlilik koşulu arayan ya da uygulanmakta olan uzlaşının katılım bankaları için hafifletici kriterlere sahip olan bir yapıya dönüştürülmesi önerilmektedir. Ayrıca Basel III uygulamaları için ek sermaye ve likidite ihtiyacı

duyacak katılım bankalarına bazı imkânlar tanınması da sürece önemli katkılar yapacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akın, Cihangir. **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, İstanbul: Kayihan Yayınları, 1986.
- Altıntaş, Mehmet Ayhan. **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**. Ankara: Turhan Kitapevi, 2006.
- Babuşcu, Şenol. **Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi**. Ankara: Akademi Yayınları, 2005.
- Başar, Mehmet. **Basel II Düzenlemeleri ve Kobiler**. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1726, 2007.
- Başoğlu, Ufuk, Nâlan Ölmezoğuları ve İlker Parasız. **Dünya Ekonomisi**. 2.Baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi, 2001.
- Cangürel, Ozan. **Basel II Kapsamında Kredi Riskinin Ölçümünde Otorite Etkinliği: Türkiye İçin Alternatif Bir Öneri**. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2012.
- Çağıl, Gülcan, Ali Köse ve Aclan Omağ. **Türk Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınlar, Yayın No:783, 2010.
- Delikanlı, İhsan Uğur. **Bankacılıkta Kredi Türevlerinin Hissedar Değerine Katkısı, Etkin Bir Şekilde Kullanımına İmkân Sağlayacak Risk Yönetimi Yapılanması ve Finansal Raporlaması**. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 271, 2010.
- Eğilmez, Mahfi, Ercan Kumcu. **Ekonomi Politikası**. 17.Baskı, Remzi Kitapevi, 2012.
- Er, Selami. **Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması**, 2.Baskı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:34, 2009.

Gürsoy, Melih. **Ekonomik ve Finansal Krizler**. 1.Baskı, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2009.

Özulucan, Abitter, S.Fevzi Özdemir. **Katılım Bankacılığı**. İstanbul: Türkmen Kitapevi, Yayın No:343.

Sayım, Ferhat. **Bankalarda Kredi Karşılıkları Sistemi ve Vergisel İnceleme**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:244, 2006.

Selçuk, Hasan ve Kâşif Batu Tunay. **Ticari Banka Yönetiminin Temelleri**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Yayın No:1047, 1.Baskı, 2014

Soros, George. **Küresel Kapitalizm Krizde (Crisis Of Global Capitalizm)**, 1. Baskı, İstanbul: Sabah Kitapçılık, 1999.

Şişman, Mehmet. **Uluslar arası Paranın Ekonomi Politikası ve Kriz**. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.

Tunç, Hüseyin. **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**. İstanbul: Nesil Yayınları, 2013.

Yay, Turan, Gülsün Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz. **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**. 1.Baskı, İstanbul: İTO Yayını, 2001.

Yeşilyaprak, Mehmet. **Katılım Bankalarının Kredi Derecelendirilmesi ve Etkin Sübjektif Kriterlerin Anket Yönetimi İle Ölçümü**. İstanbul: Beta Yayıncılık, Yayın No:2694, 2012

Yıldırta, Dina Çakmur. **Finansal Krizler; Erken Uyarı Sistemleri**. İstanbul: Nobel Dağıtım, 2006.

SÜRELİ YAYINLAR

- Apak, Sudi. "1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye Örneği". **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. C.41, 2009, ss.6-15.
<http://journal.mufad.org/attachments/article/258/1.pdf>
- Aras, Osman Nuri. "Türkiye'ye Makro Ekonomik Etkileri Bakımından 2008 Küresel Krizi". **Finansal Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**. C.44, S.550, 2010,
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2180794
- Ay, Ahmet ve Zeynep Karaçor. "2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. 2006, ss.68-86.
- Ay, Hakan ve Öznur Uçar, "Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi". **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.17, No.1, 2015, ss.11-32.
<http://dx.doi.org/10.16953/deusbed.83818>
- Bayındır, Servet. "Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", **Usûl Dergisi**, 2005, S.3,
<http://www.usuldergisi.com/img/usl2005106-sbayindir.pdf>
- Çelik, Neşe Çoban. "Ülkemizde Kobiler ve Finansal Kurumlar Açısından Basel Sürecinin Değerlendirilmesi". **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**. C.2, S.4, 2011, <http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/705>
- Danışoğlu, Ayşe Çelikel. "Para Krizleri: Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirmesi", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. No.2. 2007, ss.1-11.
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusosbil/article/viewfile/1023020030/1023018928>
- Delice, Güven. "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**. S:20, 2003, ss.57-8.
http://www.infolla.com/dosyalar/articleextension/635669377756650009_delice.pdf

- Gürel, Eymen, Esra Burcu Bulgurcu Gürel ve Neslihan Demir. “Basel III Kriterleri”, **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.3-4, 2012, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/58/1639/17543.pdf>,
- Kim, Daesik ve Anthony M. Santomero. “Risk in Banking and Capital Regulation”, Hakan GÜÇLÜ(çev.), **The Journal of Finance**. C:43, S.5, 1988, ss.1219-1233. www.hakanguclu.com/calismalar/bankacilik_ve_sermaye_duzenlemelerinde_risk.pdf
- Külahi, Ezgi Aslan ve Göksel Tiryaki, Ahmet Yılmaz, “Türkiye’de Basel I, II, III Kurallarına Uyum Süreci”, **Öneri Dergisi**. 2013, C.10, No.40, s.185-200. <http://edergi.marmara.edu.tr/maruoneri/article/view/1012000368>
- Mermod, Aslı Yüksel ve Mustafa Ceran, “Basel III Doğrultusunda Bankacılık Riskleri ve Sermaye Yeterliliği; Türkiye Bankacılık Sektörü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz” Dergi Park, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, C.2, S.4, 2011, <http://e-dergi.marmara.edu.tr/marufacd/article/view/5000006338>
- Özince, Ersin. “Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri”. **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, S.53, 2005, https://www.tbb.org.tr/dosyalar/arastirma_ve_raporlar/finansal_istikrar.pdf.
- Özulucan, Abitter ve Ali Deran, “Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması” **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2009, C.6, s.11,85-108, http://www.mku.edu.tr/files/25_dosya_1337930036.pdf
- Turan, Zübeyr. “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”. **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.4, 2011, ss.56-80. <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066559>
- Setiawans, Minar Iwan. **Challenges And Opportunities Of Basel III İmpelimentaiton: Case Of Endonesia**, ss.99-135. <http://www.seacen.org/file/file/2014/rp92/basel%20-%20chapter%204.pdf>,

Türkiye Bankalar Birliği. “Basel II’ nin KOBİ’lere Etkileri”. **Bankacılar Dergisi**. No. 58, 2006

Türkiye Bankalar Birliği. “Basel II Üçüncü Yapısal Blok-Piyasa Disiplini Raporlama Kapsamı”, **Bankacılar Dergisi**, S.58, 2006, https://www.tbb.org.tr/dosyalar/arastirma_ve_raporlar/4basel.pdf

Türkiye Bankalar Birliği, “Etkin Bankacılık Denetimi İçin Temel İlkeler”. **Bankacılar Dergisi**, S.59, 2006 https://www.tbb.org.tr/dosyalar/arastirma_ve_raporlar/etkin_bankacilik_denetimi.pdf

Yardımcıoğlu, Mahmut ve Yücel Ayriçay, “İslami Finans Çerçevesinde Menkul Kıymetleştirilmiş Varlık; Sukuk Dünya ve Türkiye Piyasası İncelemesi”. **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İBF Dergisi**, C.4, S.1, 2014, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ksuiibf/article/view/5000105547>

Yavuz, Salih Tanju. “Risk Yönetimi ‘İçeri’ Aktif Pasif Yönetimi ‘Dışarı’ (Mı?)”. **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, S.41, 2002, <http://www.tbb.org.tr/tr/arastirma-ve-yayinlar/bankacilar-dergisi/detay/34>

TEZLER

Ann Krisitin, Siljeström, **The Effect Of Basel Regulation On Banking Profitability**, A Cross-Country Study On 16 OECD Countries, Master Of Science Thesis, Stockholm, Sweden, 2013.

Ardıç, Hülya. **1994 ve 2001 Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004.

- Dinçer, Ahmet. **Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2006.
- Filiz, Meryem. **Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2006.
- Gökçen, Belgin. **2001- 2010 Basel II Kriterleri ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2012.
- Doğan, Önder. **İslami Sermaye Piyasası Araçları: Dünya'daki Büyüklüğü, Türkiye'de Uygulanabilirliği ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler**. (Yayınlanmamış SPK Uzmanlığı Etüdü), T.C. Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 2011.
- Harzi, Adel. **The Impact Of Basel III On Islamic Banks, A Theoretical Study And Comparison With Conventional Banks**, University Paris 1 La Sorbonne And The King Abdul University (Jeddah), 2012.
- Kaptan, Derya. **Basel II Kriterleri ve Bankacılık Sektöründe Basel II Eğitimi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Karabacak, Alper. **Katılım Bankacılığı Ürün ve Hizmetleri Kapsamında Türkiye'deki Sukuk Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Turgut Özal Üniversitesi, 2015.
- Karakuş, Abdil. **İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2006.

- Maltum, Teoman. **Basel-II Uzlaşısının Finansal Kesim ve Türk Ekonomisine Etkisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- Özelci, Emine. **Basel II Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı'nda Risk Yönetimi ve Türkiye'de Kobilere Olan Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.
- Özgür, Ersan. **Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları İle Rekabet Edebilirliği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Özkan, Hamza. **Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, 2012.
- Özpek, Hasan Basri. **Basel Uzlaşılarının Gelişim Sürecinin Finansal Krizler Paralelinde Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Serrim, Esra. **Türkiye Bankacılık Sektöründe Basel II Kapsamında Risk Ağırlıklarının ve Sermaye Yeterliliklerinin Belirlenmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- Shamsuddi, Muhammad Syukri. **Basel III Implementation: Challenges And Opportunities In Malaysia**, The South East Asian Central Banks Research and Training Centre Kuala Lumpur, Malaysia, 2013.
- Tuhan, Ahmet. **Katılım Bankacılığı ve Türkiye Uygulamaları** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2014.
- Ustaoglu, Didar. **Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, 2014.

RAPORLAR

Albaraka Türk A.Ş., **Albaraka Türk 2014 Faaliyet Raporu**, 2015.

Aslan, Pınar. **Malezya Ülke Raporu**, Ankara, 2013.

Bank Asya A.Ş., **Bank Asya 2014 Faaliyet Raporu**, 2015.

Bayar, Sevilay. **Endonezya Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2011.

BIS, **Basel Standartlarının Uygulanması Raporu**, 2015.

Central Bank Of The U.A.E, **Financial Stability Report**, 2013.

DEİK, **Bahreyn Ülke Bülteni**, 2011.

DEİK, **Suudi Arabistan Ülke Bülteni**, 2015.

DEİK, **Katar Ülke Bülteni**, 2015.

Gülsevin, Onur. TC. Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Merkezi, **Bahreyn Ülke Raporu**, Ankara, 2011.

KTO, **Pakistan Ülke Raporu**, Konya, 2007.

KTO, **Suudi Arabistan Krallığı Ülke Raporu**, Konya, 2008.

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., **Kuveyt Türk 2014 Faaliyet Raporu**, 2015.

Mazıbaş, Murat. “Operasyonel Riske Basel Yaklaşımı: Üç Yapısal Blok Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **BDDK Araştırma Raporları**, 2005.

Sinan, Yüzal. İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, **Pakistan Ülke Raporu**, 2011.

Sönmez, Ayper. **Katar Ülke Raporu**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2011.

Türkiye Ev Tekstili Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, **BAE Ülke Raporu 2014**, Ankara, 2015.

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., **Türkiye Finans 2014 Faaliyet Raporu**, 2015.

Vakıf Katılım A.Ş., **Vakıf Katılım Faaliyet Raporu**, 2015.

World Islamic Banking Competitiveness Report 2013-2014, <http://www.ey.com>

Yayla, Münür ve Yasemin Türker Kaya, “Basel-II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”, **ARD Çalışma Raporları**, BDDK Araştırma Dergisi, 2005.

Yüksel, Ayhan. “Basel II’ Nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri”, **BDDK Araştırma Raporları**, 2005.

Ziraat Katılım A.Ş., **16 Şubat-31 Aralık Hesap Dönemine Ait Kamuya Açıklanacak Konsolide Olmayan Finansal Tablolar, Bunlara İlişkin Açıklama Ve Dipnotlar İle Bağımsız Denetim Raporu**, 2015.

Ziraat Katılım A.Ş., **Ziraat Katılım 2015 3. Çeyrek Ara Dönem Faaliyet Raporu**, 2015.

DiĞER YAYINLAR

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı. BDDK Tarafından Yayınlanan Basel-III Yönetmelikleri, Bilgi Notu. Ankara, 2015.

BDDK, Basel III Çerçevesinde Hazırlanan Düzenleme Taslaklarına İlişkin Basın Açıklaması, Sayı:28, 2013.

Banque Saudi Fransi. Pillar 3- Qualitative Disclosures
http://www.alfransi.com.sa/en/media/get/20150312_basel-iii-pillar-3-qualitative-disclosure-2014.pdf,

BDDK Kararları, Resmi Gazete’de Yayınlanan Kurul Kararları, S.6318, 2015.

BDDK Risk Bülteni, BDDK “Döngüsel Sermaye Tamponu Uygulaması İle Bankacılara Yapılacak Kâr Dağıtımına İlişkin Usul Ve Esaslar”, Risk Yönetimi Dairesi, 2014,BDDK Kararı Eki, Sayı:6602, 2015.

BDDK, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II), 2005.

Bilgin, Tevfik. “Geçmişten Geleceğe Türk Bankacılık Sektörü” BDDK 10. Kuruluş Yıldönümü Konferansı, 2010.

Cangürel, Ozan, Serkan Güngör, Veli Ulvi Sevinç, İskender Kayci, Sadık Atalay. **Sorularla Basel III**. BDDK Risk Yönetim Dairesi, 2010.

Finans Global, “Sukukta Dünyanın Gerisindeyiz”, 27 Mayıs 2014.

FS Regulatory, Accounting And Audit Bulletin,
<https://www.pwc.com/m1/en/publications/documents/being-better-informed-q2-2014.pdf>

Indonesian Banking Survey, <http://www.pwc.com/id/en/publications/assets/banking-survey-2015.pdf>

Kur’an. Al-İ İmran Suresi, Ayet 130.

Kur’an. Nisa Suresi, Ayet 160-161.

Kur’an. Rûm Suresi, Ayet 39.

Kur’an., Bakara Suresi, Ayet 275.

Mazıbaş, Murat,.BDDK, Basel II İkinci Yapısal Blok; Denetimsel Gözden Geçirme (I Ve II) 2004.

NBB, Risk And Capital Management Disclosures ,2015.<http://www.nbbonline.com/media/css/financial/risk%20management%20disclosures%20at%2030%20june%202015.pdf>

Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, **İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği**, İstanbul, 2013.

Sridhar Athreya, “ Why Basel-III Matters In Qatar”, Sungard Consulting Services, <https://www.sungard.com>

State Bank Of Pakistan, Instructions For Basel III Implementation İn Pakistan, http://www.sbp.org.pk/bprd/2013/basel_iii_instructions.pdf

Tevrat. Tensiye, Ayet23/19,20.

TKBB, Dünyada Sadece ‘Faizsiz Bankacılık’ Olsa, Bu Kadar Tahribat Yaşanmazdı”, Türkiye Katılım Bankalar Birliği Basın İle İlişkiler, 2011.

TKBB. **Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015–2025**, Yayın No:5, İstanbul, 2015.

World Bank Goup, Regulatory And Supervisory Challenges Of Islamic Banking After Basel-III, <http://www.comcec.org/>,

Yeni Akit Gazetesi, “Faizsiz Bankacılık Finansal Krizin İlacı”, 09 Eylül 2014.

Yüksel, Ayhan. “Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel-II)” BDDK Araştırma Dairesi, 2004

İNTERNET ADRESLER

TKBB,<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>, (09.02.2016)

<http://spk.gov.tr/yayin.aspx?type=yay02&submenuheader=-1>

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/Basel_III_Likidite.aspx

<http://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>

<http://www.kto.org.tr/ulke-raporlari-778s.htm>

<http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu>

<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>

https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/raporlar/risk_bultenleri

<https://www.bis.org/bcbs/>

<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/arastirma-ve-yayinlar/kitaplar/kitaplar/55>

<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/veri-sorgulama-sistemi/illere-ve-bolgelere-gore-bilgiler/73>

